

SOCIOLOGIA

Dossier de l'alumne/a

Unitat 1. Què és la sociologia	Pàgina 2
Unitat 2. Sociologia i ciències socials	Pàgina 6
Unitat 3. Naixement i evolució de la sociologia	Pàgina 17
Unitat 4. La globalització	Pàgina 30
Unitat 5. Classes socials	Pàgina 48
Unitat 6. L'Estat del benestar	Pàgina 55
Unitat 7. Els agents de socialització	Pàgina 60
Unitat 8. La família	Pàgina 67
Unitat 9. Sociologia del treball	Pàgina 78
Unitat 10. Treball i família	Pàgina 86
Unitat 11. La població	Pàgina 93
Unitat 12. Immigració i integració	Pàgina 101
Unitat 13. Pobresa i exclusió social	Pàgina 114
Unitat 14. Sociologia de l'educació	Pàgina 122
Unitat 15. Sociologia política	Pàgina 128
Unitat 16. Sociologia de la religió	Pàgina 132

Unitat 1

Què és la sociologia?

Aprendre "a veure"

La perspectiva sociològica en la vida quotidiana. Beneficis i dificultats

INTRODUCCIÓ

Per començar es pot dir que la sociologia és l'estudi sistemàtic de la societat humana. Però dit això també cal afegir que la sociologia no consisteix només en recollir dades sobre un tema social o un altre. La sociologia és molt més que una llista de fets i xifres. La sociologia és, per damunt de tot, **una presa de consciència**, una manera de pensar i d'entendre d'una forma crítica els fenòmens socials.

Fer servir la perspectiva sociològica és equivalent a **veure l'estrany en allò que ens és familiar**: observar sociològicament exigeix deixar de banda la idea familiar de que la conducta humana depèn únicament del que les persones decideixen fer, i acceptar en el seu lloc la idea un xic estranya al principi: que la societat guia els nostres pensaments i els nostres actes.

Aprendre "a veure" de quina manera ens afecta la societat exigeix certa pràctica. Si preguntéssim a qualsevol universitari/a per què va triar una facultat o una universitat determinada, podria donar algunes de les següents raons:

- Volia estar a prop de casa
- Aquesta universitat tenia el millor camp d'esports
- Una llicenciatura en Economia en aquesta universitat assegura una bona feina el dia de demà.
- La meva noia va a aquesta universitat.
- No em varen acceptar a la universitat a la que volia anar en primer lloc.

Aquestes respostes depenen de les circumstàncies personals de qui les expressa, però, ¿és aquesta tota la veritat? Doncs bé, la perspectiva sociològica aporta implicacions més profundes que poden resultar menys evidents.

Si pensem sociològicament sobre el fet de rebre una formació universitària, ens adonarem que, en la gran part del planeta i per a la majoria de les persones, aquesta opció és simplement il·lusòria perquè no poden ni somiar anar a la universitat. Encara més, si haguéssim viscut fa un o dos segles, l'"elecció" d'anar a la universitat era una opció només accessible per a una reduïssima élite. D'altra banda, realitzar estudis universitaris implica assumir certs costos econòmics, de manera que els estudiants sovint pertanyen a famílies amb ingressos superiors a la mitjana. Els joves que tenen la sort de pertànyer a famílies que exerceixen la seva activitat laboral en el sector serveis (classe mitjana) tenen una probabilitat deu vegades més gran d'anar a la universitat que aquells que pertanyen a famílies de la classe obrera. També existeixen diferències segons l'ètnia i el gènere dels estudiants.

En fi, en una primera aproximació, la sociologia es proposa mostrar les pautes i els processos pels quals la societat determina allò que fem.

Sovint la perspectiva sociològica posa al descobert que **la conducta humana no és tan individualista com podríem pensar**. Per a la majoria de nosaltres, la vida quotidiana és el resultat de decisions individuals: ens felicitem quan ens surten bé les coses i ens donem les culpes quan aquestes no resulten com nosaltres esperàvem. Estem tan cofois de la nostra individualitat que ens resistim a la idea de que actuem segons pautes socials. Un dels fundadors de la sociologia, **Émile Durkheim**, va demostrar com les forces socials afecten la conducta humana. Va fer un estudi sobre el suïcidi. ¿Per què? Doncs perquè no res ens sembla més personal que la "decisió" de treure'ns la pròpia vida. Durkheim, considerat un dels pioners de la sociologia (1858-1917), va escollir el suïcidi com a tema d'investigació. Si era capaç de demostrar que un acte tan íntimament personal com el **suïcidi** estava determinat sociològicament, aleshores hauria establert arguments sòlids per a l'estudi de la sociologia. I ho va aconseguir! Va ser capaç de demostrar que les forces socials influeixen en l'acte aparentment tan propi o personal com el de treure's la vida.

Durkheim va començar estudiant casos de suïcidi en la França de la seva època. Les estadístiques mostraven clarament que algunes categories de persones tenien una probabilitat major que d'altres de suïcidar-se. Concretament, va trobar que els homes, els protestants, els

rics, i els solters mostraven una índex de suïcidi més alta que les dones, els catòlics o jueus, els pobres i les persones casades, respectivament. Durkheim va deduir que aquestes diferències corresponien a diferents graus d'integració social de les persones. Les taxes de suïcidi baixes caracteritzaven categories de persones amb forts lligams socials, mentre que les taxes de suïcidi elevades corresponien a persones més individualistes i socialment solitàries.

Efectivament, en les societats dominades pels homes que va estudiar Durkheim, aquests gaudien de més autonomia que les dones. Durkheim va arribar a la conclusió de que, independentment dels avantatges que suposa la llibertat per als homes, l'autonomia implica una integració social menor, la qual cosa contribueix a una taxa de suïcidis més alta entre els homes. El mateix succeeix amb els protestants, la individualitat dels quals els predisposa més al suïcidi, a diferència dels catòlics i els jueus, els rituals dels quals enforteixen els lligams socials. Els rics, evidentment, tenen més llibertat d'acció que els pobres, però també una taxa de suïcidi més elevada. Finalment, els solters, amb vincles socials més febles que els casats, també corren un risc més elevat de suïcidar-se.

Un segle més tard, l'estudi de Durkheim encara segueix essent un tema de debat.

La perspectiva sociològica en la vida quotidiana. Beneficis i dificultats

Una introducció a la sociologia és una invitació a aprendre una nova manera de veure en quina mesura la societat en que ens ha tocat de viure influeix en les nostres decisions, les nostres expectatives i plans de vida. És a dir ¿quin benefici podem extreure quan aprenem a veure la realitat que ens envolta des de la perspectiva sociològica.

Primer benefici. Quan pensem sociològicament ens adonem que idees que hem donat per suposades no sempre són certes. L'enfoc sociològic es converteix en una manera d'alimentar la "mala costum" de preguntar qüestions incòmodes. Ens empeny a preguntar-nos si aquestes creences són realment certes i, en la mesura en que no ho siguin, per què s'admeten de manera tan general. La sociologia sempre posa en dubte "allò que és dona per suposat".

Segon benefici. Pensar sociològicament ens empeny a entendre que, per bé o per mal, la nostra societat funciona d'una manera determinada. En el joc de la vida, podem decidir com jugar les nostres cartes, però és la societat la que reparteix les cartes. Com millor entenguem el joc, millors jugadors serem. La sociologia ens ajuda a entendre allò que podem aconseguir amb major o menor probabilitat d'èxit i com podem lluitar pels nostres objectius de la manera més efectiva.

Tercer benefici. Sense la consciència de com actua la societat, molt probablement acceptarem el statu quo. En la mesura que coneguem i compreguem millor la manera d'actuar de la societat, més actiu serà el paper que podem prendre en la determinació de la vida social. Per alguns, això pot significar acceptar la societat tal com és; tanmateix, altres voldran canviar tot el planeta. La disciplina de la sociologia no pren partit per cap orientació política determinada, i podem trobar sociòlegs en tot l'espectre polític.

Per acabar amb els beneficis, val a dir que el pensament sociològic posa en evidència, tant l'extraordinària varietat social del món com també els seus sofriments reals i potencials. Els "catalans" i els "espanyols", per exemple, només representen una petita proporció de la població del planeta. Cal tenir en compte que molts éssers humans viuen en societats radicalment diferents. Arreu les persones tendeixen a considerar la seva pròpia forma de vida com l'apropiada i "natural", i a rebutjar els estils de vida d'aquells que es comporten de manera diferent. Però la perspectiva sociològica ens anima a pensar críticament sobre els punts forts i febles que cadascun dels estils de vida tenen (incloent el nostre). També ens anima a que siguem conscients dels molts patiments que succeeixen (pobresa, ruptures matrimonials, malalties, guerres, etc) i que vegem com aquests problemes, sovint són causats per la manera en la que estan organitzades les societats.

Tanmateix també cal assenyalar que la perspectiva sociològica dóna lloc a **alguns problemes característics**.

Una de les dificultats de l'estudi de la sociologia és que estem estudiant un **objecte en moviment**: la societat pot canviar tan o més ràpidament com el mateix estudi. El "descobriments" d'un aspecte o d'un fenomen d'un dia pot no ser vàlid quan canvien les situacions i les circumstàncies.

La segona dificultat rau en que els propis sociòlegs formen part del seu objecte d'estudi. En la mesura en que tots formem part de la societat, tots formem part del nostre objecte d'estudi, i això dificulta en gran mesura la tasca del sociòleg. Atès que formem part del mateix món que estudiem, ens pot resultar difícil mantenir la distància necessària. El punt de vista d'un sociòleg nascut a Europa pot no ser tan vàlid del punt de vista d'un sociòleg nascut a Tailàndia o al Brasil. Aquesta dificultat és fruit de l'etnocentrisme (perquè estem molt condicionats per una visió cultural determinada).

Finalment, val a dir que el **coneixement sociològic acaba essent part de la pròpia societat**. Per exemple, les conclusions que els estudis sociològics al voltant de la criminalitat (per exemple, que el nombre de delictes està augmentant) poden arribar als mitjans de comunicació i, com a conseqüència, fer que les persones siguin més conscients del problema. I, com a conseqüència, que fins i tot es denunciï un major nombre de delictes. En definitiva, la sociologia exerceix un impacte sobre la societat.

Unitat 2.

Sociologia i

ciències socials

1.Una aproximació al que entenem per sociologia

2.Breu història de la Sociologia

3.Metodologia de treball.

3 bis. El procés d'investigació.metodologia de treball (powerpoint)

4 Activitats

1. Una aproximació al que entenem per sociologia

Introducció

A molts estudiants els desconcerta la varietat d'enfocaments que es troben el primer cop que afronten l'estudi de la sociologia. La sociologia mai no ha estat una disciplina amb un corpus d'idees la validesa del qual sigui acceptada per tothom. Sovint, els sociòlegs es barallen entre ells en plantejar com han d'abordar-se el comportament humà i quina és la millor manera d'interpretar els resultats de les investigacions. ¿Per què passa això? La resposta està clarament relacionada amb la pròpia naturalesa d'aquesta disciplina. La sociologia té que veure amb la nostra pròpia vida i el nostre propi comportament, de manera que estudiar-nos a nosaltres mateixos és l'empresa més complexa i difícil que podem emprendre.

Un dels objectius de la sociologia és penetrar per sota del nivell superficial de la comprensió de la vida ordinària. Els bons treballs d'investigació haurien d'ajudar-nos a comprendre la nostra vida social d'una manera nova. Haurien de sorprendre'ns tant en les preguntes que plantegen com en les conclusions que obtenen. Els temes dels que s'ocupen els sociòlegs, tant en la seva formulació teòrica com en les seves investigacions, solen ser similars als que preocupen a la resta de les persones. Però els resultats d'aquestes investigacions xocan sovint amb el que considerem el sentit comú.

¿En quines circumstàncies viuen les minories ètniques o sexuals? ¿Com és possible que hi hagi fam a un nivell massiu en un món que és més ric que mai? ¿Quins efectes tindrà el creixent ús d'Internet en les nostres vides? La família com institució, ¿està començant a desintegrar-se? Els sociòlegs tracten de respondre a aquests i a molts d'altres problemes. Les seves conclusions no són de cap manera concloents. No obstant això, l'objectiu de tota teorització i investigació sociològica és apartar-se de la forma especulativa d'abordar aquestes qüestions que acostuma a tenir qualsevol persona. El bon treball sociològic intente plantejar les preguntes amb la major precisió possible i tracta de trobar proves objectives abans d'arribar a una conclusió. Per assolir aquesta fita hem de conèixer quins són els mètodes d'investigació més útils per a cada estudi i quina és la millor manera d'analitzar els resultats.

Una aproximació

És una de les anomenades "ciències socials". Tots els que la practiquen li concedeixen un caràcter científic. Hom pot dir que avui això és un dels aspectes més irrellevants. Aquestes qüestions es plantegen precisament quan una disciplina ha de delimitar el seu camp específic.

També és veritat que cada escola en dona una definició diferent. Uns la defineixen com, **l'estudi de les societats humanes en general**. Altres, **l'estudi dels agrupaments socials i dels fenòmens socials**. Uns insisteixen en **els problemes i les qüestions socials**, altres estudien **els costums, els hàbits i les relacions interpersonals**.

Salvador Giner en el seu manual introductor sobre la Sociologia proposa aquesta definició: "De manera general podríem dir, que la sociologia és una ciència de l'observació que estudia el conjunt dels fenòmens, de les estructures, de les institucions, i dels comportaments que es manifesten pel fet que els homes visquin en societat. El seu objectiu és l'ésser humà en tant que animal social. Com a ciència pretén aconseguir sistemes d'explicació i d'interpretació de la realitat social. Però totes aquestes aproximacions són també pròpies de les altres ciències socials".

Així **l'economia**, investiga el processos de producció, distribució, i consum de béns i serveis en virtut dels que una comunitat cobreix les seves necessitats.

La **història** descriu l'evolució i les transformacions de la societat en el temps.

La **ciència política**, analitza la distribució, els canvis i els conflictes del poder.

El que diferencia la sociologia d'aquestes altres ciències de la societat, és el fet que la sociologia investiga l'estructura, els processos i la naturalesa de la societat humana en general. (GINER, 1969. 9-10).

Quan un economista investiga el desenvolupament del capitalisme en una societat determinada, concentra la seva atenció sobre alguns aspectes dels processos de producció: la formació de capital, el repartiment dels beneficis, les fluctuacions dels salaris ... Si és el sociòleg qui estudia el mateix tema no es fixarà en aquests aspectes, sinó que observarà quins són els sectors socials que posen en marxa el tipus d'economia que anomenem capitalista, com es distribueix el treball entre els diferents integrants del procés, quins conflictes laborals es produeixen en el seu si, quins factors culturals entren en joc ...

Podrem parlar d'una sociologia política, religiosa, urbana, rural, de l'educació, del dret... Però la sociologia sempre **interrelaciona** fenòmens que pertanyen a diferents nivells de la vida social. La sociologia intenta establir les **connexions** pertinents entre els fenòmens polítics i els religiosos, els econòmics i els bèl·lics, els artístics i els ètics.

Exemple: La tassa de cafè: (Anthony Giddens)

1. Podríem assenyalar que el cafè no és només una beguda, car té un valor simbòlic com a part d'unes activitats socials quotidianes. Sovint, el ritual al que va unit al prendre cafè és molt més important que l'acte en si mateix. Per a molts occidentals, la tassa de cafè a primera hora del matí ocupa el centre d'una rutina personal. És un primer pas essencial per poder començar el dia amb bon peu. El cafè del matí acostuma anar seguit, en d'altres moments del dia, per altres cafès amb d'altra gent, i així es converteix en un ritus social. Dues persones que se citen per prendre's un cafè probablement tenen més interès en trobar-se i fer-la petar que en allò que van a beure. La beguda i el menjar donen lloc en totes les societats a oportunitats per a la interacció social i a l'execució de rituals, i aquests rituals constitueixen un interessantíssim objecte d'estudi sociològic.

2. També el cafè és una droga que conté cafeïna, la qual té un efecte estimulador en el cervell. Molta gent la pren per tenir aquest "impuls addicional" que proporciona. Les jornades de treball prolongades i l'estudi fins altes hores de la nit es fan tolerables amb estones breus per prendre's un cafè. Beure aquesta substància és una activitat que crea hàbit, però en la cultura occidental la majoria de les persones no considera que els addictes al cafè consumeixin droga. Com l'alcohol, el cafè és una droga acceptada socialment, mentre que la marihuana, per exemple no ho és. Tanmateix, hi ha cultures que toleren el consum de marihuana, i fins i tot el de cocaïna, però veuen malament la ingesta de cafè i l'alcohol. Als sociòlegs els interessa saber per què existeixen aquests contrastos.

3. Cal afegir, a més a més, que un individu, en beure una tassa de cafè, forma part d'una sèrie extremadament complicada de relacions socials i econòmiques que s'estenen arreu del món. El cafè és un producte que vincula a persones d'alguns dels països més rics de la terra amb els de les zones més empobrides del planeta: es consumeix en grans quantitats als països opulents, però creix sobretot als països pobres. A banda del petroli, el cafè és la mercaderia més valuosa del comerç internacional; per a molts països és la font principal de divises estrangeres. Els processos de producció, transport i distribució d'aquesta substància requereixen transaccions continuades entre persones que es troben a milers de kilòmetres de qui la consumeix. L'estudi d'aquestes transaccions globals constitueix una tasca important per a la sociologia, atès que molts aspectes de les nostres vides avui dia es veuen afectats per comunicacions i influències socials que tenen lloc a escala mundial.

4. Però al mateix temps, l'acte de beure una tassa de cafè suposa que anteriorment s'ha produït un procés de desenvolupament social i econòmic. Juntament amb d'altres components de la dieta occidental ara habituals (com ara el té, els plàtans, les patates i el sucre blanc), el consum de cafè començà a estendre's a finals del segle XIX i, per bé que es va originar a l'Orient Mitjà, la demanda massiva d'aquest producte data del període de l'expansió colonial occidental de fa aproximadament dos segles. Actualment, gairebé tot el cafè que es beu als països occidentals prové d'àrees (Sudamèrica i Àfrica) que foren colonitzats pels europeus. Per tant, el cafè no és en absolut un component "natural" de la dieta occidental. El llegat colonial ha tingut, doncs, un enorme impacte en el desenvolupament del comerç mundial del cafè.

5. I un aspecte més a tenir en compte el constitueix el fet que el cafè és un producte situat en el centre dels debats que en l'actualitat s'ocupen de la globalització, el comerç internacional, els drets humans i la destrucció del medi ambient. En augmentar la popularitat del cafè, aquest s'ha vist "etiquetat" i polititzat: les decisions que prenen els consumidors pel que fa al tipus de cafè que prenen i on el compren s'ha convertit en opcions vitals. Els individus poden optar per beure únicament cafè orgànic, cafè descafeïnat de forma natural o cafè obtingut mitjançant un "comerç just" (en el que es paga el preu total del mercat als petits productors dels països en vies de desenvolupament). Poden optar per consumir-lo en cafeteries "independents", en comptes de "en grans cadenes" d'establiments. Els consumidors de cafè poden decidir boicotejar certs països en els que el respecte pels drets humans o la protecció del medi ambient són escassos. Als sociòlegs els interessa comprendre com la globalització augmenta la consciència que tenen les persones de l'existència de certs problemes a racons llunyans del planeta i com els duu a actuar en conseqüència dins la seva pròpia vida

Què fa que els individus es mantinguin cohesionats, malgrat les seves relacions tinguin un caràcter conflictiu?

Si la nostra vida és un reflex de les experiències viscudes en societat, podem dir que la sociologia s'ocupa d'estudiar la societat humana, és a dir, l'ésser humà en tant que s'associa, s'agrupa i crea institucions socials.

Les preguntes bàsiques per les que s'interessa la sociologia són les següents:

- Què fa que els individus es mantinguin cohesionats, malgrat les seves relacions tinguin un caràcter conflictiu?

- Quins són els mecanismes de cohesió, per mitjà dels quals els individus donen sentit a les seves experiències socials?

- Quins fonaments no racionals (emocionals, de confiança, de pertinença, de solidaritat...) expliquen la capacitat per viure de manera organitzada en societat?

- De quins mecanismes disposa la societat per regular el comportament dels individus (valors, normes, lleis...)?

2. Breu història de la Sociologia

La paraula Sociologia es compon d'un element procedent del llatí (**societas, socius**) i d'un altre d'origen grec (logos) : ciència o estudi de la societat. Apareix com a disciplina, amb caràcter propi, a principis del s.XIX i és utilitzada per primer cop per **A.Comte (1824)**. Però els seus antecedents, com a ciència social que té per objecte l'estudi racional i crític de la societat humana, es troben en la Política d'**Aristòtil (s.IV aC)**, en **El Príncep** i els **Discursos de Maquiavel (s. XVI)** i fou en el període de la **Il·lustració (s. XVIII)** que hom en formulà la necessitat.

Montesquieu, Adam Ferguson, el baró d'Holbach); sobretot a partir del triomf de les revolucions burgeses (1789). Aleshores s'elaboraren els primers programes socials, ja sigui per part de pensadors revolucionaris, com **Condorcet**, socialistes com **Saint-Simon**, positivistes com **A.Comte**, conservadors com **J.de Maistre, L.G.A. Bonald**.

És a partir del segle XIX quan s'elabora un mètode d'estudi de la realitat social, de tipus empíric o positiu (seguint la terminologia d'**A.Comte**). És aleshores quan la Sociologia es converteix en una ciència positiva, que utilitza un mètode experimental. En el seu llibre ***Curs de filosofia positiva (1834)*** **A.Comte** defineix la sociologia com :

"ciència complementària de la filosofia natural que estudia les lleis suposades com a fonamentals dels fenòmens socials". "Així s'arriba gradualment, a descobrir l'invariable jerarquia, a la vegada històrica i dogmàtica, de la mateixa manera científica i lògica, de les sis ciències fonamentals : la matemàtica, l'astronomia, la física, la química , la biologia i la sociologia, la primera d'elles constitueix el punt de partida exclusiu i l'última l'únic fi essencial."
A. Comte

Al principi, alguns sociòlegs, com **K.Marx (1818-1883)**, fins i tot evitaren l'ús de la paraula, perquè hom no confongués llurs posicions amb les dels positivistes, però amb el temps aquesta actitud fou superada arreu. Aquesta actitud estava provocada pels estudis sociològics duts a terme per **A.Comte (1798-1857)** i **H.Spencer (1820-1903)** (més de caràcter evolucionista), que eren molt generals i estaven àmpliament marcats de positivisme, evolucionisme i confiança cega en el progrés, és a dir, d'optimisme historicista. Poc a poc altres sociòlegs, més preocupats per escatir la natura de la gran transformació del món produïda pel capitalisme i la industrialització, s'enfrontaren a problemes aïllats. Com a exemples : **F.Tönnies (1855-1936)** estudia els efectes del capitalisme en la societat ; **E.Durkheim (1858-1917)** sobre la divisió del treball social ; **M.Weber (1864-**

1920) tracta els processos de burocratització); G.Simmel (1858-1918) es preocupa per la mentalitat metropolitana i l'individualisme .

Acabada la Primera Guerra Mundial la Sociologia entra en una fase expansiva. Tenim com a exemples l'Institut d'Investigació Social (1923) a Frankfurt (Escola de Frankfurt : T.Adorno, M.Horkheimer, J.Habermas, H. Marcuse...) , que representava a la sociologia marxista moderna duent a terme una reflexió crítica sobre el funcionament de la societat industrial. Aquesta crítica no agradà gens als dirigents nazis que perseguiren als seus membres i clausuraren l'Institut fins a la seva reobertura els anys 50. Tot i aquesta natura crítica, la sociologia no és immune a les temptacions ideològiques, com les de Talcott Parsons (1902-1975) , de cercar una evident justificació del sistema social en què es viu.

3. Metodologia de treball

La metodologia és l'estudi sistemàtic dels mètodes emprats per una ciència en la seva investigació de la realitat. Un mètode és un procés de recerca. En la Sociologia, així com en les ciències humanes i socials, no hi ha un únic mètode. Anem, doncs, a analitzar quins són aquests mètodes i què aporten a l'estudi sociològic.

Mètodes empíricoanalítics

Aquests mètodes poden ser de dos tipus : **quantitatius** i **qualitatius**.

Els mètodes quantitatius : Pretenen explicar un fenomen determinat, a partir del coneixement de les seves causes i utilitzen la matemàtica com a ciència auxiliar. Tots ells comparteixen el fet de tenir com a objectes d'observació els individus, els grups, les institucions o la societat sencera. Els més importants són :

-enquestes : consisteixen a recollir informacions, per mitjà d'un qüestionari, de persones, a les quals es pregunta sobre un fenomen o aspecte social determinat. Segons l'objectiu perseguit poden ser descriptives, si es pretén retallar detalladament una població, o poden voler contrastar hipòtesis prèvies.

-El qüestionari presenta unes preguntes que poden ser obertes o tancades. Per passar l'enquesta cal una

-mostra : és el procediment gràcies al qual se selecciona un percentatge d'individus o casos a partir d'una població. La tria de les persones a les quals es passarà l'enquesta es pot fer de dues maneres :

a. Per quota : es divideix la població a partir d'unes característiques concretes, com per exemple : edat, sexe, professió...

b. Aleatòriament : es fa a l'atzar.

Un cop passada l'enquesta, disposem de moltes dades, però cal tenir en compte que són dades sense analitzar i sense interpretar. Cal, aleshores fer ús de l' estadística : permet organitzar les dades recollides, per tal d'analitzar-les i després inferir-ne les característiques de la població estudiada. Tot i que aquests mètodes són molt precisos cal tenir en compte les variables de la conducta individual i que els valors i les intencions no es poden quantificar. Per aquest motiu, cal complementar-los amb els mètodes qualitatius.

Els mètodes qualitatius : s'usen en l'estudi de casos concrets i no busquen la generalització. Es tracta d'entrevistes, històries de vida...

Entrevistes : consisteixen en una conversa entre dues persones : el que entrevista i l'entrevistada .Tenen com a finalitat obtenir alguna informació. Hi ha dues menes d'entrevistes : dirigides i no dirigides.

• **Històries de vida** : són entrevistes no dirigides que intenten captar experiències vitals que el nostre informant ha viscut al llarg de la seva vida. Pot plantejar alguns problemes, com ara la

distorsió de la informació, provocada per la reserva de l'informant o per l'actitud de l'entrevistador.

Mètode hermenèutic

La paraula hermenèutica té el seu origen en la paraula grega *hermeneuo*, el significat de la qual és interpretar i comprendre. Alguns sociòlegs van considerar que aquest era l'objectiu de la sociologia, comprendre les accions humanes i que aquestes no es podien explicar de manera causal com els fets de la naturalesa. El seu estudi, doncs, es dirigeix a la comprensió de les accions, és a dir, cap a l'intent de copsar el sentit de l'esdeveniment i això només es pot fer si ens adonem que la nostra consciència es troba condicionada per una dimensió històrica determinada i pel llenguatge que utilitzem.

Mètodes críticoracionals

Són els mètodes proposats per **l'Escola de Frankfurt** a partir de la seva teoria crítica aplicada a la societat. El mètode experimental és insuficient per explicar els fenòmens socials i la seva comprensió interna tampoc permet interpretar-los de manera satisfactòria. El que cal és criticar els fenòmens socials, si volem una societat més lliure, més racional i més justa. La teoria crítica vol aconseguir que els productes del progrés tècnic i científic serveixin per alliberar l'individu.

Els pensadors de l'Escola de Frankfurt critiquen l'ús instrumental de la raó per part del capitalisme, perquè només es busquen els mitjans adequats per aconseguir els fins proposats sense tenir en compte les conseqüències. Davant de la racionalitat instrumental proposen una racionalitat crítica que respongui als interessos pràctics vitals i no es dediqui simplement a transformar la realitat per interessos particulars. A més, aquesta racionalitat crítica és emancipadora, perquè permet alliberar-se de les cadenes que oprimeixen a l'humà, mitjançant la pròpia capacitat racional per autoreflexionar críticament sobre les condicions de vida i de coneixement.

Com pregunta un sociòleg

Pregunta factual	¿Què va succeir?	Des dels anys 80 les noies han assolit millors qualificacions que els nois als col·legis
Pregunta comparativa	¿Ha succeït a altres indrets?	¿Fou aquest un fenomen mundial, o només ha succeït a Espanya, o només a certes regions d'aquest país?
Pregunta progressiva	¿S'ha anat succeint des de fa temps?	Al llarg del temps, ¿quines han estat les pautes d'èxit escolar de les noies?
Pregunta teòrica	¿Quin és el rerefons d'aquest fenomen?	¿Per què els resultats de les noies són millors ara? ¿Quins factors cal tenir en compte per tal d'explicar aquest canvi?

Molts dels temes que es plantegen els sociòlegs en les seves investigacions tenen a veure amb **PREGUNTES FACTUALS**. Per exemple, ¿quins seguidors tenen més tendència a delinquir, els seguidors d'equips de bàsquet o els de futbol? Per poder respondre a aquest tipus de preguntes factuais es precisa molta investigació.

Sovint els sociòlegs utilitzen **PREGUNTES COMPARATIVES**, que relacionen un context social amb un altre o que contrasten exemples presos en societats diferents. Per exemple, hi ha diferències notables entre els sistemes socials i legals de Gran Bretanya i els dels Estats Units. Una típica pregunta comparativa seria: ¿com varien les pautes de comportament criminal i

l'aplicació de la llei en aquests dos països?

En Sociologia no només ens hem d'ocupar de les societats actuals, tot relacionant-les unes amb d'altres, sinó que també és precís comparar el seu present i el seu passat. Quan aquesta és la pretensió, es diu que estem emprant **PREGUNTES PROGRESSIVES**. Per entendre la naturalesa del món contemporani cal mirar les formes de societat anteriors i analitzar la direcció principal que han pres els processos de canvi. Així podrem investigar, per exemple, de quina manera s'originaren les presons i com són en l'actualitat.

La investigació dels fets, és a dir, allò que anomenem investigació empírica, s'ocupa de COM PASSEN LES COSES. Tanmateix, la sociologia no tan sols consisteix en recopilar dades i fets, independentment de si són o semblen ser importants i interessants. Sempre cal interpretar allò que signifiquen, i per tal de fer-ho hem d'aprendre a plantejar **PREGUNTES TEÒRIQUES**. Hi ha molts sociòlegs que treballen principalment amb preguntes empíriques, però el seu treball no serà molt revelador si la seva investigació no està guiada per un cert coneixement teòric.

L'ADOPCIÓ D'UN ENFOCAMENT CIENTÍFIC

Ciència és la utilització de mètodes sistemàtics d'investigació empírica, anàlisi de dades, elaboració teòrica i valoració lògica d'arguments per tal de desenvolupar un cos de coneixement sobre una determinada matèria. Segons aquesta definició, la sociologia és una empresa científica que comporta l'aplicació de mètodes sistemàtics d'investigació empírica, l'anàlisi de dades i la valoració de teories segons les proves existents i amb un argument lògic.

Tanmateix, és diferent estudiar els éssers humans que observar els fenòmens del món físic, i la sociologia no s'ha de considerar exactament com una de les ciències naturals. A diferència dels objectes de la naturalesa, les persones són éssers conscients que donen sentit i finalitat a allò que fan. Ni tan sols podem descriure la vida social amb exactitud. Per exemple, descriure una mort com a suïcidi suposa saber què és el que la persona en qüestió pretenia. El suïcidi només pot produir-se quan un individu tracta deliberadament d'autodestruir-se. Si una persona es posa accidentalment davant d'un cotxe i mor, no es pot dir que hagi comès un suïcidi.

El fet de que no podem estudiar els éssers humans exactament igual que estudiem els objectes de la naturalesa és, segons com, un avantatge per a la sociologia. Els sociòlegs es beneficien del fet de poder plantejar preguntes directament a aquells a qui estudien: altres éssers humans. No obstant això, aquesta situació crea dificultats amb les que no es troben els científics de la naturalesa, perquè les persones que saben que les seves activitats s'estan estudiant sovint no es comporten de la mateixa manera en que ho fan normalment. Quan els individus responen a qüestionaris, conscient o inconscientment poden donar una imatge de si mateixos que difereix de les seves activitats habituals. Poden fins i tot tractar d'"ajudar" a l'investigador/a, donant-li respostes que creuen que són les "adequades".

El procés d'investigació

Fases que componen normalment el treball de l'investigador/a. Per tal d'avançar en aquest procés cal donar una sèrie de passos que condueixen des dels inicis de la investigació fins la publicació de les conclusions o la seva difusió pública en forma escrita.

Definició del problema que motiva la investigació.

Tota investigació parteix d'un problema, que pot consistir en un àrea desconeguda des del punt de vista dels fets: podem pretendre simplement millorar el nostre coneixement de certes institucions, processos socials o cultures. L'investigador/a tractarà de respondre a preguntes, com ara: ¿quina proporció de la població té fortes creences religioses?, ¿existeix actualment un vertader desinterès vers les grans qüestions polítiques?, ¿quin és el grau de desavantatge de la posició econòmica de la dona respecte a la de l'home?

Tanmateix, les millors investigacions sociològiques arranquen de problemes que són en si mateixos un enigma. En comptes de respondre simplement a "¿què està passant?", la investigació ha de començar així: "¿per què els esdeveniments passen d'aquesta precisa manera?. Així, ens podríem preguntar: ¿per què s'estan transformant les pautes de les creences religioses?, ¿a què respon el canvi en el percentatge de persones que vota en els darrers anys?, ¿Per què la representació de les dones en els alts càrrecs és tan escassa?

Revisió de les dades

Un cop s'ha identificat el problema, el pas següent acostuma a ser la revisió de les dades existents sobre el tema. Pot ser que anteriors investigacions hagin aclarit el problema satisfactòriament. Si no és així, l'investigador/a necessitarà consultar tots els estudis existents relacionats amb l'assumpte i avaluar la seva utilitat: ¿Com van intentar resoldre l'enigma els investigadors anteriors?, ¿Quins aspectes del problema han deixar sense analitzar? Recolzar-se en les idees d'altres ajuda a l'investigador/a a clarificar les qüestions que puguin sorgir en un possible projecte, així com els mètodes més adequats per a la seva investigació.

Concreció del problema

En aquest tercer pas es produeix una formulació clara del problema de la investigació. Si ja existeix una bibliografia rellevant, l'investigador/a ja pot tenir una idea clara de com enfocar l'assumpte. Les intuïcions sobre la naturalesa d'aquest poden arribar a transformar-se en aquesta fase en una HIPÒTESI concreta, és a dir, en una suposició fonamentada sobre el que està succeint. Per tal que la investigació sigui efectiva, la hipòtesi s'ha de formular de tal manera que el material recopilat permeti la seva comprovació o refutació.

Desenvolupament de la investigació.

Quan decidim iniciar l'estudi poden sorgir dificultats pràctiques imprevistes. Aquest tipus de dificultats podria introduir un BIAIX en els resultats de l'estudi i donar una falsa interpretació. Per exemple, si la sociòloga està estudiant com s'han ajustat les grans empreses als programes d'igualtat d'oportunitats per a la dona, pot ser que les companyies que no ho hagin fet no vulguin ser estudiades. Per tant, les conclusions podrien tenir un BIAIX.. Un altre exemple, pot ser que el sociòleg orienti les respostes en determinat sentit (fent preguntes tendencioses en funció dels seus propis prejudicis). O també es pot donar el cas que l'entrevistat pugui eludir una pregunta que no vol respondre per raons diverses. En definitiva, resulta difícil, o bé impossible, eliminar el **BIAIX DE L'OBSERVADOR**.

Interpretació dels resultats.

Poques vegades resulta senzill predir les implicacions de les dades recollides i relacionar-les amb el problema inicial de la investigació. Encara que sigui possible que es trobi una resposta concreta per a les preguntes que es planteja l'investigador/a, nombroses investigacions finalitzen sense ser en absolut concloents.

Presentació de les conclusions

L'informe de la investigació, es publica normalment en forma d'article en una revista o en forma de llibre: explica la naturalesa de la investigació i tracta de justificar les conclusions que se'n deriven.

La intrusió de la realitat.

En la investigació sociològica real, poques vegades es distingeixes aquestes fases amb tanta claredat, i sempre es donen situacions en les que simplement "se surt del pas". És igual que quan tractem de traduir una recepta en un plat cuinat.

4. Activitats

1. D'on prové el terme sociologia ?
2. Quan i per què es va començar a parlar de sociologia ?
3. Quins van ser els precursors i seguidors més importants ?
4. Busca informació d'algun dels sociòlegs més importants.
5. Defineix els següents conceptes :
  - Societat , Positiu , Empíric , Mètode experimental

6. Llegeix el següent text i contesta les preguntes següents :

"Comencemos por la sociología de la Ilustración. En el siglo XVIII, y particularmente en Francia, se produjo un cambio de mentalidad que inaugura la llamada época contemporánea y que consiste fundamentalmente en percibir al hombre como perfectible mediante el instrumento de la razón. Esto se opone a la concepción teológica del hombre como un ángel caído. Sobre ella habían construido su poder el Estado y la Iglesia. El pensamiento de la Ilustración se caracteriza por los siguientes tres pasos. Es un pensamiento crítico-negativo en sentido de ser demoleedor de la situación social en la que se produce. Es una ideología racional-científica en cuanto a que cree en unas leyes naturales inamovibles que igual que en el mundo físico existen en el mundo social. Por último es un pensamiento utópico-práctico que utiliza imágenes de sociedades lejanas como China o la India, en realidad desconocidas, para presentar como antinomia a las sociedades occidentales de su tiempo."

Nuestra Sociedad. Introducción a la Sociología Ed. Vicens Vives

- Quin és el canvi de mentalitat que es produí a França el segle XVIII ?
- Què és el que caracteritza el pensament de la Il·lustració ?
- Fins a quin punt aquestes característiques van afavorir l'impuls de la Sociologia ?
- Existeixen unes lleis en la societat que permeten explicar-la ?

El problema de las encuestas

S. Cardús. CARDÚS, S. La mirada del sociòleg. Ed.Proa. Barcelona,1999.

Se ha de subrayar con fuerza cuáles son los límites de las encuestas, y cuáles son las ambigüedades a las cuales da lugar el hecho de identificar la sociología con la realización de encuestas.

En primer lugar, porque las encuestas proporcionan sencillamente un material poco o muy aprovechable, pero por ellas mismas no explican nada: porque hablan, para que hablen, para que expliquen algo, han de ser interpretadas, es decir, los resultados se han de situar en un marco de referencia teórico, han de ser contrastadas con unas hipótesis de trabajo previas, etc. Hacer encuestas no es hacer sociología: es, en el mejor de los casos, preparar el terreno para poder hacerla.

En segundo lugar, se ha de tener en cuenta que hay muchas clases de encuestas. Sin entrar en detalles técnicos que no aquí no es el caso, fijaos en la diferencia que hay entre incluir o no en un cuestionario unas preguntas que buscan datos objetivos ("¿qué año naciste?"), datos de comportamiento ("¿cuántas veces ha ido al cine los últimos quince días?", "¿qué votaste en las últimas elecciones?"), u opiniones ("¿te gusta el cine?", "¿te consideras de derechas o de izquierdas?")

Es evidente que el grado de fiabilidad de las respuestas, y también la posibilidad de compararlas, de hacer sumas y de extraer porcentajes, es extraordinariamente diverso según los casos. De las fechas relativas a la edad se puede extraer una pirámide de edades, útil y fiable a pesar que esta todavía no nos diga gran cosa aparte de ofrecernos una descripción de una situación determinada en un momento concreto. De la frecuencia de idas al cine podemos obtener una cierta idea de un aspecto determinado del consumo cultural. Del porcentaje de personas que dicen que les gusta el cine no obtendremos nunca otra cosa que eso: comprobar cuántas personas dicen que les gusta el cine cuando lo preguntas, sin saber exactamente que quieren decir cuando dicen que les agrada el cine, y sin saber ni tan sólo aproximadamente si

los que dicen que les gusta el cine quieren decir lo mismo cuando lo dicen.

- 1. Quines són, segons S. Cardús, els límits de les enquestes?**
- 2. Comenta la frase: "Fer enquestes no és fer sociologia"**
- 3. On resideix l'objectivitat d'una enquesta segons l'autor?**
- 4. Quins tipus d'enquestes hi ha ?**
- 5. Posa un títol al text.**

La tarea del sociólogo

B.J.Cohen

Luego de plantear un problema específico, el sociólogo debe hacer la búsqueda necesaria para resolver todo lo que otros sociólogos han investigado en ese campo. A través del examen cuidadoso de estas investigaciones previas, y el desarrollo de planteamientos anteriores, el sociólogo puede establecer una nueva hipótesis, un planteamiento que podrá ser confirmado o no por la prueba. El sociólogo entonces observa y analiza los datos y finalmente llega a conclusiones basadas en esas observaciones. Tales conclusiones, al igual que todas las conclusiones científicas, son tentativas, o sea, que deben estar abiertas a examen y escrutinio de los otros sociólogos para que, en caso de hallarlas contradictorias con descubrimientos o desarrollos posteriores, sean revisadas o reemplazadas.

B.J.Cohen. Introducción a la sociología. Ed. MacGraw-Hill. Bogotá, 1980, pág.11

- 1. ¿Per què el sociòleg ha de tenir en compte les investigacions prèvies sobre el tema que tracta d'estudiar?**
- 2 ¿Per què les seves conclusions no són mai definitives?**

Font: Grup de Treball de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona <http://www.xtec.cat/~mcodina3/sociologia.htm>

Unitat 3.

Naixement i

evolució de la

sociologia

Introducció

Per què la sociologia?

Vivim en un món ambivalent

L'estudi de la sociologia

El pensament sociològic

-Teories

-Els primers teòrics

August Comte

Émile Durkheim

Karl Marx

Max Weber

Teories actuals

-El funcionalisme.

-Teories del conflicte

-L'interaccionisme simbòlic

Qüestionari

Per què la sociologia?

La Sociologia, com altres disciplines, va néixer per intentar comprendre un entorn que canvia constantment. La sociologia va néixer motivada per les transformacions que varen irrompre de forma decidida i rupturista durant l'època de la revolució industrial d'Occident, en contrast amb les formes de vida característiques de les societats preexistents. El ritme dels canvis socials es va accelerar de tal manera i ha continuat accelerant-se en els nostres dies encara més i de forma molt més acusada.

Què li pertoca de fer a la Sociologia? Doncs explorar les transformacions que han tingut lloc en el passat, així com la comprensió dels grans trets de desenvolupament que avui es manifesten.

Una altra tasca que té encomanada la sociologia és ser-ne conseqüent de la globalització de la vida social. En el passat, aquesta disciplina es va veure dominada per la perspectiva de que les societats podien estudiar-se com unitats independents. I això era, de fet, un miratge. Perquè tampoc mai les societats han estat aïllades, ni tan sols en el passat. Actualment podem observar una evident acceleració dels processos d'integració social: el comerç, les telecomunicacions, els mercats financers....

Vivim en un món ambivalent

Vivim en un món ambivalent: Arreu sorgeixen problemes preocupants, però alhora també tenim unes extraordinàries promeses de cara al futur, com mai. Vivim en un món accelerat, de canvis constants, travessat per conflictes enquistats, tensions i divisions socials. També som conscients dels atacs destructius de la tecnologia envers el medi ambient. I, també, al mateix temps, mai com abans tenim al nostre abast controlar el nostre destí i millorar les nostres vides.

¿Com va sorgir aquest món? ¿Per què les nostres condicions de vida actual són tan diferents de les dels nostres avantpassats? ¿Quin rumb prendrà el canvi en el futur? Aquestes són les preocupacions i el leitmotiv de la sociologia.

La SOCIOLOGIA és l'estudi de la vida social humana, dels grups que la componen, de les seves societats. Té un abast amplíssim, ja que aplega des de fenòmens efímers i passatgers entre individus que es troben al bell mig del carrer fins la investigació de processos socials globals com l'auge del fanatisme religiós arreu del món.

Com contemplem el món? Doncs segons la "nostra" motxilla cultural, social, segons les nostres "ulleres" mentals. La sociologia ens mostra la necessitat d'adoptar un punt de vista molt més ampli: ¿per què som allò que som? ¿Per què actuem precisament d'aquesta manera? La sociologia ens ensenya que allò que considerem "normal", "natural", "inevitable", "bo", o "vertader", pot no ser així i que allò "normal" de les nostres vides està enormement influït per forces històriques i socials. La perspectiva sociològica, requereix la imatge "d'ull de bou" dels fotògrafs, requereix de la comprensió de les formes subtils i també complexes en què es mouen les nostres vides individuals, doncs, en un grau o en un altre reflecteixen els contextos en els quals ens ha tocat viure.

Aquest constant passar d'allò global a allò concret és essencial en aquesta disciplina. No podem caure en un procés rutinari d'adquisició de coneixements

L'estudi de la sociologia

La "totalitat sociològica" ens permet d'adonar-nos de que molts esdeveniments que semblen preocupar únicament l'individu, de fet, estan relacionats amb assumptes més generals. Per exemple, EL DIVORCI, pot resultar un procés molt difícil per qui ho està passant i convertir-se en un problema personal. No obstant això, també pot ser un assumpte públic en una societat

com la nostra on aproximadament més d'un terç dels matrimonis se separen durant els seus primers deu anys d'existència. Un altre exemple, L'ATUR. Pot ser una tragèdia individual per algú que es acomiadat i no pot trobar una altra feina, però el problema va més enllà del nivell de la desesperació personal quan en una societat milions de persones es troben en la mateixa situació, i és aleshores quan es converteix en un assumpte públic que expressa àmplies tendències socials.

Per bé que tots estem influïts per contextos socials, el nostre comportament no està del tot condicionat per ells, doncs tenim la nostra pròpia individualitat i l'anem forjant. La tasca de la sociologia consisteix en investigar la connexió existent entre allò que la societat fa de nosaltres i el que fem de nosaltres mateixos. Les nostres activitats donen forma al món social que ens envolta i, alhora, el món social també ens dona forma a nosaltres.

L'estructura social

Aquest concepte és emprat per designar als contextos socials de la nostra vida no tan sols es componen d'una col·lecció aleatòria d'esdeveniments i accions, sinó que, de diverses maneres, estan estructurats, és a dir, segueixen una pauta. La nostra manera de comportar-nos i les relacions que mantenim uns respecte dels altres presenten regularitat. Tanmateix, l'estructura social no és quelcom fix ni definitiu, sinó que estan sempre en procés. Els components bàsics d'aquesta estructuració (que són els éssers humans) la reconstrueixen a cada moment.

EL PENSAMENT SOCIOLÒGIC

La sociologia com gairebé totes les disciplines de les ciències humanes no compta amb un cos d'idees la validesa de les quals és acceptada per tothom. Els sociòlegs discuteixen sovint entre ells a l'hora de plantejar com cal estudiar el comportament humà i quina és la millor manera d'interpretar els resultats de les investigacions. I això té la seva lògica, doncs la sociologia té a veure amb la nostra pròpia vida i el nostre propi comportament, de manera que estudiar-nos a nosaltres mateixos és una empresa de les més difícils a realitzar.

Teories

Un dels primers temes de debat que va encetar aquesta disciplina tan jove va ser l'impacte de la industrialització sobre la societat. La investigació empírica mostra de forma descriptiva COM succeeixen les coses, però la sociologia no consisteix solament en constatar FETS, per bé que siguin d'extraordinària importància, sinó que vol anar més enllà: PER QUÈ succeeixen les coses. I per assolir aquest objectiu hem d'aprendre a elaborar teories explicatives.

Per exemple, sabem que la industrialització ha tingut una influència fonamental en el naixement de les societats modernes, però ¿quins són els seus orígens i les condicions que van possibilitar que això es produís? ¿Per què trobem diferències entre els processos d'industrialització de diferents societats? ¿Per què s'associa la industrialització a determinats canvis en la forma de castigar els delictes? ¿Per què associem la industrialització a determinats canvis en els sistemes matrimonials i familiars?. És per això que és necessari el pensament teòric.

Les TEORIES impliquen l'elaboració d'INTERPRETACIONS ABSTRACTES que puguin emprar-se per tal d'explicar una ampla varietat de situacions reals. En definitiva, necessitem teories que ens ajudin a comprendre els fets. Els fets no parlen per si mateixos: necessiten unes "ulleres" per a ser descodificats.

Els primers teòrics

Abans del naixement de la societat moderna moltes persones creien que molts successos naturals, com ara els terratrèmols, eren causats pels déus o per determinats esperits. Per tant, val a dir que l'estudi sistemàtic de la societat humana és quelcom relativament recent. Els seus orígens es remunten a finals del segle XVII i inicis del segle XVIII. El context que donà origen a la sociologia fou el seguit de canvis fulminants precipitats per la Revolució Francesa de 1789 i el naixement de la Revolució industrial a Europa. La ruptura dels modes de vida tradicionals propiciada per aquests canvis fou la causa de que alguns pensadors intentessin desenvolupar una nova comprensió tant del món social com del món natural.

Un factor principal fou la utilització de la ciència en comptes de la religió per comprendre el món. Les qüestions a les que van intentar respondre aquests teòrics fou: ¿Què és la naturalesa humana? ¿Què és el que explica l'estructura actual de la societat? ¿Com i per què canvien les societats? Actualment, si fa no fa, són aquestes mateixes preguntes les que els sociòlegs prenen respondre. És ben cert, però, que el món modern és radicalment diferent al del passat; és per això que la sociologia intenta contribuir a la comprensió d'aquest món i intenta albirar el que ens depara el futur.

AUGUST COMTE

Molts autors participaren en els orígens del pensament sociològic. Però es concedeix especial importància a Auguste Comte (1798-1857), encara que només sigui perquè va ser ell qui va encunyar el terme "sociologia". Inicialment, Comte parlà de "física social" per referir-se al nou camp d'estudi, però en aquell moment alguns dels seus contemporanis intel·lectuals també emprava aquest concepte. Comte va voler distingir la seva perspectiva de la dels altres i així va

encunyà el terme "sociologia" per tal de descriure la disciplina que pretenia instaurar.

El pensament de Comte reflecteix en certa manera els turbulents esdeveniments de la seva època. La Revolució Francesa havia produït canvis socials notables i el desenvolupament industrial estava alterant la vida tradicional de la població francesa. Comte intentà de crear una ciència de la societat que pogués explicar les lleis del món social de la mateixa manera que les ciències naturals explicaven el funcionament del físic. Comte reconeixia que cada disciplina científica té el seu propi objecte d'estudi, creia que totes comparteixen una lògica i un mètode científic comuns, l'objectiu del qual és mostrar lleis universals. De la mateixa manera que el descobriment de lleis en el món natural ens permet de controlar i predir els fenòmens que ens envolten, desvetllar les que regeixen la societat humana podria ajudar-nos a "dissenyar" el nostre destí i millorar el benestar de la humanitat. Comte assenyalà que la societat s'ajusta a lleis invariables de forma molt similar a com ho fa el món físic.

Segons Comte, la sociologia era una ciència positiva que havia d'aplicar a l'estudi de la societat mètodes científics igual de rigorosos que els que emprava la física o la química per estudiar el món físic. El POSITIVISME sosté que la ciència ha de centrar-se només en allò que és observable mitjançant l'experiència. Partint de la base d'una acurada observació podem inferir lleis que expliquin la relació entre els fenòmens observats. Posteriorment, un cop compresa la relació entre els esdeveniments, els científics poden predir com tindran lloc altres fenòmens futurs. La sociologia, segons l'enfoc positivista, pot produir coneixements socials basats en dades empíriques procedents de l'observació, la comparació i l'experimentació.

La llei dels tres estadis de Comte assenyalava que els esforços humans per comprendre el món han passat per tres estadis: el teològic, el metafísic i el positiu. En el teològic, allò que guiava el pensament eren les idees religioses i la creença en què la societat era l'expressió de la voluntat divina. En l'estadi metafísic, que començà aproximadament durant el Renaixement, la societat passà a considerar-se com quelcom natural, no sobrenatural. L'estadi positiu, propiciat pels descobriments i avenços de Copèrnic, Galileu i Newton, va impulsar l'aplicació de les tècniques científiques al món social. En concordança amb aquesta idea, Comte considerava que la sociologia era l'última ciència que restava per crear –tot seguint així l'exemple de la física, la química i la biologia–, per bé que la sociologia era la més significativa i complexa de totes.

Al final de la seva vida, i empès per una ambició optimista va exigir l'establiment d'una "religió de la humanitat" que abandonés la fe i el dogma per abraçar bases científiques. La sociologia ocuparia el centre d'aquesta nova religió. A Comte el preocupaven les desigualtats que estava produint la industrialització i l'amenaça que suposaven per a la cohesió social. Al seu parer, a llarg termini la solució passava per generar un consens moral que ajudés a regular la societat, o a mantenir-la unida, malgrat les noves desigualtats. Bé, podem dir que l'aportació de Comte va ser molt important per arribar a la professionalització posterior de la sociologia com a disciplina acadèmica.

ÉMILE DURKHEIM (1858-1917)

Els escrits d'aquest autor francès han tingut una influència més duradora en la sociologia moderna que els d'Auguste Comte. Va recollir alguns elements de l'obra de Comte, però Durkheim considerava que la major part dels seus treballs eren massa especulatius i abstractes, i que no havia assolit allò que s'havia proposat: donar a la sociologia una base científica. Segons Durkheim, la sociologia era una ciència nova que podia emprar-se per tal de dilucidar les tradicionals preguntes filosòfiques mitjançant anàlisi de tipus empíric. Durkheim –coincidia en això amb Comte– creia que havíem d'estudiar la vida social amb la mateixa objectivitat amb que els científics s'ocupen de la naturalesa. El primer principi de la sociologia per a Durkheim era "estudiar els FETS SOCIALS com si fossin coses". I amb això volia dir que la vida social pot ser analitzada amb el mateix rigor que els objectes o fenòmens naturals.

Va tractar molts temes. Tres foren d'importància cabdal: 1) la sociologia com a ciència empírica; 2) l'ascens de l'individu, i la formació d'un nou ordre social, i 3) les fonts i naturalesa de

l'autoritat moral en la societat. També va tractar assumptes com la religió, la desviació i la delinqüència, i el treball i la vida econòmica.

Segons Durkheim, la principal preocupació intel·lectual de la sociologia és l'estudi dels FETS SOCIALS. Més que estudiar els individus, els sociòlegs han d'analitzar els fets socials: aspectes de la vida social, com ara la situació de l'economia o la influència de la religió, que modelen les nostres accions com a individus. Durkheim creia que les societats tenen la seva pròpia realitat; és adir, que la societat no es compon només de les accions i interessos de cadascun dels seus membres. A parer de Durkheim, els fets socials són formes d'actuar, pensar o sentir externes als individus i tenen una realitat pròpia al marge de les vides i percepcions dels seus integrants.

Els fets socials també tenen un poder coactiu sobre els individus. Tanmateix, la gent no acostuma a reconèixer aquest caràcter condicionant dels fets socials. Això és degut a que, en general, les persones accepten els fets socials lliurement, tot creient que actuen amb voluntat pròpia. A parer de Durkheim, sovint la gent no fa més que seguir les pautes habituals de la seva societat. Els fets socials poden condicionar l'acció humana de diferents maneres, que van des d'un rotund càstig (en el cas d'un delictes, per exemple) fins el rebuig social (en el cas d'un comportament inacceptable), passant per un simple malentès (en el cas d'un ús equivocat de l'idioma).

Durkheim acceptava que els fets socials són difícils d'estudiar perquè, com són invisibles i intangibles, no poden observar-se directament. En comptes d'això, les seves propietats han de posar-se de manifest indirectament mitjançant l'anàlisi dels seus efectes o analitzant els intents que s'han fet per expressar-les, com són les lleis, els textos religiosos o les normes de conducta escrites. En estudiar els fets socials, Durkheim subratllava com era d'important que era abandonar els prejudicis i la ideologia. Una actitud científica exigeix una ment oberta a les evidències sensorials i lliure d'idees preconcebudes procedents de l'exterior. Durkheim afirmava que només es podien generar conceptes científics mitjançant pràctiques científiques. Va desafiar els sociòlegs a estudiar les coses tal com són i a elaborar nous conceptes que reflecteixen la vertadera naturalesa d'allò social.

A Durkheim li preocupaven, com a d'altres fundadors de la sociologia, els canvis que s'estaven produint en la seva època, canvis que transformaven la societat. Tenia un especial interès en la solidaritat de tipus social i moral, és a dir, la que manté unida a la societat i evita que es precipiti en el caos. La solidaritat es manté quan els individus aconsegueixen integrar-se en grups i es regeixen per un conjunt de valors i costums compartits. A la seva primera gran obra, "La divisió del treball social", Durkheim presentà una anàlisi del canvi social que propugnava que l'adveniment de l'era industrial comportava l'aparició d'un nou tipus de solidaritat. Quan plantejava aquest argument, Durkheim contraposava dues classes de solidaritat (la mecànica i l'orgànica), tot relacionant-les amb la divisió del treball, el desenvolupament de la diferenciació entre diverses ocupacions.

Segons Durkheim, les cultures tradicionals en les que es donava una reduïda divisió del treball es caracteritzaven per una solidaritat mecànica. Com la majoria dels membres de la societat realitzen ocupacions similars, les uneixen les experiències comunes i les creences compartides. La força d'aquestes creences tenen un caràcter repressiu: la comunitat castiga immediatament a qualsevol que qüestionari les formes de vida convencionals. Restava poc espai per al dissentiment individual. Per tant, la solidaritat mecànica es basa en el consens i en la similitud de creences. Tanmateix, les forces de la industrialització i de la urbanització han produït una creixent divisió del treball que ha contribuït a la fallida d'aquest tipus de solidaritat. Per Durkheim, l'especialització de les tasques i la creixent diferenciació social en les societats avançades anaven a produir un nou ordre en el que hauria una solidaritat orgànica. A les societats que es caracteritzen per aquest tipus de solidaritat les mantenen unides la interdependència econòmica de les persones i el reconeixement de la importància de les aportacions alienes. A mesura que s'expandeix la divisió del treball, la gent depèn cada cop més dels altres, perquè cada persona necessita productes i serveis que els proporcionen els que tenen altres ocupacions. Les relacions de reciprocitat econòmica i de dependència mútua arriben a substituir les creences compartides com a fonament del consens social.

Tanmateix, els processos de canvi que succeeixen en el món contemporani són tan ràpids intensos que donen lloc a dificultats socials encara més grans. Poden tenir efectes perturbadors sobre les formes de vida, la moral, les creences religioses i les pautes quotidianes tradicionals, sense proporcionar uns nous valors clars. Durkheim vinculava aquestes inquietants condicions a l'ANOMIA, la sensació de manca de sentit o de desesperació que provoca la vida social moderna. En general, els controls i criteris tradicionals que acostumava a proporcionar la religió s'han vist destruïts pel desenvolupament social modern, i això deixa a molts individus de les societats contemporànies amb la sensació de que la seva vida quotidiana no té sentit.

En un dels seus més famosos estudis, Durkheim va analitzar el suïcidi, un fenomen que sembla un acte purament personal, resultat d'una profunda infelicitat de l'individu. Tanmateix, Durkheim assenyala que els factors socials tenen una influència decisiva en el comportament suïcida, i l'anòmia és una d'aquestes influències. Les taxes de suïcidi assenyalen, any rere any, una pauta regular que ha d'explicar-se sociològicament.

El suïcidi, segons Durkheim

Un dels estudis sociològics clàssics que ha estudiat la relació entre l'individu i la societat és l'anàlisi del suïcidi que va fer Durkheim (publicat originalment el 1897). Encara que els éssers humans es vegin a si mateixos com a individus que actuen per voluntat pròpia i elecció personal, sovint és la societat la que conforma els seus comportaments i la que els ofereix un model. L'estudi de Durkheim mostrava que fins i tot un acte tan personal com el suïcidi es veu influït pel món social.

Abans de l'estudi de Durkheim ja s'havien dut a terme investigacions sobre el suïcidi, però ell fou el primer que va insistir en que calia donar-li una explicació sociològica. Els escrits anteriors havien reconegut la influència dels factors socials sobre el fenomen, però les explicacions que havien donat al fet de que un individu fos més o menys procliu a suïcidar-se s'havien centrat en consideracions racials, climàtiques o en d'altres consideracions relacionades amb problemes mentals. Tanmateix, segons Durkheim, el suïcidi era un fet social que només podia explicar-se mitjançant altres fets socials. El suïcidi no era només la suma d'una sèrie d'actes individuals: era un fenomen en el que apareixien certes pautes.

En examinar les xifres de suïcidi oficials de França Durkheim s'adonà que alguns tipus de persones tenien més tendència a suïcidar-se que d'altres. Va descobrir, per exemple, que hi havia més suïcidis entre els homes que entre les dones; més entre els protestants que entre els catòlics; més entre els rics que entre els pobres, i més entre els solters que entre els casats. Durkheim també va percebre que els índex de suïcidi solien ser menors en temps de guerra i majors en les èpoques de canvi econòmic i d'inestabilitat.

Aquests descobriments feren concloure a Durkheim que hi ha forces socials externes a l'individu que influeixen en el nombre de suïcidis. Va relacionar la seva explicació amb la idea de solidaritat social i amb dos tipus de vincles socials: la INTEGRACIÓ SOCIAL i la REGULACIÓ SOCIAL. Durkheim creia que era menys probable que es treïés la vida les persones que estaven molt integrades en grups socials i els desigs i aspiracions dels quals es trobaven regulats per normes socials. Va identificar quatre TIPUS DE SUÏCIDI, segons fos la presència o absència relativa de la integració i la regulació:

-En els suïcidis "EGOISTA" allò propi és l'escassa integració social. Tenen lloc quan un individu està aïllat o quan els seus vincles amb un grup es debiliten o es trenquen. Per exemple, l'escàs nombre de suïcidis entre els catòlics podria explicar-se a partir de la força de la seva comunitat social, mentre que la llibertat personal i moral dels protestants comporta que "estiguin sols" davant Déu. El matrimoni protegeix del suïcidi en integrar l'individu en una relació social estable, mentre que les persones solteres segueixen estant més aïllats dins la societat. Segons

Durkheim, el menor nombre de suïcidis en temps de guerra pot interpretar-se com un signe de la major integració social.

El suïcidi "ECONÒMIC" es produeix per la manca de regulació social. Amb això Durkheim es referia a les condicions socials de l'ANOMIA, situació en la que les persones es queden "sense normes" degut a un ràpid canvi en la societat o a la inestabilitat d'aquesta. La pèrdua d'un punt fix de referència per a les normes o desigs –com la que es dóna en èpoques de convulsions econòmiques o de conflictes íntims com un divorci- poden alterar l'equilibri entre les circumstàncies d'una persona i els seus desigs.

KARL MARX

Les idees de Karl Marx (1818-1883) contrasten força amb les de Comte i Durkheim, però, com també ells, va intentar explicar els canvis socials que estaven succeint durant la Revolució industrial. Quan Marx era jove, les seves activitats polítiques li varen reportar molts problemes amb les autoritats alemanyes i, després d'una breu estança a França, es va exiliar definitivament a Gran Bretanya. Marx va assistir al desenvolupament de les fàbriques i de la producció industrial, així com al de les desigualtats que generava. El seu interès en el moviment sindical i en les idees socialistes es va palesar en els seus escrits, que apleguen diversos camps. Gran part de la seva obra se centra en qüestions econòmiques, però sempre va entortolligar-los amb les institucions socials. L'obra de Marx doncs està farcida d'interessants observacions sociològiques. Fins i tot els seus crítics més severs reconeixen que la seva obra fou molt important per al desenvolupament de la sociologia.

El capitalisme i la lluita de classes

Marx va escriure sobre diferents períodes històrics, però va focalitzar la seva atenció en el canvi en l'època que li va tocar viure. Per a ell, les transformacions més importants d'aquest període estan vinculades al desenvolupament del CAPITALISME, sistema de producció que contrasta radicalment amb els anteriors ordres econòmics de la història, ja que comporta la producció de béns i serveis per vendre'ls a una àmplia gamma de consumidors. Marx identificà dos elements principals dins les empreses capitalistes. La primera és el CAPITAL: qualsevol actiu, ja siguin els diners, les màquina o fins i tot les fàbriques, que pot emprar-se o invertir per crear altres actius. L'acumulació de capital va unida al següent element, EL TREBALL ASSALARIAT, format pel conjunt de treballadors que no posseeixen els mitjans per guanyar-se la vida i que han d'acceptar la feina que els donen els propietaris del capital. Marx creia que aquests últims, els CAPITALISTES, constitueixen una classe dominant, mentre que el gruix de la població constitueix una classe de treballadors assalariats o CLASSE OBRERA. Quan es va estendre la industrialització, un gran nombre de camperols que solia mantenir-se amb el treball agrícola es va traslladar a les ciutats que aleshores estaven en procés d'expansió i això va ajudar a constituir una classe obrera URBANA. A aquesta classe obrera també se l'anomena PROLETARIAT.

Segons Marx, el capitalisme és per si mateix un sistema classista en el que les relacions de CLASSE es caracteritzen pel conflicte. Per bé que els propietaris del capital i els treballadors depenen els uns dels altres (els capitalistes necessiten mà d'obra i els treballadors un salari), aquesta dependència està molt desequilibrada. La relació entre les classes es basa en l'EXPLOTACIÓ, ja que els treballadors tenen poc o cap control sobre el seu treball i els empresaris poden generalment guanyar tot apropiant-se del que produeixen els treballadors amb el seu treball. Marx creia que el conflicte que enfronta les classes pels recursos econòmics s'agreujaria amb el pas del temps.

El canvi social: La concepció materialista de la història

La perspectiva de Marx es basava en el que ell va anomenar la concepció materialista de la història. Segons aquest enfocament, les principals causes del canvi social no són pas les idees o els valors dels éssers humans. Ans al contrari, el canvi social està condicionat principalment per influències econòmiques. El conflicte entre les classes constitueix el motor del desenvolupament històric: és el motor de la història. Així ho diu al "Manifest Comunista", escrit el 1848 amb F. Engels: "Tota la història humana fins als nostres dies és la història de la lluita de classes"

Tot i que Marx va centrar gairebé tota la seva atenció en el capitalisme i en la societat moderna, també va examinar com s'havia desenvolupat les societats en el curs de la història. Segons Marx, els sistemes socials passen d'una forma de producció a una altra (ja sigui de forma gradual o mitjançant una revolució), provocat per les contradiccions que es produeixen en les seves economies. Va posar èmfasi en l'existència d'una progressió d'estadis històrics que començava amb les primitives societats comunistes de caçadors i recol·lectors per passar després als sistemes esclavistes de l'Antiguitat i als feudals, que es basaven en la divisió entre propietaris de terres i serfs. L'aparició de mercaders i artesans va assenyalar l'inici d'una classe comercial o capitalista que després va desplaçar la noblesa terratinent. D'acord amb aquesta visió de la història, Marx assenyala que de la mateixa manera que els capitalistes s'havien unit per enderrocar l'ordre feudal, també ells serien substituïts quan s'instaurés un nou ordre: el COMUNISME.

Marx creia en la inevitabilitat de la revolució obrera que havia d'enderrocar el sistema capitalista i propiciar una nova societat sense classes, és a dir, sense divisions a gran escala entre rics i pobres. Amb això no volia dir que haguessin de desaparèixer totes les desigualtats entre els individus, sinó que la societat ja no estaria dividida entre una petita classe que monopolitza el poder econòmic i polític i una gran massa de persones que gairebé no es beneficia de la riquesa que genera el seu treball. El sistema econòmic passaria a ser de propietat comunal i s'establiria una societat més humana que l'actual. Marx creia que en la societat del futur la producció estaria més avançada i seria més eficient que en el sistema capitalista.

L'obra de Marx va tenir una profunda influència al segle XX. Fins a finals dels anys 80 del segle XX un terç de la població de la terra vivia en societats, com ara la Unió Soviètica i els països de l'Europa Oriental, els governs dels quals deien inspirar-se en les idees de Marx.

MAX WEBER

Al igual que Marx, Weber (1864-1920) no és només un sociòleg. Va tractar camps diversos. Va desenvolupar gran part de la seva carrera acadèmica a Alemanya on va néixer i era un gran erudit. Els seus estudis tracten d'economia, el dret, la filosofia i la història comparada, a més a més de la sociologia, i gran part del seu treball se centra també en el desenvolupament del capitalisme i en els trets que diferenciaven la societat moderna d'altres formes d'organització social anteriors. Mitjançant una sèrie d'estudis empírics, Weber va indicar algunes de les característiques fonamentals de les societats industrials modernes i identificà debats sociològics clau que segueixen essent cabdals per als sociòlegs actuals.

Com d'altres pensadors del seu temps va intentar comprendre la naturalesa i les causes del canvi social. Va estar influït per Marx, però fou també molt crític amb algunes de les principals idees. Rebutjava la concepció materialista de la història i considerava que els conflictes de classe eren menys rellevants del que suposava Marx. Segons Weber, el canvi social és igualment significatiu. La seva obra "L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme" suggereix que els valors religiosos (especialment aquells associats al puritanisme) varen tenir una importància fonamental en la creació del capitalisme. A diferència d'altres sociòlegs de la primera fornada, Weber creia que la sociologia havia de centrar-se en l'ACCIÓ SOCIAL, no pas en les estructures. Va assenyalar que la motivació i les idees de l'ésser humà són les forces que impulsen el canvi:

les idees, els valors i les creences tenen poder per produir transformacions. Segons Weber, els individus disposen de la capacitat per actuar lliurement i conformar el seu futur. No creia, com indicaven Marx i Durkheim, que hagués estructures fora dels individus o independents d'ells. Ans al contrari, les estructures socials es formen mitjançant una complexa interconnexió d'accions. La tasca de la sociologia és la de comprendre els seus significats subjacents.

Alguns dels escrits més influents de Weber reflectien aquesta preocupació per l'acció social, en analitzar el caràcter distint de la societat occidental en comparació amb altres grans civilitzacions. Va estudiar les religions de la Xina, la Índia i Orient Mitjà i amb aquestes investigacions feu aportacions clau a la sociologia de la religió. Després de comparar els sistemes religiosos dominants a Xina i la Índia amb els occidentals, Weber va arribar a la conclusió de que alguns aspectes de la doctrina cristiana havien tingut un paper fonamental en l'aparició del capitalisme. Al contrari de Marx, aquesta perspectiva no sorgia únicament de les transformacions econòmiques, sinó que, segons Weber, les idees i valors culturals ajuden a que es constitueixi una societat i conformen les nostres accions individuals.

Un important element de la perspectiva sociològica de Weber era la ideal del TIPUS IDEAL, un model conceptual i analític que pot emprar-se per tal de comprendre el món. Tot i que en la vida real, els tipus ideals són infreqüents, són construccions hipotètiques que poden ser útils, ja que qualsevol situació del món real pot interpretar-se mitjançant la comparació amb un tipus ideal. És a dir, serveixen com a punts de referència fixos. El tipus ideal tampoc és un objectiu perfecte o desitjable.. Weber va utilitzar els tipus ideals en els seus escrits sobre els tipus de burocràcia i de mercat.

La racionalització

Segons Weber, l'aparició de la societat moderna fou acompanyada d'importants canvis en les pautes de l'acció social. Creia que les persones s'estaven apartant de creences tradicionals basades en la superstició, la religió, el costum i en hàbits molt arrelats. Així, els individus cada cop realitzaven més càlculs racionals i instrumentals que tenien en compte l'eficiència i les futures conseqüències de les seves accions. En la societat industrial a penes hi havia espai per als sentiments i per fer les coses d'una determinada manera, simplement perquè s'havia fet així durant generacions. El desenvolupament de la ciència, de la tecnologia moderna i de la BUROCRÀCIA era descrit per Weber col·lectivament com RACIONALITZACIÓ: l'organització de la vida social i econòmica en funció de principis d'eficiència i recolzant-se en coneixements tècnics. Si en les societats tradicionals els principals components que definien les actituds i valors de les persones eren la religió i costums molt arrelades, la societat moderna es caracteritzava per la racionalització d'un nombre creixent d'àrees vitals, que anaven des de la política i la religió fins l'activitat econòmica.

A parer de Weber, la Revolució industrial i el sorgiment del capitalisme eren mostres d'una àmplia tendència que conduïa a la racionalització. El capitalisme no estava dominat pas pels conflictes de classe, com pensava Marx, sinó per l'ascens de la CIÈNCIA i la BUROCRÀCIA: les organitzacions de gran dimensió. Segons Weber, el caràcter científic d'Occident era un dels seus trets més rellevants. La burocràcia, la única forma d'organitzar amb eficiència un gran nombre de persones, augmenta amb el desenvolupament econòmic i polític. Weber emprava el terme DESENCÍS per descriure com, en el món modern, el pensament científic havia escombrat del passat les forces del sentimentalisme.

Tanmateix, Weber no es mostrava del tot optimista en allò referent als resultats de la racionalització. Es preocupava que la societat moderna fos un sistema que aixafés l'esperit humà en intentar regular totes les esferes de l'existència. A Weber l'inquietaven sobretot les conseqüències potencialment asfixiants i deshumanitzadores de la burocràcia i les seves implicacions per al destí de la democràcia. El programa de la Il·lustració del segle XVIII, que pretenia fomentar el progrés, la riquesa i la felicitat tot rebutjant els costums i la superstició i abraçant la ciència i la tecnologia, posseïa els seus propis perills.

RESUM

Semblances entre primers sociòlegs: desig de comprendre el canvi de la societat.; desenvolupar formes d'estudi del món social que poguessin explicar el funcionament general de les societats. Diferències: Mentre que Durkheim i Marx se centraven en la gran influència de les forces externes a l'individu, Weber pretenia que l'individu pot actuar creativament sobre el món exterior. Mentre que Marx assenyalava el predomini de les qüestions econòmiques, Weber considerava la importància d'una sèrie de factors molt més àmplia. Aquestes diferències d'enfocament s'han mantingut durant la història de la sociologia.

TEORIES ACTUALS.

El funcionalisme, els enfocaments que es basen en el conflicte i l'interaccionisme simbòlic. Aquestes tres perspectives enllacen directament amb Durkheim, Marx i Weber.

EL FUNCIONALISME

Sosté que la societat és un sistema complex les diverses parts de la qual funcionen conjuntament per generar estabilitat i solidaritat. Segons aquest enfoc, la disciplina sociològica ha d'investigar la relació existent entre cadascuns dels components de la societat i la que es dona amb el conjunt d'aquesta.

Per entendre aquesta concepció val la pena recórrer a la ANALOGIA ORGÀNICA. La societat funciona com un organisme viu. Exemple: si volem estudiar com funciona el cor hem de mostrar de quina manera es relaciona amb altres parts del cos.

El funcionalisme subratlla la importància del CONSENS MORAL per al manteniment de l'ordre i l'estabilitat socials. El consens moral es dona quan la majoria de les persones d'una societat comparteixen els mateixos valors. Per als funcionalistes, una societat està en el seu estat normal quan hi ha ordre i equilibri: aquesta harmonia social es basa en l'existència d'un consens moral entre els membres d'aquesta societat. Per exemple, segons Durkheim, la religió reforça l'adhesió de les persones als valors socials centrals i, per això, contribueix al manteniment de la cohesió social.

Probablement, fins a la dècada dels anys seixanta el pensament funcionalista fou la tradició teòrica més rellevant en sociologia, sobretot als Estats Units: Talcott Parsons (1902-1979) i Robert K. Merton (1910-2003), ambdós molt influïts per Durkheim.

En els darrers anys, l'acceptació del funcionalisme ha minvat força. En haver-se centrat tant en la importància de l'estabilitat i l'ordre ha minimitzar les divisions o desigualtats socials que es basen en factors com la classe, la raça i el gènere. Molts dels seus crítics comparteixen la idea de que l'anàlisi funcionalista atribueix a les societats qualitats que no posseeix.

TEORIES DEL CONFLICTE

Subratllen la importància que tenen les estructures dins la societat. També proposen un "model" global per explicar el seu funcionament. Rebutgen la importància central que el funcionalisme atribueix al consens. Ans al contrari, reforcen la importància social de les divisions. D'aquesta manera, se centren en qüestions com el poder, la desigualtat i la lluita. Sovint assenyalen que la societat es compon de grups diferents que persegueixen els seus propis interessos. L'existència d'aquests implica la constant possibilitat de conflicte i que uns grups es beneficien més que d'altres. Els teòrics del conflicte examinen les tensions socials que es registren entre els grups dominants i els desfavorits, i pretenen comprendre com s'estableixen i perpetuen les relacions de control.

Un dels enfocaments més influents dins la teoria del conflicte és el marxisme, doncs l'obra de Marx subratllava els conflictes de classe. És possible realitzar nombroses interpretacions de les

principals idees de Marx i en l'actualitat existeixen escoles de pensament marxista que adopten posicions teòriques molt diferents. Totes les versions del marxisme es distingeixen de la majoria de les restants tradicions sociològiques en que els seus autors ho consideren una mescla d'anàlisi sociològica i reforma política, doncs pretenen la transformació social.

No obstant això, no totes les teories de conflictes tenen un enfoc marxista i alguns teòrics del conflicte s'han vist influïts per Weber: Ralph Dahrendorf (1929). Dahrendorf assenyala que els pensadors funcionalistes només tenen en compte la vessant de la societat relacionada amb els aspectes de la vida social en els que existeix harmonia i acord. Dahrendorf, per contra, creu que els conflictes i la divisió social són igualment importants o més. El conflicte, afirma Dahrendorf, sorgeix principalment dels diferents interessos que tenen els individus i els grups. Marx veia aquesta diversitat d'interessos en termes de classe, però Dahrendorf la relaciona amb un context d'autoritat i poder més ampli. Totes les societats es divideixen entre els que tenen l'autoritat i els que, en general, es veuen apartats d'ella, entre els governants i els governats.

L'INTERACCIONISME SIMBÒLIC.

Influència de l'obra del filòsof nordamericà G. H. Mead (1863-1931). L'interaccionisme simbòlic sorgeix de la preocupació pel llenguatge i el significat. Mead sosté que és el llenguatge allò que ens fa éssers autoconscients, és a dir, coneixedors de la nostra pròpia individualitat i capaços de veure'ns des de fora tal i com ho fan els altres. L'element clau en aquest procés és el SÍMBOL, que és quelcom que representa una altra cosa. Per exemple, les paraules que fem per anomenar alguns objectes són, de fet, símbols que representen allò que volem dir. La paraula "llibre" és el símbol que utilitzem per descriure un conjunt de fulls relligats escrits que ens proporcionen informació variada. Els gestos o formes de comunicació no verbal també són símbols. Fets com saludar algú amb la mà o fer un gest groller té un valor simbòlic. Mead indica que ens valem d'uns símbols i una complicitat en les nostres interaccions amb els altres. Atès que els éssers humans viuen en un ric univers simbòlic, gairebé totes les seves interaccions comporten un intercanvi de símbols.

Aquests sociòlegs subratllen el paper d'aquesta interacció en la creació de la societat i de les seves institucions. Se li ha criticat, però de prescindir de qüestions de més importància, com ara el poder i l'estructura dins la societat i com serveixen aquests elements per condicionar l'acció individual.

QÜESTIONARI

1. Per què; quins factors fan que aparegui la sociologia?
2. Quina funció s'atorga a la sociologia?
3. Quin factor determinant del nostre temps condiciona l'estudi de la sociologia?
4. Posa algun exemple que nosaltres considerem d'un fet o situació "normal" i que creguis que no ho seria tant des de ulls més distants als nostres.
5. Amb les teves paraules, intenta explicar què entens per "estructura social"
6. Quin va ser un dels primers debats de la sociologia, en els seus inicis?
7. Com creus que la industrialització va introduir canvis en els sistemes matrimonials i familiars?
8. Per què creus que la Revolució Francesa i els canvis polítics que ella provoca influeix en els inicis de la sociologia com a nova disciplina?
9. Com anomena Comte en un començament a aquesta nova ciència? Per què inventa, doncs, el nom de "sociologia" per a anomenar la nova ciència social?
10. Quin significat té el mot "positiu" en la visió de Comte?
11. Què en saps de la llei dels tres estadis de Comte? Comenta-la breument.
12. Quins fenòmens preocupaven Comte malgrat la seva visió optimista de la història?
13. Què critica Durkheim de l'obra de Comte? I en què coincideix?
14. Quin és el primer principi o concepte bàsic de la Sociologia, segons Durkheim?
15. Com interpretes la següent frase referida a Durkheim: "Els fets socials també tenen un poder coactiu sobre els individus"?
16. Com explicaries la "solidaritat mecànica", i la "solidaritat orgànica" de Durkheim?
17. Esbrina el significat d'"anòmia" que encunya Durkheim. Creus que actualment es dona aquest fenomen. Intenta posar algun exemple.
18. Quins factors t'han semblat més rellevants que explicarien el suïcidi, segons l'estudi realitzat per Durkheim?
19. En què consisteix "l'explotació", segons Marx?
20. Quin significat tindria l'expressió "la concepció materialista de la història"?
21. Estàs d'acord o no amb Marx: que el sistema capitalista és injust. Dona raons a favor i en contra d'aquesta afirmació.
22. En què discrepa Weber de Marx? En què discrepa Weber de Marx i de Durkheim?
23. A què anomena Weber "procés de racionalització"?

Unitat 4.

La globalització

Barbie superstar. La cadena global d'articles. 2000

El joc dels cubs. L'intercanvi desigual

Les conseqüències de la globalització. Arcadi Oliveras, setembre 2001.

HISTORIA DE LAS COSAS. Globalització, capitalisme i depredació

1. <http://www.youtube.com/watch?v=5BSmAmQ3SDM&feature=related>

2. <http://www.youtube.com/watch?v=qNhyxwo2xB8&feature=related>

3. http://www.youtube.com/watch?v=nuizFG_YiOE&feature=related

webs de referència:

<http://www.upf.edu/materials/fhuma/etfipo/indexa.html>

BARBIE SUPERSTAR. LA CADENA GLOBAL D'ARTICLES (any 2000)

La fabricació de Barbie, la nina i joguina més rendible de la història, és un bon exemple de cadena global d'articles. La nina adolescent de més de quaranta anys es ven a un ritme de dos per segon, tot aportant a Mattel Corporation, amb seu a Los Angeles, EUA, més de 1000 milions de dòlars d'ingressos anuals. Per bé que es ven fonamentalment als Estats Units, Europa i Japó, la Barbie pot trobar-se a 140 països d'arreu del món. És una autèntica ciutadana global, no tan sols en vendes, sinó també pel que fa al seu lloc de naixement.

Barbie mai ha estat fabricada als EUA. La primera nina es fabricà al Japó el 1959, quan el país encara s'estava recuperant de la Segona Guerra Mundial i els salaris eren baixos. Quan aquests augmentaren al Japó, Barbie es va traslladar a d'altres països asiàtics de salaris reduïts. Els seus múltiples orígens pot ensenyar-nos molt actualment sobre com actuen les cadenes globals d'articles.

La Barbie es dissenya als Estats Units, on s'elaboren estratègies de marketing i les campanyes publicitàries i on deixa la major part dels beneficis. Però l'única part de Barbie "made in USA" és el seu estoig de cartró, juntament amb algunes de les pintures i esmalts emprats per decorar-la. El cos i el vestuari de Barbie procedeixen d'arreu del planeta:

1. Barbie inicia la seva vida a l'Aràbia Saudita, on s'extreu el petroli que un cop refinat es convertirà en l'etilè emprat per crear el seu cos de plàstic.
2. L'empresa estatal, Chinese Petroleum Corporation, importa l'etilè i el ven a la Formosa Plastic Corporation, també taiwanesa i el major productor mundial de plàstics de PVC (clorur de polivinil) emprat en l'indústria de joguines. Formosa Plastics converteix l'etilè en boletes de PVC que donaran forma al cos de Barbie.
3. Aquestes boletes es transporten a alguna de les quatre fàbriques asiàtiques manufacturaran la Barbie, dos al sud de la Xina, una a Indonèsia i altra a Malàisia. La maquinària d'injecció del motlle plàstic que serà el seu cos, la part més cara de la fabricació de Barbie, està construïda als Estats Units, des d'on es transporta fins aquestes fàbriques.
4. Un cop moldejat el cos, se'l col·loca el pèl de nylon produït al Japó. Els seus vestits es confeccionen a la Xina amb cotó xinès (la única matèria primera que procedeix del país on es fabriquen la major part de les Barbies).
5. Hong Kong juga aquí un paper clau en el procés de manufactura, ja que fins el seu port (un dels més grans del món) arriba pràcticament tot el material usat en la seva fabricació, que després es transporta en camions a les fàbriques xineses. Les Barbies acabades segueixen la mateixa ruta. Al voltant de 23.000 camions efectuen els viatges diaris entre Hong Kong i les fàbriques de la resta de la Xina.

Aleshores, ¿d'on és, en realitat, la Barbie? L'estoig de cartró i cel·lofana que conté el conjunt de Barbie "La meva primera festa de té" té etiquetat "Made in Xina", però, com ara hem vist, gairebé cap dels materials que la componen procedeix en realitat d'aquest país. Dels 9,99 dòlars del preu de venda al públic als Estats Units, només arriben a Xina uns 35 cèntims, principalment en forma de salaris pagats a les 11.000 camperoles que l'ensamblen en les seves dues fàbriques. Un cop als Estats Units, Mattel Corporation aconsegueix al voltant d'un dòlar de guanys per nina.

¿Què passa amb la resta dels diners que s'aconsegueix en vendre-la per 9,99 dòlars? Només es necessiten 65 cèntims per cobrir les despeses del plàstic, la tela, el nylon i

els altres materials emprats en la seva manufactura. La major part dels diners serveix per pagar la maquinària i l'equip, el transport transoceànic i el transport intern en camions, la publicitat i el merchandising, l'espai del sòl que ocupa a la botiga i, per descomptat, els guanys que reporta als comerços minoristes.

Joc de rol: "Dinàmica de cubs"

Objectius

* **Concienciar** als alumnes de l'aprofitament que fan els països desenvolupats dels subdesenvolupats.

* **Potenciar** la interiorització d'uns valors com:

el respecte a la diversitat cultural - actitud d'obertura - tolerància - solidaritat amb les persones d'arreu del món - cooperació - compromís amb la problemàtica més propera que ens envolta i amb la dels països del Sud.

Descripció de l'activitat

Nombre de participants: Es necessiten 24 participants "directes" com a màxim, la resta faran el paper d'"observadors", i un animador de la dinàmica.

Durada: En principi el joc hauria d'ocupar com a mínim 30 minuts.

Inici de la dinàmica:

Es designen els participants directes i se'ls divideix en 4 equips amb igual nombre de membres, i després s'expliquen les normes del joc:

Els quatre equips han de fabricar cubs de cartolina de 8 cm d'aresta en un temps prefixat (30 minuts). Les arestes s'han d'enganxar amb "cel·lo". L'animador no acceptarà els cubs que no estiguin ben acabats.

Només es pot fer servir el material subministrat per l'animador. Ara bé com que cada equip rep diferent tipus de material, poden negociar intercanvis entre ells. Cada equip haurà escollit un delegat per a negociar els intercanvis (sense parlar).

Els quatre equips acabaran el joc amb un senyal convingut de l'animador i el guanyador serà el que hagi aconseguit fer més cubs acabats.

Material:

Es necessita una sala gran, perquè els equips puguin estar separats. I s'entrega el següent material als participants:

Material	Cartolina	Regles i llapis	Tisores	Cel·lo
equip 1r	2	3	1	molt
equip 2n	1	3	3	molt
equip 3r	7	-	-	poc
equip 4t	8	-	-	poc

Instruccions als observadors:

Es poden moure lliurement per la sala, però sense intervenir en el joc de paraula, ni amb gestos. Si observen alguna infracció de les normes han d'avisar a l'animador.

La seva missió és prendre nota escrita del que diuen i fan els participants "directes". S'han de fixar molt especialment en quina mena d'intercanvis realitzen i en com s'esdevé el procés de producció de cubs.

Avaluació i conclusions.

Després de fer l'activitat, els observadors posaran en comú tot allò han vist i per últim els participants també posaran en comú les seves experiències, sentiments i inquietuds que han tingut.

LES CONSEQÜÈNCIES DE LA GLOBALITZACIÓ

ARCADI OLIVERAS

Professor d'Economia Aplicada de la Universitat Autònoma de Barcelona

Mataró, 19 de setembre de 2001- Biblioteca Pompeu Fabra – Mataró. Transcripció: J.O.

INDEX

Introducció.

Aspectes econòmics, polítics i socials.

Primera Part. La globalització que assumeix l'ideari del liberalisme

- Comerç internacional.
- Les companyies transnacionals.
- L'especulació financera
- La renúncia dels estats a les seves responsabilitats.

Segona Part. La globalització que contradia l'ideari del liberalisme

- Dificultats en la circulació de la tecnologia.
- Dificultats per a la circulació de les persones.
- Ingerència de les estructures militars.

INTRODUCCIÓ.

Parlaré de la **globalització** i també, a sol·licitud d'algunes persones presents que m'ho han demanat, faré algunes consideracions entorn dels successos de la setmana passada (Atemptats als Estats Units).

La globalització és una paraula d'origen anglosaxó. Ja fa temps que els anglosaxons empenen la paraula "**global**"; als països llatins, per contra, aquesta paraula fins fa poc no l'hem utilitzat. Nosaltres no dèiem mai globalització, sinó **mundialització**. A França, sempre defensors de la seva llengua, encara continuen emprant "**mundialització**". Al igual que en la llengua, una manera de veure el món, una manera d'organitzar l'economia, una manera de controlar la societat, s'ha escampat arreu del món, s'ha anat imposant arreu del món: la globalització. De la globalització se'n pot parlar des de molts aspectes. Se'n pot parlar de la globalització cultural, de la globalització idiomàtica, del pensament (això que alguns diuen el "**pensament únic**"). Però, jo no sóc una persona intel·lectualment preparada en la branca de les humanitats. És per això que jo em centraré en els aspectes econòmics, polítics i socials de la globalització. Des d'aquest punt de vista, jo crec que presenta **set aspectes destacats**. Intentaré detallar-los al llarg de la xerrada.

1. El comerç internacional.

Allí on nosaltres tenim una més forta sensació de viure en un món globalitzat, en la nostra vida diària, és el comerç internacional. El comerç internacional té una presència aclaparadora en les nostres vides, tan punt iniciem la nostra rutina diària. Ens llevem, aturen el despertador i llegim al darrera "**made in Taiwan**", entrem a la dutxa que ara a la tardor serà d'aigua calenta. L'aigua serà escalfada amb petroli de Kuwait o amb gas natural d'Algèria. A continuació ens posarem una camisa o uns pantalons, que el més probable és que vingui d'Hondures o que vingui del Paquistán o de la República Dominicana. Després beurem un cafè que, probablement, vindrà del Brasil o de Colòmbia. Un cop hàgim pres el cafè ens dirigirem en autobús cap a la feina que, molt probablement serà de construcció alemanya o japonesa... A la feina ens posarem a escriure en un paper procedent dels boscos canadencs o finlandesos.

Per tant, en la primera hora i mitja de la nostra vida diària, ja ens podem adonar de la magnitud i impacte del comerç internacional. Amb la qual cosa no tenim altra alternativa que dir **que la globalització és inexorable**. Encara que no ens agradi com s'està produint, és inevitable que no ens la podem treure del damunt. A no ser que volem ser persones disposades a aïllar-nos a la muntanya i a menjar herbetes o teixir-nos la pròpia roba, etc... Això només ho fa una minoria de la gent... Com ja sabreu jo sóc un activista de l'antiglobalització. Amb els meus companys ja hem parlat de que aquesta etiqueta no és l'adequada. Però quan les etiquetes periodístiques se't pengen és gairebé impossible desfer-se'n; va passar abans amb aquest nom tan horrorós de les "**ONG**" (**organització no governamental**), **que no vol dir res**, i no ha hagut manera... Què hi farem! Perquè la globalització la tenim, ens agradi o no ens agradi. Seria millor dir-nos militants de la **globalització alternativa** o **contra la globalització injusta**... El que és clar és que no ens podem dir antiglobalització i prou perquè després ens ataquen. Ha de quedar clar que el que no ens agrada és que sigui injusta... No serà fàcil canviar de nom, ens agradi o no... De comerç internacional hi ha moltíssim, i cada vegada més, primer perquè les **duanes van baixant arreu del món**; gairebé no n'hi ha de duanes. Quan va acabar la segona guerra mundial, el promig de la duana que calia satisfer per passar una mercaderia d'un país a un altre arreu del món era d'un 40%. Si compraves un producte que valia 100.000 ptes, en arribar a la duana havies de pagar 40.000 ptes. més per poder-la entrar al teu país. Avui el promig de les duanes arreu del món és de 3'8%. **Si no n'hi ha duanes hi ha més comerç.**

Segona qüestió. Les empreses que abans estaven situades a molts països les anomenàvem **multinacionals**; ara les anomenem **transnacionals**. Per què? Doncs perquè transiten, van constantment d'un lloc a l'altre. A un país hi troben una matèria primera. Aquesta primera matèria la traslladen a un altre país on hi troben ma d'obra barata. El que els sobra com a residu el passen a un altre país perquè en el país anterior no els deixen dipositar. A un altre lloc troben un magatzem de distribució. I, finalment, a un cinquè lloc ho venen. Ens trobem sovint que una mercaderia, sense sortir de la pròpia empresa, ja ha travessat cinc països diferents. Segons estadístiques nordamericanes, del 100 % del comerç exterior dels EEUU, el 30% és entre altres empreses, mentre que el 70% és interior dins els pròpies empreses situades fora del país.

Resumint. Primer, no n'hi ha duanes; segon, les transnacionals van amunt i avall. Tercer, i molt important: nosaltres som uns consumidors molt sofisticats.

Esmentem alguns casos.

A l'Estat Espanyol el producte que més exportem són cotxes, i ja no taronges com quan jo era jove. Però, significativament, la tercera o quarta partida de les importacions també són cotxes. Aleshores ens podem demanar per què... La resposta és perquè som consumidors sofisticats: exportem cotxes utilitaris i n'importem cotxes de luxe. No és el mateix conduir un *Mercedes* que un utilitari.

En el cas dels cotxes s'entén. Però n'hi ha altres casos que no s'entenen tan bé. Us explicaré un cas: un camioner que es guanya molt bé la vida, però d'una manera un xic absurda: cada setmana fa un viatge de Barcelona a Holanda. Carrega el camió d'enciams d'El Prat del Llobregat i se'n va al mercat central d'Amsterdam. Ja en buit, se'n va a uns hivernacles de prop d'Amsterdam i carrega el camió d'enciams petitons que es venen molt bé a *El Corte Inglés*. Aquesta és una mica la situació... És a dir, un camioner que es passa tota la seva vida transportant amunt i avall d'Europa amb la consegüent despesa de carburant, ocupació de carretera, contaminació ambiental, etc... Per què? Perquè som consumidors sofisticats. Ja no volem fer una amanida qualsevol, volem fer amanida amb enciamets holandesos o amb tomaquets de la Xina, o fruita fora de temporada... Els consumidors sofisticats generem tot aquest comerç.

¿És bo o és dolent que hi hagi tant de comerç? La resposta, segons els llibres d'economia, és que el comerç internacional és magnífic: com més comerç internacional més benefici per a tothom: els fabricants hauran de competir en un mercat cada vegada més ampli; per tant, hauran d'augmentar la seva productivitat per ser més competitius. En conseqüència, baixaran els seus preus, seran tecnològicament avançats... I nosaltres, com a consumidors, com que tindrem tot gènere de productes podrem triar, i al mateix temps tindrem uns preus ben

raonables. Per tant, a més comerç internacional, millor. Això, des del punt de la **teoria econòmica** és cert. Però, des del punt de la **pràctica econòmica**, no és cert. Doncs això es basa en una teoria econòmica anomenada la “*competència perfecta*”. Però resulta que la competència perfecta, en la realitat, no existeix gairebé res.

Com existeix competència perfecta?

En alguns pocs casos de la nostra vida. Imaginem-nos que anem al mercat d'Istanbul i regategem amb el botiguer fins arribar a un preu intermig del que ell demanava d'entrada i nosaltres proposàvem de sortida: en aquest cas, al basar turc, hi ha capacitat de negociació, ha hagut una interacció d'oferta i demanda. A això li diem “competència perfecta.”
Traslladem això a una altra experiència: agafem el cotxe, anem a la gasolinera a fer benzina. Nosaltres no podem regatejar amb el dependent, doncs ens engegarà: “*si no li agrada el preu ja pot marxar*” (el preu del litre del carburant). El venedor d'Istanbul practica la competència perfecta, i REPSOL practica l'oligopoli. I això és el que passa: arreu del món abunda molt més l'oligopoli i els monopolis que no pas la competència perfecta.

Per tant, quan hi ha molt de comerç no guanyen pas sempre tots, guanyen més aquells que tenen més força en el mercat, i perden aquells que tenen menys força.

Si això ho traslladem a escala internacional, resulta que el Tercer Món fa de nosaltres, i nosaltres fem de REPSOL, per entendre'ns. És a dir, quan el Tercer Món ven, posem per cas, cafè, el preu del cafè no el dicta el Tercer Món, sinó que el fixa el mercat internacional de matèries primeres que hi ha Londres.

(Un parèntesi: aquestes vacances hem sabut per la premsa de la pobresa que s'està generant a Centreamèrica a causa de la davallada del preu del cafè. Tot això, mentre l'incompetent Bush anava dient que eradicarien la droga de Colòmbia perquè facin una altra cosa. ¿Com vol que facin una altra cosa –el cultiu del cafè- quan el preu del cafè és per terra.? ¿No se n'adona que no els presenta cap altra alternativa?).

El preu del cafè o del cacau baixa. Però si aquest mateix país del Tercer Món ha de comprar una màquina, el preu de la màquina tampoc el fixa aquest país pobre, el fixa l'empresa de maquinària que, des d'Anglaterra o Alemanya li enviaran la màquina. Així tenim que al llarg del segle XX, el Tercer Món cada any ha anat venent més barat i ha anat comprant cada any més car. Si això ho apliquem a un comerciant individual: si es dedica a vendre cada cop més barat i a comprar cada cop més car, el més probable és que aquest comerciant s'arruïni. Lògic. Per tant, el fet que hi hagi molt comerç internacional no vol dir bé per a tothom. Vol dir bé per a alguns, mal per uns altres. A casa nostra tenim un cas. Recentment se'ns bombardeja pels mitjans de comunicació que **El Marroc** no ha renovat l'acord de **Pesca**. Se'ns presenta als pescadors de Barbate tot dient-nos que no poden sortir a pescar, que aniran a l'atur: “*Sembla mentida aquests marroquins que no ens deixen pescar, quina gent més dura, etc...*”

Però el que no ens diuen els diaris, el que ens amaguen, és allò que ens haurien de dir: Durant 10 o 12 anys consecutius la Comunitat Econòmica Europea ha signat amb El Marroc, (Qui diu El Marroc diu també Senegal, Namíbia, Mauritània, etc,...) uns injustíssims tractats de pesca. S'ha pagat a aquests països uns valors per la pesca recaptada d'1 quan, en realitat se'n pescava per 10. És a dir, hem fet des d'Europa, començant per Espanya, que és la flota més gran d'Europa, un robatori a mà armada a aquests països. Al final els marroquins s'han enfadat i han dit que no continuen, i han signat un tractat de pesca amb el Japó, que també els roba, però menys. En comptes de pagar 1, paguen 3, quan en realitat també se'n porten 10. En qualsevol cas, Japó paga tres vegades més que allò que pagava la Comunitat Europea. Mentre que ens queixem que malament ens tracten els marroquins ens amaguen tot allò que nosaltres hem pres de la seva riquesa pesquera. En definitiva, no fem un tracte comercial just. I després, quan ells, que no poden viure i decideixen venir cap aquí, aleshores no els deixem entrar. És una absoluta contradicció.

2. Segon element de la globalització: Les companyies transnacionals.

Aquestes companyies són enormement poderoses. Arreu del món hi ha uns 180 estats independents, dels quals 30 són allò que en diem econòmicament desenvolupats, i 150 són

subdesenvolupats econòmicament. Si prenem les xifres de negocis, de vendes, de les 50 primeres empreses transnacionals del món veurem que el resultat obtingut és més gran que la renda dels 150 països pobres del món. És a dir, els diners que mouen les 50 empreses són més que els diners que mouen els 150 països que no són els més rics. Dit d'una altra manera, una companyia transnacional, com ara la General Motors, mou més diners que un país com Polònia. Dit d'una altra manera, el president de la General Motors té més poder que el president de Polònia.

En teoria el president de Polònia fa servir el seu poder per aconseguir més benestar per al seu poble. ¿Però com fa servir el poder el president de la General Motors? Atès que no té poble, l'objectiu és clar: utilitza el seu poder perquè la seva empresa aconsegueixi el màxim benefici. I les grans empreses no s'estan de res per tal d'obtenir el màxim guany possible.

Un exemple:

Ara fa dos mesos a alguns diaris es publicava una notícia segons la qual els tribunals nordamericans havien portat a judici la companyia petrolera **Shell** sota l'acusació d'assassinat. Anem a pams: la *Shell* fa uns anys va plantar de pous petrolers la costa nigeriana doncs és una zona on s'hi troben grans reserves de petroli. Aquests pous de petroli embrutaven les aigües on anaven a pescar els nadius de la zona. Aquests van protestar i el govern de Nigèria va rebre les pressions de la companyia *Shell* per tal que aturés el moviment de protesta. Com la *Shell* té més poder que el govern de Nigèria, aquest va reprimir el moviment de protesta, va detenir el seu màxim dirigent, el va processar, el va condemnar a mort i el va executar. I ara els familiars d'aquesta persona han demandat, i els tribunals nordamericans han acceptat la demanda i han processat la *Shell*...

Un altre cas. Fa referència a un mafiós penedit. Les declaracions d'un mafiós penedit italià l'any passat. Tot i la cautela que sempre hem de tenir en aquests casos, va fer unes afirmacions molt interessants.

A Itàlia hi havia -com a Espanya abans-, un monopoli de petrolis. Doncs bé, a Itàlia hi havia l'*Empresa Nazionale d'Hidrocarburi*, o un nom similar. Les grans companyies transnacionals, com ara La *British Petroleum*, l'*Exxon*, la *Shell*, la *Texaco*... volien entrar al mercat italià. El president d'aquest monopoli, *Enrico Mattei* deia que de cap manera, perquè ell comprava el petroli -com gairebé tothom- als països àrabs; ell no tenia el marge de benefici que tenien aquelles grans empreses, venia als italians la benzina molt més barata que la que se'ls venia als francesos, anglesos o qui fos. Evidentment, les grans empreses no estaven d'acord en perdre el mercat italià i, casualment, al cap d'un temps l'*Enrico Mattei* va morir en un misteriós accident d'avió.

¿Què ha dit aquest mafiós penedit en les declaracions seves de l'any passat? Doncs que ell va ser un dels organitzadors del atemptat de l'avió, però qui els pagava per fer-ho eren les set companyies de petroli més grans del món per tal que organitzessin bé l'atemptat. El que és cert, és que al cap de tres mesos del seu assassinat el govern italià va obrir el mercat a totes les grans companyies petroleres. En definitiva, aquestes empreses no tenen cura -escrúpols- de cap mena.

A l'Estat espanyol a aquestes empreses les hem rebut. Però dona la casualitat que en els darrers anys no únicament les hem rebut, sinó que les hem enviat cap en fora, doncs comencem a tenir transnacionals pròpies. La més coneguda de totes es diu **Telefònica**. Telefònica és una empresa, diguem-ne exemplar, que fins fa aproximadament un any va ser presidida per un curiós personatge anomenat Juan Vilallonga. Curiosament el seu avi, que també es deia Juan Vilallonga, era el banquer d'en Franco. Aquest Juan Vilallonga destacava per damunt de tot, perquè ell -va dir i repetir- havia estat company de pupitre de José Maria Aznar a El Colegio de El Pilar de Madrid. Aquest amic del José Mari va agafar 74.000 milions de ptes., se'ls va repartir entre els seus amics mitjançant la venda d'accions -les *stock options*-. En acabar aquesta magnífica operació va dir que Telefònica anava malament i va aprofitar per acomiadar 1.000 persones a l'empresa. El Sr. Vilallonga, va fer més... va agafar un pla d'expansió a Amèrica Llatina i va entrar a Argentina. Doncs bé, El diari EL PAIS va dir durant el més de juny i durant tota una setmana sencera -sense que ningú ho hagi desmentit-, que *Telefònica* Argentina es dedicava a blanquejar sistemàticament diner negre. El mateix diari

afegia que els alts directius de Telefònica Xile són, en la seva majoria, generals de l'equip de Pinochet.

Per tant, *Telefònica* segueix aquesta manca d'escrúpols que abans apuntàvem respecte de les companyies transnacionals. Així, doncs, tenim que Telefònica, "empresa exemplar" en tots els sentits, va guanyar 300.000 milions de ptes., dels quals 100.000 milions de ptes, -segons deia en el seu balanç- els havia guanyat en la seva activitat a Amèrica Llatina. Per tant, Telefònica pot agafar tranquil·lament 100.000 milions de ptes, portar-les cap aquí i repartir-les entre els seus accionistes. Si fa aquesta transferència de diner, d'Argentina cap a Espanya, resultarà que traslladarà del Sud al Nord 100.000 milions de ptes, que és la meitat de l'ajuda espanyola al Tercer Món. L'ajuda espanyola al Tercer Món és de 200.000 ptes. i, resulta, doncs, que 100.000 milions de ptes. ja els recupera Telefònica. Després comptem els que recupera Gas Natural, Sol Melià, Aigües de Barcelona, Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, Banco de Santander Central Hispano, Endesa, Repsol i d'altres companyies, i ens adonarem que aquí tenim una gran quantitat de diners que van del sud al nord "*n*" vegades més que la quantitat de diners que van del nord al sud.

Permeteu-me un parell d'anècdotes més.

Ara fa pocs mesos el govern espanyol, mitjançant la Agència Espanyola de Cooperació va distribuir l'ajut que cada any reparteix a les ONG. Concretament, una ONG, *Intermón*, es va veure castigada doncs va rebre 600 milions de ptes. menys del que acostumava a rebre, doncs acostumava a rebre uns 2.200 milions de ptes. del govern. Aquest any només en va rebre 1400. El govern ja els va avisar: "*Ai, que us castigaré!*" ¿I per què el govern hauria de castigar INTERMON? Primer, per una cosa que fa referència al Consell de Cooperació que seria llarg d'explicar, però sobretot, perquè Intermón va publicar una informació que el govern espanyol no volia que es publicués.

Aquesta informació venia a dir que el govern espanyol, l'any passat i arrel de *l'huracà Mitch*, havia enviat un ajut oficial al govern de Nicaragua. I que el govern de Nicaragua, en comptes de gastar-se aquests diners en la reconstrucció de la zona devastada o en les seves víctimes, se'ls va gastar en una zona aliena a l'huracà, concretament en la construcció d'una carretera que va de Managua a una platja, platja -vés per on! - *Sol Meliá* està construint un hotel. Aleshores, *Intermón* ho va saber i va dir que ho publicaria. Va ser quan el govern va amenaçar-la dient que si ho publicava els castigaria, com així va ser posteriorment. Resultat: 600 milions menys de ptes..

3. Tercer element de la globalització: Especulació financera.

Actualment, els especuladors ocupen el gruix de les transaccions borsàries. Abans, si anàvem a Borsa era per anar guanyant el dividend amb el famós cuponet i anar fent. Ara això ja no passa. Ara la majoria dels que juguen a la Borsa ho fan perquè "*aquest matí a Londres he comprat a 10'5 i vull veure si aquesta tarda a Nova York venc per 10'6, i si aquesta tarda venc per 10'6 a Nova York el que aquest matí he comprat a Londres per 10'5, tornaré demà a repetir l'operació. Pot passar que en arribar la tarda a Nova York no ho pugui vendre a 10'6 sinó que em trobi que està a 10'4. I, aleshores, hauré fet el conte de la lletera...*" ¿Què vol dir això? Doncs vol dir que quan jugues a Borsa, a vegades perds i a vegades guanyes...

Curiosament, hi ha alguns personatges que sempre guanyen. La gent pot pensar: "*Caram, quina intel·ligència privilegiada tenen doncs saben quan la Borsa ha de baixar o ha de pujar...*" Doncs no és per això, sinó per una altra raó... Tenen aquests personatges una tal influència en la Borsa que la poden fer baixar o pujar.. I així poden comprar a la baixa i poden vendre a l'alça. Posaré un exemple.

Tenim el més gran especulador individual que hi ha al món (els col·lectius són els Fons de Pensions). El seu nom és *George Soros*, un hongarès afincat als Estats Units. Es va fer famós l'any 1993 perquè va trencar la lliura esterlina. Té una agència borsària anomenada *Quantum* amb molts agents repartits arreu del món. *Soros* va donar instruccions als seus agents que compressin dia a dia i poc a poc lliures esterlines: *Avui unes quantes, demà el mateix, i així durant una temporada.* Quan va acumular una quantitat respectable de lliures esterlines va donar instruccions als seus agents que venguessin totes les lliures esterlines de cop. El mercat mundial de divises es va veure inundat amb una oferta de lliures inusitada que superava de bon

tros la demanda. El resultat va ser que la lliura va veure com la seva cotització baixava lleugerament.

Però aquells que eren propietaris de lliures i que no sabien de què anava la jugada del Sr. Soros es van atemorir i van posar a la venda totes les seves lliures abans que no baixés més tot comprant marcs i dòlars. Amb aquesta reacció van posar encara més lliures esterlines en oferta tot fent baixar encara més la cotització de la lliura. Aquest procés de temor accelerat va durar 10 dies. Al cap de 10 dies la lliura havia perdut el 15 % del seu valor. Per a una moneda és fortíssim, sobretot tenint en compte que el SME -El Sistema Monetari Europeu no deixava baixar les monedes europees més del 2'25 %- . El Sistema Monetari Europeu també va fer crac. Quan Soros va comprovar que la lliura esterlina anava un 15% per sota del seu valor habitual va donar instruccions als seus agents perquè comprassin totes les lliures que hi trobessin al mercat de divises a aquest preu tan baix. Es va fer amb una gran quantitat de lliures i va deixar d'actuar. A partir de llavors, com que a l'economia britànica no li passava res de particular i com en Soros va deixar d'actuar i no actuava especulativament, al cap d'un temps la lliura va anar recuperant el seu valor de mica en mica. Aleshores, en Soros va decidir posar a la venda –ben a poc a poc perquè no cundís el pànic i no baixessin de valor- durant un període de quatre mesos, a petites dosis. Se les va vendre totes gairebé un 15% més cara de com les havia comprat.

Resultat: amb aquesta operació va guanyar 150.000 milions de ptes. Al cap d'un parell d'anys va escriure un llibre i va dir *"això és al que jo em dedico, ja se que està molt malament. Però com que no hi ha ningú que m'ho prohibeixi, penso continuar fent-ho"*.

Relacionat amb aquesta especulació vull fer esment d'una notícia que a tots els diaris d'avui surt publicada. Els autors dels atemptats a Amèrica, sabedors que les empreses perdrien valor, es van vendre les accions el dia abans de fer l'atemptat, per assegurar-se'n d'aquesta manera que ho farien a bon preu. Això també és especulació financera.

Una petita nota al marge respecte del Deute Extern. Fa poc que s'ha publicat *l'Informe sobre Desenvolupament Humà* on surten publicades les xifres sobre el Deute Extern. Les de l'any 1999 són esfereïdores. A l'any 1999 el Tercer Món, per pagar el deute al Primer Món, ens va enviar 353.000 milions de dòlars, i que nosaltres, per ajudar al Tercer Món, en concepte d'això que, genèricament es diu el 0'7%, suma 32,000 milions de dòlars. És a dir 10 vegades més. Potser que deixéssim de parlar del 0'7 % i suprimir el Deute. Ja en parlariem després del 0'7%. Cal canviar la perspectiva...

4. Quart element: Amb la globalització els Estats renuncien a les seves responsabilitats.

Des del punt de vista econòmic els Estats tenen, fonamentalment, dues responsabilitats: una, subministrar serveis socials. I, l'altra, redistribuir la renda. La primera mitjançant la seguretat social, i la segona, mitjançant els impostos. Què fan amb la seguretat social?: subministrar serveis socials a la gent: pensions, viduïtat, baixa per malaltia, hospital, etc... Amb els impostos?: els que tenen més pagaran més per aquells que no tenen tant. Aquests són els dos principis d'allò que se'n diu l'Estat del benestar. Aquest Estat del benestar està fent marxa enrere durant els últims anys. D'una manera molt subtil, doncs si ho fessin de cop la gent rondinaria, però de mica en mica sí.

La senyora *Villalobos* ara fa 5 o 6 mesos va anunciar que els jubilats haurien de pagar part dels medicaments. Els jubilats no tindrien la gratuïtat del 100% sinó que haurien de pagar algun percentatge en anar buscar a la farmàcia les seves medecines, passant del 100% de gratuïtat al 80 o al 90%. Al cap d'un temps es va signar el Pacte de Pensions. En un dels punts de l'acord deia que ara i fins a l'any 2003, les pensions se seguiran calculant com fins ara: mirant la base de cotització dels últims 10 anys, però del 2003 fins al 2015 s'anirà estenent la base de cotització, de manera que quan arribarem al 2015 el que servirà per calcular la jubilació no serà la cotització dels 10 últims anys, sinó tots els ingressos de tota la vida laboral. I ja sabem que, normalment, cobrem més els últims anys de la nostra vida que quan començarem la nostra vida laboral. És a dir ens estan dient que ens abaixaran les pensions, tot i de forma dissimulada.

Per tant, tot plegat indica que l'Estat del benestar està disminuint de mica en mica. Per què ho fan això? Ells diuen que *“si nosaltres mantenim l'Estat del benestar, les nostres empreses no poden ser competitives amb les del Tercer Món, perquè, com ja sabeu, la seguretat social la paguen sobretot els empresaris; també els treballadors, però en una part molt petita”* “Si els empresaris d'aquí han de pagar la quota i els de Taiwan no la paguen, els empresaris d'aquí mai no podran competir amb els empresaris de Taiwan”.

Des del punt de vista econòmic això és perfectament raonable. Però hi ha una dada que val la pena conèixer. Hi feia referència un dels pocs diaris una mica dignes que encara queden, “*Le Monde*”, francès.

Imaginem-nos que les samarretes que fan a Mataró costen 100 ptes. Si arriba una samarreta de Taiwan que val 60 ptes –deia *Le Monde*- apliquin una taxa a totes les samarretes que venen de Taiwan de 40 ptes. D'aquesta manera es vendran a Mataró a 100 ptes. i així podrem fer front a la competència. Al cap de l'any la suma d'aquest 40 per cent d'aranzels l'enviem a Taiwan per injectar-la al sistema de pensions o de seguretat social de Taiwan. Els treballadors de Taiwan aviat s'acostumaran a aquesta protecció social i, llavors el govern de Taiwan no podrà continuar sense un sistema de protecció social per als seus treballadors. D'aquesta manera nosaltres no haurem fet marxa enrera en el nostre Estat del benestar i els de Taiwan hauran fet un pas endavant en el seu sistema de protecció o del benestar. En definitiva, si volem trobar solucions hi són.

La segona part, la dels impostos.

Aquesta segona part, la dels impostos, cada vegada és més difícil de mantenir, atès que els estats cada cop tenen més dèficit i són més reacs a gastar. La integració amb l'euro els obliga a no tenir dèficit. Aleshores si volen mantenir la despesa també han de augmentar els ingressos, però aquests ingressos no els tenen.

Aquí tenim el PP governant, i el PP ja ha reduït els impostos als que més tenen. Això significa que l'Estat no recaptarà tants diners per mantenir la protecció social. Però, a més a més, existeix un altre factor que supera fins i tot al PP, que són els paradisos fiscals.

Aquells que més diners tenen i que haurien de pagar més, són els que menys paguen perquè se'n van a paradisos fiscals on tenen el seu domicili fiscal.

Fixem-nos en els personatges més rics d'Espanya. Tenim el propietari de Zara, Massimo Dutti, el Sr. Amancio Ortega, amo d'INDITEX. A continuació trobem el segon personatge més ric d'Espanya, el Sr. *Emilio Botín*, president del Banc de Santander. Segons la revista nordamericana *Fortune*, el Sr. Botín tenia un patrimoni personal de 400.000 milions de ptes. Afegia, a més a més, que les 2/3 parts del seu patrimoni no les tenia a Espanya sinó a paradisos fiscals. Faig un parèntesi en relació amb aquest banquer. Ara fa 4 o 5 mesos, el diari ***EL País*** dedicava tota una pàgina sencera a dir el següent i encara ningú s'hi ha querellat: “*Los grandes bancos españoles –volen dir: El BCH i BBVA- tienen sucursales en paraísos fiscales dedicados desde hace años y sistemáticamente al blanqueo del dinero de la droga*”. Ningú ho ha desmentit.

Algú d'aquests paradisos fiscals acullen el capital del Sr. Botín. Però és que el Sr. Botín no és només el segon personatge més ric d'Espanya sinó el presumpte evasor d'impostos més important del país. El que és curiós és que el Sr. Botín és saludat efusivament pel Sr. Rodrigo Rato i el Sr. Montoro, ministres importants del govern i responsables de què paguem els impostos. No el renyen pas quan el veuen sinó que l'abracen. De tant temptar la sort, al final el Sr. Botín va tenir un problema. El van cridar a l'Audiència Nacional per declarar per un presumpte frau fiscal. Els seus advocats el van aconsellar que se'n dugués la fiança que se sol calcular en funció del mal que s'ha fet o defraudat. A més a més, hi ha jutges que no admeten avals o hipoteques sinó que ho volen en efectiu. Va ser així que el Sr. Botín va encarregar al seu Banc, el Santander, que amb dos vehicles blindats estiguessin preparats a les rodalies de l'Audiència Nacional, fent voltes pels Jutjats, amb la quantitat en metàl·lic de 15.000 milions de ptes, el 10 % de la quantitat suposadament defraudada. Els diaris van titular la notícia “*Ayer hubo un Botín dentro y otro fuera de la Audiencia Nacional*”. Finalment, al Sr. Botín no li va passar res, atès que el jutge no es va pronunciar en un sentit o en un altre, ni havia defraudat ni

havia deixar-ho de fer: estava en fase d'investigació i encara no hi havia dades. D'això ja fa 8 mesos i al jutge li deuen arribar aquestes dades en comptagotes, doncs aquest jutge en qüestió encara no s'ha pronunciat sobre si és delictes o no.

Hem fet referència, resumidament, al comerç, a les transnacionals, a les finances, a la renúncia dels estats de les seves responsabilitat. En tots aquests apartats podem comprovar el seu caire liberalitzador. Ara vull fer esment de tres aspectes més que caracteritzen la globalització, que no són liberalitzadores i que, aparentment, xoquen amb la idea de lliure circulació, etc., però que, tanmateix són ben presents en el fenomen de la globalització.

5. La dificultat perquè la tecnologia circuli.

Tot circula, però la tecnologia no. Aquells que disposen de tecnologia en són ben gelosos. Fixem-nos sinó en l'episodi amb el que ens hem trobat fa poc, quan el govern sud-africà volia generalitzar els medicaments ant-sida entre la seva població i els laboratoris farmacèutics es van tirar al damunt tot amenaçant aquest govern: "O pagues fins la última pesseta de les patents o no et donem la possibilitat de repartir aquest medicaments anti-sida". És a dir, qui té la tecnologia fa tot el possible perquè aquell qui no la té, si la vol tenir, li pagui. En definitiva, la tecnologia no circula lliurement, de cap manera.

El que és curiós és que una part cada vegada més important d'aquesta tecnologia de que disposa els països del primer món ha estat aconseguida amb l'esforç de científics fugitius del tercer món que s'han establert al primer món. Ara no fa pas massa es publicava als diaris que als EUA estan treballant 32.000 científics de l'Índia, al marge d'altres científics d'altres països del món. Imaginem-nos que aquests 32.000 científics de l'Índia aconseguen un nou software per ordinador. Però si l'Índia vol disposar d'aquest software no el pot utilitzar lliurement, sinó que ha d'indemnitzar els EUA, mitjançant el pagament d'una patent. En canvi, en cap moment, els EUA hauran indemnitzar l'Índia ja que aquest darrer país li ha donat als EUA una persona preparada, amb la carrera acabada, que l'hi ha ajudat a obtenir aquest software.

Al més de gener d'enguany els diaris es van fer ressò d'uns anuncis que deien que el govern dels Estats Units estava disposat a admetre fins a 600.000 científics que, provinents d'arreu del món, anessin a treballar al servei dels EUA. Un altre aspecte, per no deixar-ho tot centrat als Estats Units. No cal anar tan lluny. Fins i tot a la Universitat Autònoma de Barcelona, a les facultats de ciències, és ple de marroquins, de mexicans, d'algerians, de jordans.... Fixem-nos el que passa a França, segons una altra notícia periodística: "A França viuen més metges senegalesos que a tot el Senegal". Per què? Perquè resulta que estudien tota la carrera al Senegal. En acabar, d'acord amb un pacte postcolonial, aquests estudiants tenen dret a passar un parell d'anys a França. Allí fan una tesi o un màster o una especialització, i quan han transcorregut aquests dos anys, aquests universitaris creuen que és millor quedar-se a França que no pas tornar al Senegal. Això és comprensible des d'un punt de vista personal i professional. S'entén... Però des d'un punt de vista col·lectiu això representa un cost extraordinari pel país que els ha educat.

Perquè si un metge es posa a treballar, per exemple, als 25 anys, els 23 anys anteriors de la seva formació, qui ha invertit en la seva educació ha estat el Senegal. I França, tot i que els proporcionen una beca, només haurà invertit en aquest suposat estudiant només els dos darrers anys. Durant 23 anys Senegal prepara una persona, 2 anys només França. I resulta que aquesta persona, després serveix a França i no pas a Senegal.

Si després mirem les estadístiques de Nacions Unides, d'aquestes que ens parlen del nombre de metges per habitants hi trobem una sorpresa. A França hi ha un metge per cada 300 persones, és a dir una xifra molt bona i que ens diu que els francesos estan ben atesos. ¿I al Senegal? Doncs hi ha un metge per cada 18.000 persones. Perquè els metges senegalesos viuen a França i no pas al Senegal. Aquest és el primer problema de no globalització: les tecnologies ens les guardem per a nosaltres.

¿Quin és el segon problema? Al Maresme ho coneixeu molt bé. És el fenomen de la immigració. Ho deixem circular tot excepte els treballadors. El Sr. Aznar ja ens ho ha repetit força. Ell és un neoliberal i creu que el mercat ho arregla tot. "Doncs bé Sr. Aznar, si el mercat

ho arregla tot, quan hi hagi feina vindran immigrants, i quan no hi hagi feina no vindran immigrants. Això, Sr. Aznar, si vostè hi creu." Però, com el Sr. Aznar no hi creu del tot, per si de cas aquest mercat no ho arregla tot, aprofitem llavors, una **lleï d'estrangeria**. Quan la lleï d'estrangeria és tan nefasta com la última que han aprovat ara, no ens ha d'estranyar que hi hagi situacions com la de l'església del Pi o com la de la Plaça de Catalunya...

Tot i que reconeguem que hi ha una part de la població, catalana i europea que és reàcia a l'entrada d'immigrants i que dóna suport a aquestes legislacions que impedeixen l'entrada d'immigrants, cal dir és el següent: Recolzar aquestes polítiques restrictives és un error. En primer lloc, és un error perquè ens fa oblidar la nostra memòria històrica. Vegem: el continent més emigrant de la història és Europa, el primer *sense papers* de la història és Cristòfol Colom..., i no era tan ben educat com els que vénen ara, amb una feina més o menys clandestina, doncs hi va anar en pla conqueridor.. Després de conqueridor-colonitzadors ho vam fer en pla emigrant. Les xifres parlen per elles mateixes: entre 1850 i 1920 Europa va expulsar 50 milions d'habitants.

Aquests emigrants van anar a Amèrica del Nord, Amèrica del Sud, a l'Àfrica, a Austràlia... Això va significar que Anglaterra va perdre el 30% de la seva població, Escandinàvia va perdre el 30 % de la seva població, Itàlia va perdre el 40% de la seva població...

En definitiva, nosaltres també hem anat per aquests móns de Déu... Això va significar menys boques per alimentar, va comportar que a Europa l'agricultura esdevingués excedentària. En el moment en què l'agricultura esdevé excedentària podem enviar gent a la indústria, perquè si l'agricultura només dóna per alimentar la gent que hi som, la gent no pot dedicar-se a la indústria... Què vol dir tot plegat? Que Europa s'industrialitza gràcies a l'emigració. I ara, quan, en justa correspondència, passa exactament el mateix ... vénen gent del Magrib, del Pakistan, gent de Filipines... tanquem la porta i diem: "*Aquí no entreu*"...

Ara fa un parell de mesos vaig ser a Melilla i em van ensenyar un mur que hi ha construït. No és un mur com el que hi havia a Berlín, però s'hi sembla: una xarxa de fil ferro, un espai i després una altra xarxa de fil ferro; una atalaia de vigilància ocupada per guàrdies civils cada 200 metres mirant que ningú s'hi endinsi... A major glòria, aquest mur ha estat finançat per la Comunitat Europea mitjançant el que se'n diu Fondos de Desarrollo Regional. Bé, això és una mica el que hem fet: no deixar entrar la gent. En segon lloc, no disposem de massa informació sobre la immigració.

Abans de l'estiu vaig anar a fer una xerrada a uns alumnes de segon de batxillerat de Barcelona per parlar del tema. En començar, i per "punxar-los" vaig adreçar-los una pregunta: "¿Quants immigrants hi ha a Espanya?"... Després d'un silenci prolongat que va durar uns minuts van començar a alçar la mà amb un clam unànime tot responent: "moltíssims"... Doncs bé, jo ara els asseguro que no, que "moltíssims" no. Ara el Ministerio del Interior ha acabat una regularització després d'una revisió de la revisió, i al final d'una revisió de la revisió de la revisió... del cens d'immigrants. Al final s'han pronunciat i aquestes són les xifres: A l'Estat espanyol hi viuen uns 500.000 immigrants no comunitaris i entre 100.000 i 200.000 immigrants sense papers. Si ens posem en el límit màxim tindrem 500.000 + 200.000, en total 700.000 immigrants. La població espanyola és de 40 milions. És a dir que la població immigrada representa l' 1'75% de la població.

Si tenim en compte que a la Comunitat Europea el promig se situa en el 4'5%, si tenim en compte que el promig d'immigrants a França representa el 7'5%... si tenim en compte que als Estats Units el promig se situa en el 14%, etc... tenir l' 1'75% de població immigrada no representa gairebé res de res. Una altra cosa és que una mestra del barri del Raval de Barcelona o d'algun barri d'aquí Mataró, ens digui que a la classe té, de 30 alumnes dels quals en té 25 de nacionalitats diferents i que parlen 17 llengües variades, i que ens planteji: "*Vejam, com faig jo la classe...*" Això és un altre problema. A això se'n diu ghetto. I això depèn de la política municipal, depèn de les polítiques d'habitatges, depèn dels salaris, depèn de moltes coses...

Però quan parlem de xifres ho hem de fer correctament. Perquè si ho enfoquem d'una altra manera també podem dir-ho d'una altra manera: Als anys 60 del segle XX varem expulsar 3 milions d'espanyols que varen anar a Alemanya, Holanda, etc..., dels quals, estadísticament,

han tornat 1 milió i mig. És a dir, la capacitat expulsora d'Espanya ha estat d'1 milió i mig, i la capacitat receptora és de 700.000 persones. És a dir, ens trobem amb un saldo negatiu de 800.000 persones que han sortit més que no pas han entrat. És una altra manera de veure les coses... En resum, ens trobem davant d'informacions inadequades...

Després se'ns diu: "és que amb el problema de l'atur no podem deixar que els immigrants ens prenguin la feina..." Val a dir que aquest és un argument que ja gairebé no s'utilitza tant a hores d'ara; sí que s'utilitzava molt més abans... Però cal anar en compte amb això. Jo diria que és un problema gravíssim de les societats occidentals. ¿Quin és aquest problema? Doncs que no hem sabut digerir bé el progrés tecnològic.

¿Què vol dir que no hem sabut diferir bé el progrés tecnològic? Vol dir que les màquines fan la feina cada dia més de pressa i que hem de treballar cada dia menys hores, que és, al cap i a la fi el que ens ha ensenyat la història... Si nosaltres llegim les novel·les d'en Dickens (del segle XIX) veurem que en aquell temps la gent treballava 16 hores diàries, i després varen treballar 14 hores, i després 10 i després 8... ¿I qui som nosaltres per aturar la història? En podem treballar 7, en podem treballar 6 i en podem treballar 5 hores... Algú podria dir: "esteu bojos..." Doncs tan bojos com aquells que en temps d'en Dickens diguéssim de treballar 12, 10 o 8 hores... En fi, no podem culpar i dir que els immigrants ens prenen la feina perquè tot i que en alguns sectors la situació ha anat millorant, en una primera etapa els immigrants van agafar totes aquelles feines que nosaltres no volíem i bé ho sabem tots.

Una altra qüestió. La *Universitat Pompeu Fabra* va rebre un encàrrec de la Generalitat per tal d'estudiar amb saldos econòmics el fenomen de la immigració. Les dades que ha proporcionat aquest estudi, respecte de l'any 1998 són ben curioses: A l'any 1998 els immigrants residents a Catalunya varen cotitzar a la Seguretat Social i varen pagar 80.000 milions de ptes, mentre que varen rebre en concepte de serveis prestats per la S.S. uns 7.000 milions de ptes. És a dir, ens regalaren als catalans 73.000 milions de ptes per ajudar a pagar les nostres pensions... És evident que no és qüestió de deixar-los entrar només perquè ens paguin les pensions...

Un darrer comentari. Cap al mes de febrer o de març d'enguany, la senyora del president de la Generalitat va fer unes declaracions que van resultar polèmiques sobre què passaria a Catalunya el dia que aquí arribessin molts immigrants: si la cultura catalana es veuria o no es veuria afectada per aquesta entrada massiva de gent de fora...

QÜESTIONARI: LES CONSEQÜÈNCIES DE LA GLOBALITZACIÓ

- 1.** És el mateix “globalització” que “mundialització”? Assenyala les diferències, si s’escau.
- 2.** Per què l'autor diu que “si no hi ha duanes hi ha més comerç”? Estàs d'acord? ¿Quin exemple exposa per explicar aquest fet?
- 3.** Quina diferència hi ha entre les anomenades companyies “multinacionals” i les companyies “transnacionals”, si és que n’hi ha?
- 4.** Què vol dir el professor Oliveras quan afirma que som uns “consumidors molt sofisticats”?
- 5.** A parer de l'autor, és bo o no que hi hagi tant de comerç? Raona la resposta.
- 6.** En què consisteix la “competència perfecta”?
- 7.** Quina comparació fa l'autor entre el poder dels estats i les companyies transnacionals?
- 8.** Breument, com descriuries els significat de l'expressió “especulació financera”?
- 9.** Què entens per “paradís fiscal”?
- 10.** Què significa la següent expressió: “els estats renunciem a les seves responsabilitats? “Qui surt guanyant i qui surt perdent quan això és produït?”
- 11.** Saps quants emigrants ha generat l'Estat Espanyol des dels anys cinquanta del segle XX? Saps quants immigrants hi ha ara a l'Estat Espanyol?
- 12.** Què significa “digerir bé el progrés tecnològic”?

HISTÒRIA DE LES COSES

Annie Leonard

(Anàlisi de com el sistema econòmic dominant depreda el medi i les persones). Resum del video

---

L'economia de materials es basa en un procés amb cinc fases, que són:

1) Extracció → 2) Producció → 3) Distribució → 4) Consum → 5) Deixalles

Aparentment és un sistema que funciona bé, que és raonable, però ara podem comprovar que està en crisi, perquè és un sistema lineal que es dóna en un planeta finit en recursos.

És un sistema que tampoc té en compte ni les societats, ni les cultures ni el medi ambient. I, sobretot, aquest sistema no té en compte les persones.

Perquè, de fet, aquest sistema econòmic l'ha dissenyat una determinada gent, però una gent que té més pes que les altres: són la gent que mana. I no ens estem referint als governs, que fan la vista grossa, o bé que estan subordinats a aquesta gent tan poderosa: les CORPORACIONS o les GRANS EMPRESES.

Els GOVERNS haurien de protegir i tenir cura dels ciutadans, però no és això el que de debò succeeix. ¿Per què? Perquè el poder ja no el tenen els governs. Dels 100 poders més grans arreu del món, 51 ja són empreses.

Esquema del procés econòmic:

1. EXTRACCIÓ

Consisteix en l'explotació dels recursos naturals. Això comporta malmetre el medi ambient. Aquest és el primer límit d'aquest sistema econòmic que ens governa: l'esgotament dels recursos. Durant els últims 30 anys, ja s'han esgotat un terç dels recursos del planeta. És a dir, estem usant més del que necessitem. Els Estats Units, com a primera potència mundial té una despesa del 30% del planeta. Si tothom fes el mateix en necessitaríem de 3 a 5 planetes Terra per dipositar les deixalles que el consum desmesurat dels nordamericans genera.

Què succeeix després? Doncs que després d'esgotar els recursos propis, els països desenvolupats han anat a explotar els recursos del Tercer Món. I així ens trobem ara que el 80% dels recursos del Tercer Món ja ha desaparegut també.

2. PRODUCCIÓ.

En la fase de producció ens trobem que s'introdueixen tòxics de forma "normal" i desmesurada, i això afecta a la salut humana. Aquests productes s'acumulen i van a parar a la cadena alimentària. Per exemple, a la llet materna, que és la font principal d'alimentació dels nadons del Tercer Món. Així, doncs, els nadons del Tercer Món reben molts productes tòxics durant l'alletament per part de les seves mares.

Aquestes efectes també els reben els treballadors que treballen en indústries tòxiques, que sovint és gent pobra i que no té cap altra opció de subsistència. Les indústries brutes

s'han anat a instal·lar a països pobres, aprofitant l'èxode rural a les ciutats que s'ha produït en els països del Tercer Món durant les darreres dècades.

De tota manera, el món desenvolupat no es pot blindar del tot de la contaminació que han exportat als països pobres, perquè la meteorologia i els vents fan que tornin la contaminació als països rics.

3. DISTRIBUCIÓ

La finalitat d'aquest sistema és la de vendre aquests productes tòxics el més ràpidament possible. Com es fa? Doncs externalitzant els costos a la gent més pobre i més indefensa.

-Primer: vendre a preus baixos per estimular el consum. Això s'aconsegueix pagant poc als treballadors/es (treball precari, sense assegurança mèdica i condicions laborals pèssimes).

Qui paga aquestes conseqüències?

- Deteriorament del medi ambient (recursos naturals del Tercer Món)
- La salut dels treballadors de les indústries tòxiques (càncers i malalties)
- Extracció dels minerals estratègics (com ara el *coltran* pels telèfons mòbils), a càrrec dels nens i que provoquen les guerres actuals a l'Àfrica.

4. CONSUM

És el cor del sistema.

Hem passat de la necessitat natural de consumir, a l'"obligació" de comprar, de consumir, perquè el sistema injust continuï en funcionament.

Allò que és útil i que perdura és l'1 % de tot el que consumim. La resta, és a dir, el 99%, és brossa, o el llençarem a l'abocador al cap de 6 mesos. És a dir, estem donant corda a un sistema que estimula el malbaratament. Això suposa el doble de fa 50 anys (amb dades del consum dels Estats Units d'Amèrica).

Aquest "salt" en la manera de viure i de consumir es va produir després de la Segona Guerra Mundial. El consum com a mode de vida, a velocitat cada cop més gran (de deixalles).

Com es va produir aquest salt? Qui el va dissenyar?

Es va dissenyar una estratègia basada en dues "potes", relacionades amb l'obsolescència. S'anomena obsolet a tot allò que cau en desús.

- 1) L'obsolescència planificada: destinada a produir béns de consum destinats a ser deixalla en un temps fixat, per a ser inútils el més ràpid possible. El que contínuament es canviï de tecnologia és precisament per això.
- 2) L'obsolescència percebuda: Es tracta de produir béns de consum que canviïn d'aspecte perquè es percebi com quelcom fora de moda i antic. La moda, la publicitat i els *mass media* juguen un paper crucial en aquesta estratègia. Es calcula que un ciutadà nordamericà rep uns 3000 reclams publicitaris en un sol dia, tants com una persona de fa 50 anys en tota la seva vida.

El missatge central que emeten és sempre el mateix: que la felicitat augmenta amb el consum.

Estudis realitzats, però, desmenteixen aquest missatge. Segons els experts, la fórmula segons la qual a més coses més felicitat, va ser certa als anys 50, quan es va arribar a un topall. Aquesta corba de la felicitat en funció de la possessió de béns de consum, ha anat baixant any rere any, i ja no es dona en l'actualitat. La gent té més coses però no està amb la gent que estima. Sembla ser que el recurs habitual de mirar la tele més anar de compres, tampoc fa a la gent més feliç que abans.

Aquest mode de vida consisteix en l'itinerari següent:
Comprar → treballar més → comprar.

5. DEIXALLES

Cada ciutadà dels USA genera 2 kilos al dia, el doble de fa 30 anys.

Què se'n fa amb aquestes deixalles?

- Abocadors
- Incineradora

Aquestes deixalles contaminen l'aire, la terra i l'aigua. I fan canviar el clima.

La incineració és molt perjudicial, perquè en cremar les deixalles es generen DIOXINES, un dels agents contaminants més perillosos. Els països rics també exporten o externalitzen aquesta contaminació a països més pobres.

Conclusió: Cal reciclar, òbviament, però el reciclatge no és la solució, NO ÉS SUFICIENT ni mai no ho serà. perquè el sistema està dissenyat per produir coses que no poden ser reciclades; aquesta és la perversió del sistema.

En resum, el sistema està en crisi, però hi ha molts punts on sí podem intervenir:

- Salvar boscos
- Produir de forma més neta
- Defensar els drets dels treballadors i treballadores
- Fomentar el comerç just
- Estimular el consum conscient
- Frenar els abocadors i les incineradores

I sobretot, que els governs siguin, de debò, la representació de la gent i no pas dels grans *lobbys* o de les grans empreses, que són precisament les responsables d'aquest disseny depredador. Ens cal una nova mentalitat, on s'incloguin els següents aspectes:

-Sostenibilitat ambiental
+ Igualtat social
-Química neta

-Un sistema de deixalles
zero

-Produccions tancades
-Energies renovables
-Economies locals vives

Unitat 5.

Les classes

socials

Introducció

L'esclavitud

Castes

Estaments

Classe

Les classes socials segons Marx i segons Weber

La classe alta

La classe mitjana

La classe obrera

La infraclasse

Qüestionari

Introducció: extractes, castes i classes.

El terme estratificació social s'emptra per descriure les desigualtats que existeixen entre els individus i els grups dins les societats humanes. Sovint esmentem l'estratificació per fer referència a béns o propietats, però el fenomen també pot donar-se per fer referència al gènere, l'edat, la religió, etc. Els individus i grups, segons sigui la seva posició dins l'estructura estratificada, compten amb un accés desigual i diferent a les recompenses. Resulta útil comparar l'estratificació com la successió de capes geològiques de pedra que hi ha en l'escorça terrestre. Es pot dir que les societats es componen d'"extractes" jerarquitzats i que els més afavorits es troben a dalt i els menys privilegiats a sota.

Els sistemes socialment estratificats comparteixen algunes característiques, com ara que les experiències i les oportunitats que es presenten en la vida de les persones depenen molt de la categoria social a la que pertanyin. I també, que aquests extractes que determinen les diferents categories socials tendeixen a canviar molt lentament al llarg del temps.

L'estratificació de les societats ha canviat al llarg de la història humana. En les societats primitives, basades en la caça i la recol·lecció, existia molt poca estratificació social, especialment perquè hi havia molt poc que dividir en termes de riquesa o altres recursos. El desenvolupament de l'agricultura va produir un considerable augment de la riquesa, i això va provocar molta estratificació. En les societats agrícoles l'estratificació social va perdre forma piramidal, amb un gran nombre de persones situades a la base i quantitats successivament menors de persones a mesura que s'ascendia vers el vèrtex. Actualment, les societats industrials i postindustrials són extremadament complexes, amb un gran nombre de persones ocupant els extractes mitjà i mitjà-baix (l'anomenada classe mitjana), un nombre de persones lleugerament menor en la base i molt poques persones en els extractes superiors.

Al llarg de la història poden distingir-se 4 sistemes d'estratificació: esclavitud, casta, estaments i classe. A vegades aquests sistemes es troben mesclats uns amb els altres. Així l'esclavitud existia al mateix temps que les classes en l'antiga Grècia i Roma, així com en els Estats Units del Sud abans de la guerra civil de 1860.

L'esclavitud

És una forma extrema de desigualtat en la que uns individus són propietaris d'altres persones. Les condicions legals de la propietat d'esclaus han variat força segons les diferents societats. A vegades s'ha privat als esclaus de gairebé de tots els seus drets (plantacions del sud d'Estats Units a l'estil de "La cabana de l'oncle Tom"), mentre que a d'altres societats la seva posició era més semblant a la de servents, com ara a l'antiga Grècia on alguns esclaus ocupaven llocs de gran responsabilitats. N'estaven exclosos de les posicions polítiques i de l'exèrcit, però eren acceptats a la major part de la resta d'ocupacions. Alguns tenien educació i treballaven com administradors del govern i molts eren experts artesans. Per contra hi havia els menys afortunats i treballaven en feines molt dures a les mines. Actualment, l'esclavitud és il·legal arreu, però encara persisteix en algunes parts del món. S'han descobert que en alguns indrets la gent segueix essent capturada per la força i obligada a treballar contra la seva voluntat.

Castes

El sistema de castes és un sistema social en el qual el status personal s'adjudica de per vida. És a dir, en les societats organitzades per castes els diferents extractes són tancats, de manera que els individus han de romandre en l'extracte social en que varen néixer durant tota la seva vida. Una persona neix en una determinada casta i roman en ella tota la seva vida. En certa manera, les societats de casta es poden veure com un tipus especial de societats de classes, en les que s'adquireix la classe social amb el naixement. Habitualment es produeixen en societats agrícoles que encara no han desenvolupat economies capitalistes industrials, com a la Índia

rural (novel·la de Rohinton Mistry: "l'equilibri perfecte").

Abans d'arribar a l'època moderna existien sistemes de castes arreu del món. A Europa es va donar el cas dels jueus als quals es tractava sovint com una casta separada, obligada a viure en barris concrets i se'ls impedia contraure matrimoni amb persones no jueves. Els sistemes de castes rebutjaven contundentment les relacions estretes amb membres d'altres castes. Aquesta "puresa" se solia mantenir mitjançant regles d'endogàmia, el matrimoni amb una altra persona del mateix grup social.

Estaments

Els estaments formaven part del feudalisme europeu, però també varen existir en moltes altres civilitzacions tradicionals. Els estaments feudals consistien en extractes amb diferents obligacions i drets d'uns vers els altres. A vegades aquestes diferències estaven establertes per llei. A Europa l'estament més alt estava compost per l'aristocràcia i la noblesa; li seguïen els clergues, de menor status però amb alguns privilegis especials. Els anomenats "tercer estat" eren els plebeus: serfs, camperols lliures, mercaders i artesans. A diferència de les castes, entre els estats es permetia certa tolerància pel que fa a la mobilitat i matrimonis mixtes. Els plebeus podien ser anomenats cavallers, per exemple, com a pagament per serveis especials prestats al monarca, i els mercaders podien en ocasions comprar títols.

Classe

Podem definir la classe com un agrupament a gran escala de persones que comparteixen certs recursos econòmics, els quals tenen una gran influència en l'estil de vida que poden dur. La propietat de la riquesa i l'ocupació són les bases més importants de les diferències de classe. Les classes es diferencien de les formes d'estratificació prèvies de maneres diferents:

1. Els sistemes de classe són fluïts. Els límits entre elles no estan mai completament definits. No hi ha restriccions formals al matrimoni entre persones de distintes classes.
2. La classe d'un individu no s'adquireix només per naixement. La mobilitat és molt més freqüent.
3. Les classes depenen de les diferències econòmiques que existeixen entre els grups d'individus i en les desigualtats en la possessió i control dels recursos materials. En els altres sistemes d'estratificació els factors no econòmics, com ara la raça solen ser molt més importants.
4. Els sistemes de classes opera principalment mitjançant connexions impersonals a gran escala. Per exemple, una de les bases fonamentals de les diferències de classe es troba en les desigualtats de salari i de condicions de treball.

A diferència dels sistemes basats en castes, en les societats capitalistes industrials, la producció moderna requereix que les persones puguin desplaçar-se lliurement, desenvolupar els tipus de treball que estiguin preparats per fer i canviar de feina sovint en funció de les condicions econòmiques. No obstant això, en les societats postindustrials persisteixen alguns elements de les castes: per exemple, alguns immigrants indis que resideixen a Occident procuren organitzar els matrimonis tradicionals pels seus fills tot seguint les línies de castes.

Les classes socials segons Marx i segons Weber

Els treballs de Marx i de Weber constitueixen la base de gran part de les anàlisis sociològiques respecte de les classes socials.

Segons Marx, una classe és un grup de persones que té una mateixa relació amb els mitjans de producció, és a dir, aquells amb els que es guanyen la vida. Abans de l'aparició de la indústria moderna, els mitjans de producció consistien principalment en la terra i els instruments que servien per a conrear-la o per tenir cura del ramat. Per tant, en les societats preindustrials les

dues classes fonamentals eren qui posseïa la terra (aristòcrates, la noblesa o els amos d'esclaus) i els que es dedicaven a fer-la produir (serfs, esclaus i camperols lliures).

En les societats industrials modernes, les fàbriques, les oficines i la maquinària, així com la riquesa o el capital necessaris per obtenir-les, varen esdevenir més importants. Les dues classes principals són la de qui posseeixen aquests nous mitjans de producció (els industrials o capitalistes) i la de qui es guanyen la vida tot venen a aquells la seva força de treball (la classe obrera: el proletariat en paraules de Marx).

Segons Marx, la relació entre les classes es basa en l'explotació. En les societats feudals l'explotació va prendre forma d'una transferència directa d'allò que produïen els camperols a l'aristocràcia. Els serfs estaven obligats a donar una certa part de la seva producció al senyor o havien de treballar un determinat nombre de dies al mes en les terres d'aquell, tot conreant els productes que consumirien ell i el seu seguici. En les societats capitalistes modernes la font de l'explotació és menys evident i Marx posa molt d'interès en dilucidar la seva naturalesa. En el curs d'un dia de treball, analitza Marx, els treballadors produeixen més del que l'empresari necessita per recuperar el salari que els paga. Aquesta plusvàlua és l'origen dels guanys que els capitalistes poden emprar en el seu propi benefici.

A Marx l'impactaren les desigualtats que crea el sistema capitalista. Per bé que en èpoques precedents els aristòcrates gaudien una vida de luxe, completament diferent de la dels camperols, les societats agràries eren relativament pobres. Fins i tot si no hagués existit aristocràcia, el nivell de vida hagués estat inevitablement molt baix. Tanmateix, amb el desenvolupament de la indústria moderna, la riquesa es produeix en una escala mai no coneguda anteriorment, però els treballadors gairebé no poden accedir a aquests guanys que genera el seu treball; de manera que segueixen essent relativament pobres, mentre creix la riquesa acumulada pels propietaris. Marx va emprar el terme depauperació per descriure el procés mitjançant el qual la classe treballadora s'empobreix cada cop més en comparació amb la capitalista. Tot i que augmenti la prosperitat dels treballadors en termes absoluts, el desfasament entre ells i la classe capitalista segueix augmentant cada cop més. Aquestes desigualtats entre capitalistes i classe treballadora no eren d'una naturalesa estrictament econòmica. Marx assenyalà que amb el desenvolupament de les fàbriques modernes i la mecanització de la producció el treball sol ser avorrit i opressiu al màxim. Constitueix la nostra font de riquesa però sovint és esgotador des del punt de vista físic i mentalment tan rutinari que pot resultar insuportable.

Semblantment a Marx, Weber considerava que la societat es caracteritzava per l'existència de conflictes pel poder i els recursos. Tanmateix, mentre que per a Marx les relacions de classe polaritzades i els problemes econòmics ocupaven el centre de tots els conflictes socials, Weber desenvolupà una idea de la societat més complexa i multidimensional. L'estratificació no només està relacionada amb la classe, segons Weber, sinó que està configurada per altres dos aspectes: el status i el partit. Aquests tres elements que se solapen en l'estratificació produeixen una quantitat enorme de posicions possibles dins la societat, i no tan sols un model bipolar rígid com el proposat per Marx.

Weber coincideix amb Marx en que la classe es basa en condicions econòmiques objectives, però té en compte altres factors. Segons Weber, les divisions de classe es deriven no tan sols del control o absència de control dels mitjans de producció, sinó de diferències econòmiques que no tenen res a veure, directament, amb la propietat. Entre aquests recursos es poden incloure especialment els coneixements tècnics i les credencials o qualificacions que influeixen en el tipus de treball que les persones poden obtenir. Weber creia que la posició en el mercat d'un individu influeix enormement en el conjunt de les seves opcions vitals. Els professionals i directius guanyen més i tenen millors condicions de treball que les persones amb feines de "coll blau". La seva qualificació (llicenciatures, diplomes i l'experiència que han adquirit) fa que siguin més "vendibles" que altres als quals els manca. En un nivell inferior, dins els treballadors manuals, els artesans qualificats poden assegurar-se salaris més alts que els que tenen poca o cap qualificació.

En la teoria de Weber el status fa referència a les diferències que existeixen entre dos grups en relació amb la reputació o el prestigi que els altres li concedeixen. Marx creia que les diferències de status procedien de les divisions de classe que es produïen en la societat, però Weber assenyalava que el status sol variar amb independència de les divisions de classe. Normalment, la possessió de riquesa concedeix status, però hi ha moltes excepcions a aquesta regla.

En les societats modernes, assenyalava Weber, la formació de partits és un important aspecte del poder i pot influir en l'estratificació, amb independència de la classe i del status. El partit és un grup compost per una sèrie d'individus que treballen conjuntament perquè tenen orígens, aspiracions o interessos comuns. Sovint, un partit treballa de forma ordenada per aconseguir un determinat objectiu que és d'interès per aquells qui pertanyen a aquest grup. Marx solia explicar en funció de la classe tant les diferències de status com l'organització dels partits. En realitat, Weber, argumenta que cap d'aquests processos pot reduir-se a les divisions de classe, per bé que ambdós es vegin influïts per ells; al seu torn, la posició i l'organització dels partits poden influir en les circumstàncies econòmiques dels individus i dels grups, afectant, per tant, a la classe. Els partits poden apel·lar a preocupacions que travessen les diferències de classe; per exemple, poden basar-se en la filiació religiosa o en ideals nacionalistes.

Mentre que Marx va intentar reduir l'estratificació social a les divisions de classe, Weber va cridar l'atenció sobre la complexa interacció entre aquest component, el status i el partit, que són elements independents de l'estratificació social. La majoria dels sociòlegs sosté que l'esquema de Weber ofereix una base més flexible i complexa per a l'anàlisi de l'estratificació que el proporcionat per Marx.

La classe alta

Es compon d'un petit nombre d'individus que gaudeixen tant de riquesa com de poder i que poden transmetre els seus privilegis als seus fills. En línies generals, la classe alta es pot identificar amb l'1 % més ric de la població. Per sota d'aquesta es troba la classe de serveis, que es compon de professionals, directius i administrador d'alt rang. Aquests constitueixen al voltant del 5 % de la població.

La classe mitjana

Aquesta expressió aplega un ampli espectre de persones amb ocupacions molt diferents, que van des d'empleats en el sector serveis fins professors d'escola, passant per professionals mèdics. Alguns autors prefereixen parlar de "classes mitjanes" per ressaltar la diversitat de les situacions ocupacionals, de classe i de status, així com de les opcions vitals que caracteritzen els seus membres. Segons la majoria dels observadors, la classe mitjana engloba actualment a la majoria de la població dels països industrialitzats. Això és degut a que la proporció de treballs de "coll blanc" ha tingut un considerable augment en comparació amb la dels "coll blau" al llarg del segle XX.

Els integrants de les classes mitjanes, en funció de la seva formació o estudis o de la seva qualificació tècnica, ocupen llocs que els proporcionen majors avantatges materials i culturals que les que gaudeixen els treballadors manuals. A diferència dels membres de la classe obrera, els de la classe mitjana poden vendre el seu treball mental i físic per guanyar-se la vida.

La classe mitjana no està cohesionada internament i és improbable que pugui ser-ho, atesa la diversitat dels seus membres i la divergència dels seus interessos.

La classe obrera

Segons Marx la classe obrera eren els que tenien feina en el sector de les manufactures o, com diríem avui, de "coll blau". Però, de fet, la classe obrera cada cop s'ha reduït més. Fins als anys 70-80, tan sols el 40% de la població treballadora ocupava llocs manuals. Aquest segment s'ha reduït ara a pràcticament més de la meitat. També val a dir que les condicions de vida de la classe obrera i les seves formes de vida s'estan alterant.

La majoria dels individus que treballen en ocupacions de "coll blau" ha crescut considerablement en el segle XX. Aquest major nivell de vida s'expressa en la creixent capacitat per accedir als béns de consum de que disposen totes les classes. Al voltant d'un 50% dels treballadors és ara propietari de la seva llar, i un gran nombre de llars té cotxes, rentadores, telèfons i televisors. És per això que es pot dir que, a mesura que prosperen, els treballadors manuals es fan més de classe mitjana., o com diuen alguns marxistes, s'ha produït un "aburgesament" d'aquest segment de la població.

La infraclasse

Aquest terme s'empra per descriure el sector demogràfic que ocupa l'extracte inferior de l'estructura de classes. El nivell de vida dels integrants de la infraclasse és considerablement pitjor que el de la majoria de la societat. És un grup que es caracteritza per patir múltiples desavantatges. Molts dels seus membres són aturats de llarga durada o van d'una feina a una altra constantment. Alguns són indigents o tenen manca de lloc permanent on viure. Sovint els membres de la infraclasse passen llargs períodes vivint de l'assistència social. La infraclasse es descriu sovint com una classe "marginada" o "exclosa" de l'estil de vida que porta el gruix de la població.

El terme d'"infraclasse" no és acceptat per tothom. La major part dels investigadors europeus prefereix usar el concepte d'exclusió social. L'exclusió social és un concepte molt més ampli que el d'infraclasse i té l'avantatge de que insisteix en el procés, en el mecanisme d'exclusió.

Marx ja va escriure sobre un "lumpen-proletariat", compostat d'individus permanentment situats fora de les formes dominants de producció i intercanvi econòmic. En anys posteriors la noció fou aplicada a les "classes perilloses" d'indigents, lladres i rodamóns que es neguen a treballar i prefereixen sobreviure al marge de la societat com "paràsits socials".

El concepte d'infraclasse està estretament lligat a la raça, l'etnicitat i l'emigració.

Qüestionari

1. Quan s'empra el terme d'"estratificació social"?
2. A partir de quin moment de la història de la humanitat es va donar un gran augment de l'estratificació social?
3. Anomena els 4 sistemes d'estratificació social que els especialistes distingeixen.
4. Què és el que creus que caracteritza més el sistema de castes?
5. Quina diferència detectes entre el sistema de castes i els estaments feudals?
6. Quines circumstàncies caracteritzen el sistema de classes?
7. Què caracteritza la "classe social", segons Marx?
8. Què vol donar a entendre Marx quan empra el terme de "depauperació"?
9. En què coincideix i en què difereix Weber respecte de Marx, en referir-se a les classes socials?
10. Com explicaries que l'ideari d'un partit polític de dretes pugui ser compartit tant per gent rica com per gent pobra tot i essent de classes socials diferents?
11. En un estudi que es va fer famós realitzat per E. Solè a la fàbrica SEAT, molts treballadors de "coll blanc" amb titulació universitària es consideraven integrants de la classe obrera; per contra molts treballadors de "mono blau" es veien a si mateixos com "classe mitjana". Com ho explicaries això?
12. Què entens amb el terme "infraclasse"?

Unitat 6. L'Estat del benestar

Introducció

Visió marxista - visió funcionalista

Dels drets civils als drets socials

Tipologia

Institucionalistes versus residualistes

La contraofensiva conservadora

Com definir les necessitats bàsiques

Exercicis

Introducció

El welfare és una expressió anglosaxona, que vindria a significar: assistencial. Ho traduïm per Estat del Benestar. L'estat del benestar varia d'un país a d'altre, però les societats industrials en el seu conjunt han dedicat una gran porció dels seus recursos a les necessitats públiques. A la majoria de les societats desenvolupades, la pobresa i l'exclusió social son alleugerides fins a cert punt per l'anomenat Estat assistencial o del benestar.

Val la pena, doncs, demanar-se: ¿Per què s'han desenvolupat estats del benestar a gairebé tots els països desenvolupats? Com s'expliquen les diferències en els diferents models de l'estat del benestar que presenten els països?

Bé, l'Estat del benestar significa que el govern té un paper fonamental a l'hora de reduir les desigualtats que es donen en el conjunt de la societat, mitjançant la subvenció de determinats béns i serveis per tal que cobreixin necessitats bàsiques de les persones, com ara, la sanitat, l'educació, l'habitatge i la renda. Es tracta, en definitiva, de fer front als riscos que assetgen la gent en el decurs de la seva vida: malalties, discapacitats, pèrdua de la feina, vellesa. Els serveis d'un Estat del benestar i el nivell de despesa varia d'un país a un altre.

Els països que hi dediquen més pressupost nacional a aspectes relacionats amb el welfare són els països nòrdics (d'Europa), com ara Suècia, que hi destina el 53% aproximadament del PNB. Això significa també que els suecs paguen molts impostos per tal que l'Estat hi posi més serveis a l'abast de la població. D'altres països occidentals no recaptin tants impostos. Als Estats Units no hi arriba al 30% del PNB (Producte Nacional Brut)

Visió marxista - visió funcionalista

Des de la visió marxista, l'estat del benestar es va impulsar per tal que no s'escampessin les idees socialistes i comunistes. Per tant, donant serveis a la població es frenava la revolució i, d'aquesta manera, l'Estat del Benestar ha estat necessari per mantenir el sistema capitalista.

Per contra, els teòrics funcionalistes han dit sempre que els sistemes d'assistència ajudaven a integrar la societat de manera ordenada .

Però hi ha d'altres teories...

Dels drets civils als drets socials

T.H. Marshall, als anys seixanta del segle XX, considerava que el benestar era un resultat del desenvolupament progressiu dels drets de ciutadania que acompanya el creixement de les societats industrials. Segons Marshall els països desenvolupats han seguit una evolució en tres etapes diferenciades:

- El segle XVII fou el moment el que es varen obtenir els drets civils. Aquests drets estaven relacionats amb les llibertats personals, com ara la llibertat d'expressió, pensament i religió; el dret a tenir propietats i el dret a un tracte legal just.

- Durant el segle XIX s'assoliren els drets polítics: el dret a vot, a obtenir càrrecs i a participar en el procés polític.

- La tercera etapa consistiria, doncs, en els drets socials. I això es produí durant el segle XX. El drets dels ciutadans a la seguretat econòmica i social mitjançant l'educació, l'assistència sanitària, l'habitatge, les pensiones i altres serveis. En això consisteix l'Estat del benestar. La incorporació dels drets socials a la idea de ciutadania suposà que tothom mereixia viure una vida plena i activa, i que tenia dret a percebre una renda raonable, independentment de la seva

posició social.

Tipologia

El danès Esping-Andersen, a "*The Three Worlds of Welfare Capitalism*" (1990), ha analitzat els estats de benestar occidentals i els ha classificat en tres categories, tot comparant les polítiques de pensions, desocupació i ajuda a la renda de les persones:

-Socialdemòcrata: Els serveis assistencials són subvencionats per l'Estat i són disponibles per a tothom (prestacions universals). La majoria dels països escandinaus són exemples d'aquest model d'estat del benestar.

-Conservadors-corporatius: Com a exemples posa a França i Alemanya: La cobertura dels serveis no és necessàriament universal. La quantitat de prestacions a les que té dret un ciutadà depèn de la seva posició social. Aquest tipus de règim pot no estar dirigit tant a eliminar les desigualtats com a mantenir l'estabilitat social, la fortalesa de les famílies i la lleialtat a l'Estat.

-Liberal. Exemple: Els Estats Units: Els serveis assistencials estan molt mercantilitzats i es venen en el mercat. Les prestacions en funció dels mitjans són disponibles per als molt necessitats, però queden marcats (estigmatitzats). Això es deu al fet a que s'espera que la majoria de la població compri el seu propi benestar a través del mercat.

Institucionalistes versus residualistes

Des del punt de vista de les polítiques, la distinció entre les prestacions universals i les basades en els mitjans s'expressa en dues interpretacions oposades de l'estat del benestar:

- Els partidaris de la perspectiva institucional assenyalen que l'accés als serveis assistencials ha de proporcionar-se com un dret per a tothom.

- Els que adopten una perspectiva residualista creuen que les prestacions només haurien d'estar disponibles per aquells membres de la societat que necessiten de debò ajuda i que són incapaços de cobrir les seves pròpies necessitats assistencials.

Aquesta polèmica entre qui adopta una postura institucionalista i qui té una de residualista de l'assistència social es presenta sovint com una disputa relacionada amb els impostos: és a dir, de com es recaptin els diners per oferir determinats serveis.

Aquesta diferència d'opinions entre els models institucional i residual són el centre de debat sobre la reforma de l'Estat del Benestar que actualment té lloc als països desenvolupats. Perquè –s'argumenta–, a mesura que canvia el rostre de la societat (a través de la globalització, l'emigració, les noves pautes familiars i laborals, etc.) també ha de canviar la naturalesa de l'Estat del benestar.

Contraofensiva conservadora

Però també és cert, que la reforma de l'estat del benestar està relacionada amb la victòria dels partits conservadors arreu del món, a partir de Ronald Reagan als Estats Units i amb Margaret Thatcher, a la Gran Bretanya . Aquests dos mandataris varen intentar fer "retrocedir" l'estat del benestar.

Amb aquesta finalitat varen esgrimir algunes crítiques principals:

La primera: L'augment dels costos que generava l'Estat del benestar havia anat creixent de manera que no es podia suportar, perquè la recessió econòmica havia alentit el creixement econòmic i havia fet augmentar l'atur. Per tant, es recaptaven més diners i, en canvi, hi havia més despeses. A més a més -argumentaven els conservadors- l'estat del benestar havia fet aparèixer enormes burocràcies en els serveis assistencials. En definitiva, les despeses augmentaven molt més que el conjunt de l'expansió econòmica.

La segona crítica estava relacionada amb la idea de dependència de les prestacions: Els crítics de les institucions de benestar existents assenyalaven que les persones es tornen dependents dels propis programes que se suposa els permeten fer una vida independent i amb sentit. No només es fan materialment dependents de l'arribada del subsidi, sinó també psicològicament. En comptes d'afrontar la seva vida amb una actitud activa, tendeixen a adoptar una actitud resignada i passiva. En definitiva, els conservadors al·leguen que la gent s'hi "repenja", en comptes de buscar per ells mateixos una sortida a la seva situació.

Els governs conservadors implantaren diverses reformes dels serveis assistencials. Molts varen "aprimar" l'Estat tot lliurant algunes de les responsabilitats al sector privat, al voluntariat i a les comunitats locals. Serveis que abans proporcionaven les institucions públiques a preus molt baixos perquè estaven subvencionats foren privatitzats o sotmesos a criteris més restrictius relacionats amb els ingressos: escoles, residències d'avis, etc...

Un altre intent de reduir la despesa assistencial es va basar en l'eficiència. Segons els conservadors calia introduir criteris de mercat en la provisió dels serveis públics. Els governs conservadors assenyalaren que calia "injectar" un cert grau de competència en serveis assistencials, com ara el sanitari i l'educatiu. Amb aquesta mesura la gent podria triar, i la capacitat d'elecció faria que tothom s'esmerés més a l'hora de treballar i ajustar preus, de manera que la qualitat dels serveis augmentaria. Seguint el raonament conservador, les institucions que proporcionessin serveis de mala qualitat es veurien obligades a millorar-les o a tancar, com passa en el món empresarial. Això portaria de retruc que la financiació d'una institució es basaria en el nombre d'estudiants o pacients que optaven per rebre els seus serveis. A la Gran Bretanya, per exemple, es va proposar de donar més diners a aquelles escoles que presentessin millors resultats en les notes dels seus alumnes, etc., sense tenir en compte que el mitjà social de procedència dels alumnes condiciona molt les notes. De manera que les escoles d'entorns pobres rebien menys diners que les escoles més "acomodades".

Com definir les necessitats bàsiques

Independentment de l'ofensiva dels partits conservadors, el cert és que una de les principals dificultats del sistema de benestar és que les condicions en les que fou creat han canviat considerablement. L'Estat del benestar fou creat en una època de plena ocupació. També es varen crear en la idea patriarcal de l'home com a cap de la família i únic o principal sou que entrava a la llar. Però això ha canviat: moltes dones han entrat en la població activa i també han augmentat molt el nombre de llars monoparentals. I tot plegat ha plantejat noves demandes a l'Estat del Benestar. Finalment, tampoc és clar que hi hagi un acord sobre què s'entén per necessitats bàsiques, perquè la percepció sobre què és o no és "bàsic" ha variat.

Exercicis

1. Què s'entén per l'expressió "Estat del benestar"? Què és el que pretén?
2. Quines són les principals "potes" o "pilars" de l'Estat assistencial? Si haguessis de triar, quina d'aquestes "potes" consideres que és la "principal", i quina és la més "prescindible"?
3. Quins països són els que tenen un estat del "welfare" més desenvolupat. A què és degut? (Apunta alguna de les causes)
4. Segons l'esquerra de tradició marxista, a què és deu que els països capitalistes europeus desenvolupessin estats assistencials?
5. Quina visió panoràmica aporta T. H. Marshall sobre l'evolució i conquesta de drets per part de la ciutadania fins arribar a l'Estat del benestar? Assenyala les etapes que Marshall descriu.
6. Explica breument la classificació d'Esping Andersen en referència als diferents models d'Estat del benestar.
7. De quina política ets més partidari/a: de la perspectiva institucional o de la perspectiva residualista? Raona la resposta.
8. Quins han estat els arguments de les forces conservadores que a partir dels anys 80 es van imposar en alguns països anglosaxons a partir dels anys 80 del segle XX per tal de reduir l'Estat del benestar?
9. Estaries d'acord en augmentar les subvencions a aquelles escoles que obtinguessin millors resultats? (O bé a la inversa: ¿retallaries els fons a aquelles escoles o centres educatius que obtinguessin pitjors resultats acadèmics? Raona la resposta.
10. Estaries d'acord en pagar a cada ciutadà/na major d'edat una quantitat de 700-800 euros, simplement per existir, sense cap necessitat de treballar o d'aportar res a la societat? ¿Coneixes el significat del terme "Renda Bàsica Garantida" (<http://www.xtec.es/~jortiz15/rendatre.htm>) ?

Unitat 7.

Els agents de

socialització

Introducció

Els agents de la socialització

La família

L'escola

El grup d'iguals

Els mitjans de comunicació

La televisió i vida social

L'impacte d'Internet

Qüestionari

Introducció

La socialització és el procés mitjançant el qual el nadó indefens es converteix en una persona amb consciència de si mateixa i amb intel·ligència, capaç de manejar les formes culturals en les que va néixer. Durant el curs de la socialització, especialment durant els primers anys de vida, els nens aprenen les formes de comportament de la gent adulta o de la gent més gran, tot perpetuant així els seus valors, normes i pràctiques socials. Totes les societats posseeixen característiques que perduren durant llargs períodes de temps, per bé que els seus membres canvien.

La socialització connecta diferents generacions les unes amb les altres. El naixement d'un nadó altera la vida de qui són responsables de la seva educació, la qual cosa els proporciona noves experiències d'aprenentatge. L'educació dels fills generalment vincula les activitats dels adults amb la dels seus fills per a la resta de les seves vides. I succeeix de manera semblant quan un pare es converteix en avi: tot plegat va construint lligams entre diferents generacions.

El procés d'aprenentatge cultural és molt intens durant la infantesa; però tot i així, l'aprenentatge i l'adaptació continuen durant tot el cicle vital.

Els agents de la socialització

Els sociòlegs acostumen a considerar que la socialització es produeix en dues fases generals, en les quals participen tot un seguit de diferents agents de socialització. Els agents de socialització són grups o contextos socials en els quals succeeixen processos significatius de socialització. La socialització primària té lloc durant la infantesa primerenca i la més tardana, i és el període més intens d'aprenentatge cultural. És el moment en que els nens aprenen el llenguatge i les pautes bàsiques de comportament que creen les bases per un aprenentatge posterior. En aquesta fase el principal agent de socialització és la família. La socialització secundària té lloc en una fase posterior dels nens i durant la maduresa, i són altres els agents socials que assumeixen part de la responsabilitat de la família. L'escola, els grups d'iguals, les organitzacions, els mitjans de comunicació i, en darrer terme, el lloc de treball són les noves forces socialitzadores dels individus. La interacció social que es produeix en aquests contextos contribueix a que les persones aprenguin els valors, les normes i les creences que constitueixen les pautes de la seva cultura.

La família

El ventall de contactes familiars que experimenta el nen no és pas igual en les diferents cultures. Generalment, arreu la mare és l'individu més important durant els primers anys de la vida del nen, però les característiques de les relacions entre mares i fills estan influïdes per la forma i la regularitat dels seus contactes. Al seu torn, aquesta relació es veu marcada pel caràcter de les institucions familiars, i la seva relació amb altres grups de la societat.

En les societats modernes la major part de la socialització primerenca té lloc dins d'un context familiar reduït. La major part dels nens occidentals passa els seus primer anys de vida en una unitat familiar composada per mare, pare, i potser un o dos fills més. Però, a d'altres cultures, els oncles, tietes i avis solen formar part de la mateixa unitat familiar i acostumen a tenir cura dels nens des que són nadons. Fins i tot a la nostra societat, alguns nens creixen en llars monoparentals, altres nens són a càrrec de dos agents materns i paterns (parens divorciats, padrastres o madrastres. Actualment, també un important nombre de dones amb fills tenen feina fora de casa i torna a la feina poc temps després de donar a llum.

Tot i aquestes circumstàncies i variacions, normalment la família segueix essent el principal agent de socialització des dels primers anys de vida fins l'adolescència, i posteriorment, en una

seqüència de desenvolupament que connecta les distintes generacions.

Les famílies ocupen diferents llocs dins les institucions generals d'una societat. A la majoria de les societats tradicionals la família en la que havia nascut una persona determinava extraordinàriament la seva posició social per a la resta de la seva vida. En les societats modernes, la posició social no s'hereta de la mateixa manera, però bé que la regió i la classe social de la família en la que s'arriba al món afecten als models de socialització, atès que els nens adquireixen característiques de comportament dels seus pares o d'altres persones del seu barri o comunitat.

Els diferents sectors de les societats mostren models d'educació i disciplina, així com valors i expectatives molt variats. Així podem entendre la influència dels diferents tipus de context familiar si pensem en com és la vida per un nen que creix en una família pobre pertanyent a una minoria ètnica que resideix en una àrea urbana empobrida i la comparem amb la vida d'un altre nen en una família "blanca" acomodada que viu en un barri residencial.

Naturalment que pocs nens –o cap– assumeixen incondicionalment els punts de vista dels seus pares. I això és més cert en les societats contemporànies, on el canvi és tan ràpid i tan generalitzat! També cal assenyalar que existeix tot un ventall d'agents socialitzadors en les societats modernes que produeixen múltiples divergències entre els punts de vista dels nens, els adolescents i la generació dels pares.

L'escola

És un altre i molt important agent socialitzador. L'escolarització és un procés formal en el que els estudiants, segueixen un pla d'estudis compost per determinades matèries. Tanmateix, les escoles són agents de socialització més subtils. Els nens han d'estar callats a classe, arribar puntuals i observar les regles de disciplina de l'escola. Se'ls exigeix que acceptin l'autoritat del personal docent i que es comportin en conseqüència. Les reaccions del professorat també afecten les expectatives que els nens tenen sobre si mateixos, el que al seu torn es relacionarà amb la seva experiència laboral quan deixen l'escola. Els grups de companys/es també acostumen a formar-se en l'escola i el sistema d'agrupar els nens en classe segons l'edat reforça aquest impacte.

[\(Entrevista José Antonio Marina\)](#)

El grup d'iguals

Està format per nois i/o noies d'edat similar. En algunes cultures, especialment en les petites societats tradicionals, els grups de companys es formalitzen com a grups d'edat (normalment reservat per als homes). Sovint es realitzen ritus o cerimònies específiques que assenyalen la transició dels homes d'un grup a d'altre. Aquells qui pertanyin a un grup d'edat particular solen mantenir relacions properes d'amistat al llarg de tota la seva vida.

Els nens acostumen a passar gran part del temps en companyia d'amics de la seva mateixa edat a partir dels quatre o cinc anys. Atesa la gran proporció de dones que actualment tenen feina remunerada i han de deixar els seus fills en guarderies, les relacions entre companys són fins i tot més importants actualment del que ho eren abans.

Els mitjans de comunicació

Els diaris i revistes varen irrompre amb força al món occidental des d'inicis del segle XIX, però estaven reservats a un petit nombre de lectors. Però un segle més tard aquest material imprès va passar a formar part de l'experiència diària de milions de persones i a influir en les seves actituds i en les seves opinions. La generalització d'aquests mitjans de comunicació de masses vinculats al material imprès aviat va ser acompanyat per la comunicació electrònica (radio, televisió, discos i vídeos). Els mitjans de comunicació juguen un paper crucial en la configuració

de la nostra comprensió del món.

S'han vessat rius de tinta sobre l'efecte dels programes de televisió en les audiències a les que van dirigides, sobretot en els nens. Potser l'assumpte que més s'hagi investigat sigui el de l'impacte de la televisió en la propensió als delictes i a la violència. Els estudis més complets es van realitzar a finals dels anys 70, i els resultats descriuen de forma exhaustiva els tipus d'escenari amb els que ens hi trobem diàriament a la televisió.

Si definim la "violència" com una força física dirigida contra un mateix o contra els altres i que produeix mal físic o mort, resulta que els programes de televisió mostren un ritme de 7'5 episodis violents cada hora. Els programes infantils contenen nivells encara més grans de violència, tot i que es mostri amb menys freqüència la mort, i, entre elles, els dibuixos animats contenen més actes i episodis violents que qualsevol altre tipus de programa de televisió (Gerbner, 1979).

En general, les diferents investigacions sobre els efectes provocats per la televisió en les audiències han tendit a considerar que els nens reaccionen de forma passiva i sense discerniment enfront a allò que veuen. Els investigadors insisteixen en que els nens interpreten els programes tot relacionant-los amb altres sistemes de significats de les seves vides quotidianes, és a dir, que no és només la violència el que té efectes sobre el seu comportament, sinó més aviat el marc general d'actituds en les que es presenta i s'interpreta.

El que també han detectat els especialistes en comunicació és el sexisme inherent en els missatges, que no ha variat massa des de l'època d'aparició dels llibres infantils i ara en els programes de televisió. En els contes infantils apareguts en la dècada dels anys 70, els homes tenien un paper molt més gran en les històries i en les il·lustracions, superant les dones en nombre segons una proporció de 11 a 1. Si ens centrem quan els animals apareixen amb identitat de gènere, la proporció era de 95 a 1. Els personatges de gènere masculí participaven en aventures i activitats a l'aire lliure que requerien independència i força, mentre que si apareixien nenes la seva actitud era passiva i, generalment, reduïda a activitats a la llar. Les nenes cuinaven i netejaven per als varons o bé esperaven el seu retorn. Les dones que no eren mares o esposes acostumaven a ser criatures fantàstiques com ara bruixes o fades madrines. No hi havia cap dona en els llibres analitzats que tingués una ocupació fora de la llar. Per contra, els homes eren guerrers, policies, jutges, reis i papers per l'estil.

Estudis més recents detecten que alguna cosa ha canviat respecte del sexisme, però tampoc massa. I això també en l'àmbit televisiu. Els estudis dels dibuixos animats més populars mostren que la majoria de les principals figures són masculines, i que són ells els protagonistes de les aventures. I això també és extensiu als anuncis que hi apareixen durant els talls publicitaris.

La televisió i vida social

Alguns teòrics dels mitjans de comunicació mantenen una actitud força escèptica sobre els efectes que una dieta aparentment cada cop més gran de televisió pugui tenir sobre la població

Algun autor (Postman, 1985) afirma que la televisió presenta com a entreteniment els temes seriosos perquè considera que el format televisiu és un mitjà incapaç de sustentar "continguts" seriosos. Segons Postman, els arguments racionals es desenvolupen millor mitjançant la paraula escrita, capaç de sustentar continguts seriosos i complexos. Postman es refereix al segle XIX com una època "de la raó" en la que dominava la paraula escrita. Segons Postman el mitjà imprès crea una població racional mentre que el mitjà televisiu crea una població entretinguda. En una societat dominada per la televisió, les notícies, l'educació i la política es redueixen a entreteniment, de manera que ens dediquem, a "entretenir-nos fins a la mort", com resa el seu llibre.

Alguns crítics amb Postman l'acusen que les seves opinions es basen més en impressions que no pas en una investigació empírica.

L'impacte d'Internet

Per a molta gent Internet és un exemple del nou ordre mundial que ha sorgit a finals del segle XX. Els intercanvis a Internet es produeixen en el ciberespai, que és el territori format per la xarxa global d'ordinadors que compon Internet. En el ciberespai ja no som "persones", sinó tan sols missatges en una pantalla aliena.

L'expansió d'Internet arreu del món ha originat importants preguntes sociològiques. Internet està transformant els encontorns de la vida quotidiana: elimina les fronteres entre allò global i allò local; ofereix nous canals de comunicació i interacció, i permet que augmenti cada cop més el nombre de tasques que poden realitzar-se on line. Tanmateix, al mateix temps que proporciona oportunitats noves i apassionants per tal d'explorar el món social, Internet amenaça amb socavar les relacions i comunitats humanes.

Les opinions sobre els efectes d'Internet en la interacció social es poden classificar en dues categories, molt laxes. D'una banda, ens trobem amb els observadors que pensen que el món on line està fomentant nous tipus de relacions electròniques que, o bé afavoreixen o bé complementen les actuals interaccions cara a cara (Manel Castells). Les persones, mentre viatgen a d'altres països o treballen dins el país, poden emprar Internet per comunicar-se regularment amb els amics i familiars del seu país d'origen. La distància i la separació es fan més tolerables. Internet també permet l'establiment de nous tipus de relacions: usuaris electrònics "anònims" poden trobar-se en chats i debatre qüestions d'interès comú. Aquests contactes cibernètics a vegades es converteixen en relacions electròniques o fins i tot fan que la gent es conegui personalment. Molts usuaris d'Internet entren a formar part de comunitats virtuals qualitativament diferents de les que habiten en el món "real". Els estudiosos que veuen Internet com un element positiu que ha vingut a afegir-se a les interaccions humanes assenyalen que expandeix i enriqueix les xarxes socials de les persones.

La versió més pessimista, per contra, considera que a mesura que la gent passa més i més temps comunicant-se a través d'Internet i duu a terme les seves tasques quotidianes en el ciberespai, deixa de banda o redueix el temps que està interactuant amb el món material, amb altra gent "física". Alguns sociòlegs temen que l'expansió tecnològica d'Internet augmenti l'aïllament social i l'atomització dels individus. Segons aquest punt de vista, una de les conseqüències de l'augment de l'accés a Internet en les llars és que la gent empra menys "temps de qualitat" amb les seves famílies i amics. Consideren que Internet li està restant temps a la vida domèstica perquè la línia que separa el treball i la llar es fa cada cop més difusa: molts empleats segueixen treballant a casa fins a altes hores, tot revisant el seu correu electrònic o acaben tasques que no van aconseguir finalitzar a l'oficina. El contacte humà es redueix, les relacions personals se'n ressenteixen, i també les tradicionals formes d'entreteniment com ara el teatre i la lectura. Tot plegat provoca que es vagi desfent el teixit de la vida social.

Des d'un altre punt de vista, també Internet planeja interrogants que desafien la nostra identitat personal, crea noves formes de comunitat i noves possibilitats per a la participació democràtica.

Probablement, en aquest debat, ambdues postures tenen raó. Anem a pams. És ben cert que Internet està ampliant els nostres horitzons i que ens proporciona oportunitats sense precedents per establir contacte amb els altres. Tanmateix, el ritme frenètic al que s'està expandint també planteja reptes i amenaces per a les tradicionals formes d'interacció humana.

¿Hi cap la possibilitat que Internet pugui transformar radicalment la societat per a convertir-la en un àmbit fragmentari i impersonal en el qual els éssers humans gairebé no s'atreveixen a sortir de casa seva i perdin tota capacitat per a comunicar-se?

Probablement això no es donarà així. Als anys seixanta del segle XX també es varen expressar temors molt semblants quan la televisió va irrompre en el panorama dels mitjans de comunicació, per bé que algunes pors sí tenien fonament pel que fa referència a l'impacte que la família i la vida comunitària rebrien. És a dir, alguns de les pors sí tenien fonament, però també és cert que la televisió i els mitjans de comunicació han enriquit el món social de moltes altres maneres.

Internet, al igual que la televisió anteriorment, ha despertat tantes esperances com pors: ¿Perdrem la nostra identitat en el ciberespai? ¿Ens dominarà la informàtica en comptes de dominar-la nosaltres a ella? ¿Es retiraran els éssers humans a un món virtual antisocial? Com ha passat en el passat, podríem concloure que ara també la resposta serà: no. El sociòleg Manel Castells (2001) afirma que Internet continuarà creixent perquè permet que proliferin les xarxes, i que les xarxes són l'estructura organitzativa del nostre temps, i que el cara a cara serà potenciat aprofitant els contactes virtuals previs. La flexibilitat i l'adaptabilitat de les xarxes els dóna un gran avantatge sobre altres tipus d'organitzacions anteriors de caire racional i jeràrquic. Castells creu que Internet permet a les empreses tenir la capacitat de coordinar globalment les seves activitats descentralitzades i molt complexes. Als individus els permet noves combinacions de treball i autoocupació, expressió individual, cooperació i sociabilitat, i als activistes polítics els permet cooperar, combinar i difondre el seu missatge arreu del món.

Qüestionari

1. Explica amb paraules teves el significat de "socialització"
2. Per què els sociòlegs assenyalen dues fases en el procés de socialització? Al teu parer quina de les dues és més important? Raona la resposta.
3. Segons el text, hi ha diferències en la manera de socialitzar l'individu entre les societats occidentals i les altres cultures? Sí / No. Quan? Raona la resposta.
4. Dins la pròpia societat occidental, i/o fins i tot dins la teva ciutat, hi ha diferències en el procés de socialització? Compara't amb el jovent d'altres centres de secundària de la teva pròpia població o d'altre barri i assenjala les diferències en la forma de "socialitzar-vos, si es dóna el cas.
5. Creus que quan les famílies trien entre centres educatius privats concertats o públics, ho fan per intervenir en una o altra manera de socialitzar els seus fills o filles? Raona la resposta.
6. El filòsof José Antonio Marina, en el seu web universidaddepadres.es, afirma "para educar a un niño, hace falta la tribu entera". En un article aparegut el 7/5/2009, a La Vanguardia, també afirma que "no se preocupe por las notas de su hijo; preocúpese por las notas de los amigos de su hijo". A què es deu referir aquesta afirmació? A quin agent de socialització en particular?
7. Quins efectes creus que causa la televisió en la mentalitat en la manera nostra d'interpretar la realitat? A quines edats estem més exposats a la seva influència? En quins aspectes? Raona la resposta.
8. Estàs d'acord amb l'autor N. Postman quan expressa la seva nostàlgia per la cultura i el discurs escrit del segle XIX i renega del format televisiu, on tot es presenta com a "diversió" i "entreteniment"? Creus que exagera o creus que ens estem tornant cada cop més passius? Raona la resposta.
9. Que n'opines de l'expansió tan ràpida de les anomenades "xarxes socials d'Intenet? Hi detectes alguns riscos o alguns avantatges? Assenjala'ls i raona la resposta.
10. Creus que l'ús creixent d'internet pot desembocar també en un creixent abisme entre el món "virtual" i el món "real", en un creixent aïllament i en una atomització de les relacions personals? Raona la resposta

Unitat 8.

La família

Introducció: Amor i família

Conceptes bàsics.

La família al llarg de la història

Canvis en els models familiar d'arreu del món.

Algunes característiques de les famílies occidentals avançades.

La família segons les distintes visions ideològiques

El caos de l'amor

L'amor líquid

Resum Powerpoint

Exercicis

Introducció: Amor i família

La major part de les persones que han passat l'adolescència saben el que és estar enamorat. L'amor i l'enamorament són alguns dels sentiments més intensos que podem experimentar. Però cal que ens demanem: per què s'enamora la gent? La resposta sembla òbvia a primer cop d'ull. L'amor és l'expressió de la mútua atracció física que experimenten dues persones. Actualment ens mostrem escèptics davant la idea de que l'amor sigui "etern", però sovint pensem que l'enamorament és un sentiment humà universal. Sembla doncs natural que una parella que s'enamora desitgi viure una relació personal i sexual plena i potser casar-se i formar una família.

Tanmateix, aquesta situació que pot semblar-nos tan "natural" actualment, de fet resulta molt excepcional. Iniciar una relació de parella duradora o fundar una família amb algú de qui estiguis enamorat no és una experiència que visquin moltes persones d'arreu del món. En [algunes comunitats asiàtiques](#) del Regne Unit, per exemple, els matrimonis concertats segueixen essent habituals. En aquests casos, rarament es pensa que enamorar-se tingui cap relació amb el matrimoni o amb el començament d'una nova família. La idea de basar una relació de parella a llarg termini en l'amor romàntic no es va generalitzar en la nostra societat fins fa poc, i ni tan sols ha existit en la major part de les altres cultures.

En les societats industrialitzades occidentals no es pensava que l'amor i la sexualitat estiguessin íntimament relacionats fins arribar l'època contemporània. En l'Europa medieval i durant els segles següents homes i dones es casaven principalment amb la finalitat de mantenir la propietat en mans de la família o de pujar els fills que els ajudessin en la granja familiar. Un cop casats podien arribar a convertir-se en companys íntims; però això acostumava a passar un cop casats, i no abans. En el millor dels casos, l'amor romàntic era considerat una debilitat; en el pitjor, una mena de malaltia. Actualment, la nostra actitud és gairebé completament l'oposada.

El concepte d'amor romàntic no va començar fins fer-se present fins finals del segle XIX. L'amor romàntic –a diferència de les compulsions més o menys universals de l'amor passional– implicava la idealització de l'objecte d'amor. Aquest concepte coincideix més o menys amb l'aparició de la novel·la com a gènere literari, i la difusió de les novel·les romàntiques va jugar un paper vital en la divulgació de l'ideal de l'amor romàntic. Per a les dones, concretament, aquest sentiment implicava somniar amb una relació que els permetés la realització personal.

L'amor romàntic, per tant, no es pot entendre com una part natural de la vida humana, sinó que més aviat ha vingut determinat per amplies influències històriques i socials. La parella es convertí en el centre de la vida familiar quan es va reduir el paper econòmic de la família i l'amor –o l'amor i l'atracció sexual– es va convertir en la base de la formació dels lligams matrimonials.

El matrimoni del passat mai no ha estat basat en la intimitat o la comunicació emocional. Sens dubte són necessàries aquestes condicions per a un bon matrimoni, però no era la base d'aquest. Però per a la parella moderna sí que ho és.

Conceptes bàsics.

Una **família** és un grup de persones directament lligades per nexes de parentiu, els membres adults de la qual assumeixen la responsabilitat de la cura dels fills. Els lligams de parentiu són els que s'estableixen entre els individus mitjançant el matrimoni o per les línies genealògiques que vinculen els familiars consanguinis (mares, pares, germans i germanes, fills, etc..).

El **matrimoni** es pot definir com una unió sexual entre dos individus adults socialment

reconeguda i aprovada. Quan dues persones es casen, es converteixen en parents; tanmateix, el matrimoni també vincula un grup més ampli de persones. Els pares, germans, germanes i altres familiars consanguinis es converteixen en parents del cònjuge mitjançant el matrimoni.

La **família nuclear**: consisteix en dos adults que viuen junts en una llarg amb fills propis o adoptats. En la majoria de les societats tradicionals la família nuclear pertanyia a una xarxa de parentiu més ampla. Quan, a més de la parella casada i els seus fills, conviuen altres parents, ja sigui a la mateixa llar, ja sigui en contacte íntim i continu, parlem de **família extensa**. Aquesta pot incloure els avis, els germans i les seves esposes, les germanes i marits, així como tietes i nebots.

En les societats occidentals el matrimoni i, consegüentment, la família estan associats amb la **monogàmia**. És il·legal que un home o una dona estiguin casats amb més d'un individu al mateix temps. Tanmateix, no és així arreu del món. En una famosa comparació d'unes cent societats, George Murdock (1949) va descobrir que la **poligàmia**, segons la qual un home o una dona poden tenir més d'un cònjuge, es permetia en més del 80% d'elles. Existeixen dos tipus de poligàmia: la **poligínia**, en la que un home pot estar casat amb més d'una dona al mateix temps, i la **poliàndria** (molt menys comú), en la que una dona pot tenir dos o més marits simultàniament. El grup més conegut dels que practiquen la poligàmia a Occident és el dels Mormons Fonamentalistes, establerts principalment a Utah, Estats Units, on tal pràctica és il·legal, però no s'acostuma a perseguir. La corrent principal dels mormons va abandonar fa un segle el costum de tenir moltes dones, quan se'ls va exigir com a requisit per a la incorporació de Utah als Estats Units. Es creu que encara existeixen 30.000 el nombre de fonamentalistes que continuen practicant aquest costum en aquest Estat.

En fi, existeixen moltes formes de vida familiar: famílies amb pare i mare, famílies reconstituïdes, famílies monoparentals, etc... Per tant, seria més correcte parlar de "famílies" que no pas de "família".

La família al llarg de la història.

El nucli familiar en èpoques anteriors a la moderna era més gran que l'actual. Els nens de l'Europa premoderna solien treballar sovint des dels 7 o 8 anys, ajudant els seus pares en les tasques agrícoles. Aquells qui no romanien en l'empresa familiar sovint abandonaven la llarg paterna a edats primerenques per anar a realitzar treballs domèstics en altres cases o iniciar un aprenentatge. Els nens que sortien a treballar en altres cases rarament tornaven a veure els seus pares.

Hi havia altres factors que contribuïen a que els nuclis familiars d'aleshores fossin encara menys duradors que els d'ara: les taxes de mortalitat (nombre de morts per cada mil persones a l'any) de qualsevol època anterior eren molt superiors als actuals. Més d'una quarta part dels nens nascuts en els inicis de l'Europa moderna morien abans de fer l'any (enfront a l'escàs 1% de avui en dia), i les dones morien sovint al donar a llum. La mort dels fills o d'un o tots dos cònjuges solia trencar les relacions familiars.

Lawrence Stone distingeix tres fases en l'evolució de la família des del segle XVI al XIX:

1. Al segle XVI la forma familiar dominant era un tipus de família nuclear que vivia en llars força petites però mantenia relacions molt estretes amb la comunitat, incloent altres parents. En aquella època la família no constituïa un nucli important de vincles afectius o de dependència per als seus membres. Les persones no experimentaven, o no buscaven, la intimitat afectiva que associem amb la vida familiar actualment.

El sexe en el matrimoni no era considerat com una font de plaer, sinó com una necessitat per tenir fills. La llibertat individual per escollir matrimoni i altres qüestions de la vida familiar se subordinaven als interessos dels pares, d'altres parents o de la pròpia comunitat. Fora dels cercles aristocràtics, on a vegades es fomentava activament, l'amor eròtic o romàntic era

considerat per teòlegs i moralistes com una malaltia. Tal i com ho descriu Stone, en aquest període la família era una "institució de durada indefinida, poc adaptada, freda i autoritària... Solia durar molt poc, tot dissolent-se sovint a causa de la mort del marit o l'esposa, o la mort o l'abandonament dels fills a edat primerenca" (1980).

2. A aquest tipus de família li succeí una forma de transició que durà des dels inicis del segle XVII fins a començaments del segle XVIII. Es va limitar la major part de les vegades als extractes socials superiors, però tot i així fou molt important perquè a partir d'ella es difongueren actituds que des d'aleshores s'han fet gairebé universals. El nucli familiar es convertí en una entitat més diferenciada, distinta als lligams amb d'altres parents i amb la comunitat local. Va començar a adquirir importància l'amor marital i patern, però també es va produir un increment en el poder autoritari dels pares.

3. En aquesta darrera fase es va produir l'evolució gradual vers el tipus de sistema familiar que ens resulta més conegut actualment a Occident. Aquesta família és un grup lligat per lligams afectius íntims, que gaudeix d'un alt grau de vida privada i es preocupa per l'educació dels fills. Es caracteritza per l'augment de l'individualisme afectiu, la creació de lligams matrimonials basats en l'elecció personal i guiats per l'atracció sexual o l'amor romàntic. Es comença a exaltar els aspectes sexuals de l'amor dins del matrimoni en lloc de en les relacions extramatrimonials. La família comença a ajustar-se al consum en lloc de a la producció, com a resultat de l'augment de llocs de treball allunyats de la llar. També comença a associar-se a la dona amb l'àmbit domèstic i a l'home amb la persona que procura el sustent.

Altres autors (John Boswell) confirmen aquesta visió. En l'Europa premoderna el matrimoni començava generalment amb un acord en funció de la propietat, continuava amb la criança dels fills i acabava en amor. De fet, poques parelles es casaven "per amor", però moltes arribaven a estimar-se amb el temps, en administrar conjuntament la llar, pujar els fills i compartir les seves experiències vitals. Gairebé tots els epitafis que s'han conservat de l'època dedicats a marits o esposes expressen un profund afecte. Pel contrari, a la major part de l'Occident modern, el matrimoni comença per l'amor, continua amb l'educació dels fills (si n'hi ha) i acaba –sovint– amb acords sobre la propietat quan l'amor ha desaparegut o és un record llunyà.

Mites de la família tradicional

Des d'un punt de vista conservador la vida familiar està perdent perillosament els seus fonaments. Comparem allò que consideren decadència de la família amb les formes familiars més tradicionals. ¿Eren les famílies del passat tan harmonioses i pacífiques com molts les recorden o es tracta simplement d'una ficció idealitzada?

Molts admiren l'aparent disciplina i estabilitat de la família victoriana. Tanmateix, atès que les famílies d'aquesta època suportaven taxes de mortalitat especialment elevades, la durada mitjana dels matrimonis era inferior a dotze anys i més de la meitat dels fills patien la mort d'almenys un dels pares abans d'assolir els vint-i-un anys. L'admirada disciplina de la família victoriana estava basada en l'estricta autoritat dels pares sobre els fills. Per tant, la família victoriana de mitjans segle XIX no era pas una família ideal tal com alguns la pinten ara. En aquesta època l'esposa estava més o menys forçosament reclosa a la llar. Segons la moralitat de l'època, les dones havien de ser estrictament virtuoses, mentre els homes eren llibertins i molts visitaven regularment els bordells. De fet, sovint les relacions entre marits i esposes eren escasses i la comunicació es produïa principalment a través dels fills. A més, la vida domèstica ni tan sols era una opció per a les famílies més pobres de l'època, ja que treballaven moltes hores en les fàbriques i tallers i els restava poc temps per a la vida familiar. El treball infantil també estava molt estès entre aquests grups.

Canvis en els models familiar d'arreu del món.

Actualment hi ha tota una varietat de formes familiars en les diferents societats d'arreu del món. Tanmateix, en a major part dels països subdesenvolupats s'han produït canvis generalitzats. Els orígens d'aquestes transformacions són complexes, però es poden assenyalar varis factors importants que han influït en ells. Un és la difusió de la cultura occidental. Els ideals occidentals sobre l'amor romàntic, per exemple, s'han estès a algunes societats en les que eren pràcticament desconeguts.

Un altre factor és l'acció de governs centralitzats que actuen en societats que abans eren més autònomes i petites. La vida de les persones comença a estar influïda per la seva pertinença a un sistema polític nacional. Els estats introdueixen sovint programes que promouen famílies més petites, l'ús de mètodes anticonceptius, etc.

Una altra influència és la massiva emigració de les àrees rurals a les urbanes. Sovint, els homes van a treballar a les ciutats o a poblacions més grans i deixen els membres de la família en el llogarret natal, o bé tot un nucli familiar es trasllada a la ciutat. En ambdós casos les formes familiars tradicionals i els sistemes de parentiu poden resultar debilitats.

Finalment, potser el factor més important sigui que les oportunitats laborals alienes a la terra tendeixen a tenir conseqüències perjudicials per als sistemes familiars basats en la producció lligada a la terra en la comunitat local.

En general, aquests canvis estan provocant un moviment arreu del món cap a la desintegració del sistema de família extensa i altres tipus de sistemes de parentiu.

Síntesi dels canvis més importants que s'han esdevingut a escala mundial: tampoc es poden exagerar aquestes tendències ni dir que són uniformes arreu.

1. La influència dels clans i altres grups de parentiu està disminuint.
2. Hi ha una tendència general vers la lliure elecció del cònjuge.
3. Els drets de les dones comencen a reconèixer-se de forma més generalitzada, tant pel que fa a l'inici del matrimoni com a la presa de decisions en l'àmbit familiar.
4. Els matrimonis concertats són cada cop menys freqüents.
5. S'estan desenvolupant majors nivells de llibertat sexual, per homes i dones, en societats que solien ser molt restrictives.
6. Hi ha una tendència general vers l'ampliació dels drets de l'infant.
7. Hi ha una major acceptació de les relacions entre persones del mateix sexe.

Algunes característiques de les famílies occidentals avançades.

1. El model de matrimoni es podria anomenar de "monogàmia consecutiva", és a dir, els individus estan autoritzats a tenir una sèrie de cònjuges consecutius, però no és d'una esposa o un marit a la vegada. Això no es pot confondre amb la pràctica sexual. Com és de suposar que una gran proporció de cònjuges mantenen relacions sexuals amb persones diferents dels seus cònjuges.

2. El matrimoni occidental es basa en la idea d'amor romàntic i la principal influència és la de l'individualisme afectiu. Se suposa que les parelles desenvolupin un amor mutu, basat en la compatibilitat i l'atracció personal, com a base per a contraure relacions matrimonials. És a dir, l'amor romàntic s'ha "naturalitzat" com a part del matrimoni: s'ha convertit en quelcom normal dins l'existència humana més que no pas un tret de la cultura moderna. Aquest èmfasi en la satisfacció personal dins el matrimoni ha aixecat expectatives que a vegades no poden complir-se, i aquest és un dels factors que participen en la taxa creixent de divorcis.

3. La família occidental segueix el model de residència **neolocal**, que implica que la parella que es casa es trasllada a un habitatge separat de les seues dues famílies d'origen. Les famílies de classe treballadora amb menys recursos o els barris asiàtics tenen moltes famílies **matrilocal**: els nou casats s'instal·len en una àrea propera on viuen els pares de la núvia. (Si la parella viu prop o a casa dels pares del nuvi, s'anomena **patrilocal**).

Desigualtat dins la família

Un dels principals factors que afecten la vida professional de les dones és la percepció que tenen molts patrons homes que consideren que les dones treballadores donen prioritat al fet de tenir fills per damunt del seu treball. Quan entrevisten les dones, en el moment que aquestes sol·liciten feina, gairebé sempre pregunten si tenen fills o no, o si pensaven tenir-los. Gairebé mai no fan aquestes preguntes als candidats homes. Les raons que donen quan se'ls pregunta per aquesta pràctica, les seves respostes es basen en dos arguments: les dones amb fills poden necessitar més temps lliure durant les vacances escolars o quan un fill es posa malalt, i la cura dels fills és responsabilitat de la mare, més que no pas del pare. Per bé que els homes no poden, en sentit biològic, "tenir una família" en el sentit de donar a llum fills, tanmateix poden participar en la cura dels nens i assumir plenament aquesta responsabilitat.

En estudis recents també afegixen més informació sobre les poques dones que ocupaven posicions directives: no tenien fills, i les que planejaven tenir-los en el futur deien que intentarien deixar la seva feina en aquell moment, i potser es prepararien per a d'altres llocs de feina posteriorment.

En definitiva, mentre la major part de la població doni per bo el fet que la cura dels fills no pot ser compartit en una base d'igualtat per homes i dones, perduraran els problemes de les dones treballadores i se seguirà acceptant com "coses de la vida" el fet que les dones estiguin discriminades en front els homes, en el món laboral.

A més, el salari mitjà de la dona treballadora està força per sota del de l'home, encara que aquesta diferència s'hagi escurçat en els últims trenta anys. Fins i tot quan ocupen categories similars, les dones guanyen de promig salaris inferiors als homes.

El treball domèstic

A causa de l'augment de dones casades que participen en la població activa i dels canvis en la seva situació derivats d'això, es podia pensar que els homes contribuirien en les tasques domèstiques en un major grau. Però en general no ha estat així: tot i que els homes fan moltes més tasques domèstiques que fa trenta anys i les dones algunes menys, el balanç continua encara essent desigual. Alguns sociòlegs han suggerit que aquest fenomen s'explica millor com a resultat de forces econòmiques: el treball domèstic s'intercanvia per suport econòmic. Com les dones guanyen menys que els homes, és més probable que continuïn essent econòmicament dependents dels seus marits, i, per tant, realitzin el gruix de les tasques de la llar. Les dones probablement mantindran la seva posició de dependència fins que la diferència salarial s'escurci.

Divorci i separació

Durant molt segles el matrimoni fou considerat com pràcticament indissoluble a Occident. Els divorcis es concedien només en casos molt limitats, com ara la manca de consumació del matrimoni. Perquè es concedís el divorci, un dels esposos havia d'acusar l'altre, per exemple, de crueltat, abandonament o adulteri. Les primeres lleis de divorci "sense faltes" es varen introduir en alguns països mitjans dels anys seixanta.

Per descomptat que les taxes de divorci no són un indicatiu directe de la infelicitat conjugal. Però, ¿per què el divorci s'està convertint en quelcom tan habitual? Els factors que incideixen en el divorci estan relacionats amb canvis socials més amplis. Excepte per a una proporció molt petita de gent rica, actualment el matrimoni ja no té molta relació amb el desig de perpetuar la propietat i el status de generació en generació. A mesura que augmenta la independència econòmica de les dones, el matrimoni ja no és tant una societat econòmica com acostumava a ser en el passat. La major prosperitat general significa que és més senzill del que era abans formar una llar separat, si es perd l'amor conjugal. L'elevada taxa de divorcis no sembla indicar una profunda insatisfacció amb el matrimoni com a tal, sinó una major determinació en que sigui una relació gratificant i satisfactòria.

Llars monoparentals.

Les llars monoparentals s'han fet cada cop més habituals en les tres últimes dècades. Actualment, més del 20% dels nens dependents viuen en aquest tipus de llars. És important assenyalar que la paternitat en solitari és una categoria molt majoritàriament femenina. I es troben entre els grups més pobres de la societat actual.

El "pare absent"

Al període que va entre 1930-1970 se l'ha anomenat a vegades el del "pare absent". Durant la Segona Guerra Mundial molts homes que eren a l'exèrcit gairebé mai veien els seus fills. Ala postguerra, en una alta proporció de famílies, la majoria de les dones no tenia un treball remunerat i restava a casa per tenir cura dels fills. El pare era el principal suport econòmic i, en conseqüència, estava fora de casa tot el dia; només veia els seus fills a la nit, i els caps de setmana.

Amb l'augment tant del nombre de divorcis com del de llars monoparentals als darrers anys, la figura del pare absent ha passat a significar quelcom diferent. Ara es refereix a aquells pares que, a conseqüència d'una separació o divorci, tenen poc contacte amb els seus fills o el perden completament.

Des de perspectives oposades, sociòlegs i comentaristes s'han aferrat a la creixent proporció de famílies sense pare, tot considerant que aquest és el factor determinant per a una gran varietat de problemes socials que van des de l'augment de la delinqüència fins la multiplicació dels costos de l'estat del benestar destinats a la protecció de la infantesa. Però ¿és realment així? L'absència del pare se solapa amb el problema general de les conseqüències que té el divorci per als nens, les quals, no estan gens clares. Alguns estudiosos han assenyalat que la qüestió clau no és si el pare és present, sinó fins quin punt s'implica en la vida familiar i exerceix la seva paternitat. Dit d'una altra manera, la configuració de la llar pot no ser tan important com la qualitat de la relació, l'atenció i el suport que els nens reben dels seus integrants.

El canvi d'actituds respecte de la vida familiar

Sembla haver diferències substancials en les diferents classes socials respecte a les reaccions que produeix el caràcter canviant de la vida familiar i l'existència d'una elevada proporció de divorcis. Segons Lillian Rubin (1994), en comparació amb els de classe mitjana, els pares de classe obrera solen ser més tradicionals. Les normes que molts pares de classe mitjana han

acceptat, com ara admetre obertament que es tenen relacions sexuals prematrimonials, no són en general acceptada pels obrers, encara que no siguin especialment religiosos. Per tant, en les llars obreres acostuma a haver més conflicte generacional.

Noves parelles i famílies reconstituïdes

Aquest nom fa referència a les famílies en les que almenys un dels adults té fills d'un matrimoni o relació anterior. A banda dels aspectes positius d'aquest tipus de situacions, també cal assenyalar algunes dificultats, com ara, que existeix generalment un pare o una mare biològics que viu en un altre lloc i la influència del qual sobre el fill o fills probablement seguirà essent forta. En segon lloc, les relacions de cooperació entre les parelles que es divorcien molts cops es posen a prova quan un dels dos o ambdós tornen a casar-se. Es poden accentuar les tensions que suposen mantenir unida la nova família quan s'han de trobar els fills de l'anterior parella amb els fills o el cònjuge de la nova parella. També, cal assenyalar que en aquest tipus de famílies es mesclen nens de diversa procedència, les expectatives dels quals respecte al comportament que resulta adequat dins la família poden ser distintes. Com la majoria dels fillastres "pertanyen" a dos llars, la probabilitat de que existeixi un xoc d'hàbits i perspectives és considerable.

Les famílies reconstituïdes estan desenvolupant tipus de connexions de parentiu que s'han incorporat fa molt poc a les societats occidentals contemporànies; les dificultats creades per les segones núpcies després del divorci també són noves. Els membres d'aquestes famílies estan desenvolupant les seves pròpies formes d'ajustar-se a les circumstàncies relativament noves en les que es troben. Hi ha una expressió, la de famílies binuclears per expressar que les dues famílies que s'han format després d'un divorci encara constitueixen un sistema familiar únic on hi havia fills implicats.

En resum, a la vista de transformacions tan complexes i confuses, potser la conclusió més encertada sigui una de molt senzilla: per bé que els matrimonis es trenquen amb el divorci, no ho fan les famílies en el seu conjunt. Sobretot quan hi ha fills, persisteixen molts vincles malgrat la reconstrucció de lligams familiars que realitza el matrimoni següent.

La família segons les distintes visions ideològiques

Segons el funcionalisme

Pels funcionalistes, la societat és un conjunt d'institucions socials que desenvolupen funcions específiques amb la finalitat de garantir la continuïtat i el consens. Segons aquesta perspectiva, la família realitza importants tasques que contribueixen a la satisfacció de les necessitats socials bàsiques i que ajuden a perpetuar l'ordre social. Els sociòlegs que treballen dins aquesta tradició han considerat que la família nuclear representava certs rols especialitzats en les societats modernes. Amb l'arribada de la industrialització, la família perd importància com a unitat de producció econòmica i se centra més en la reproducció, la cria dels fills i la socialització.

Segons el nordamericà **Talcott Parsons** (1956), les dues funcions principals de la família són la **socialització primària** i l'estabilització de la personalitat. La socialització primària és el procés mitjançant el qual els nens aprenen les normes culturals de la societat en la que han nascut. Això succeeix en els primers anys de l'existència de l'infant; és per això que la família és l'escenari més important per al desenvolupament de la personalitat humana. L'estabilització de la personalitat té a veure amb el rol que desenvolupa la família a l'hora d'assistir emocionalment als seus membres adults. El matrimoni entre homes i dones adults és l'acord mitjançant el que es basen les personalitats madures i es mantenen sanes. Es diu que en la societat industrial el paper que té la família en l'estabilització de les personalitats adultes és essencial. Això es deu a que la família nuclear sol trobar-se lluny dels seus parents i no pot recórrer a un àmbit de parentiu extens com ho feia abans de la industrialització.

Per a Parsons, la família nuclear era la unitat millor preparada per ocupar-se de les demandes de la societat industrial. En la "família convencional", un primer adult pot treballar fora de casa mentre que el segon té cura de la llar i dels fills. A la pràctica, aquesta especialització dels papers (rols) dins la família nuclear comportava que el marit adoptava el paper "instrumental" de sustent de la llar i l'esposa assumia el de caràcter "afectiu" i emocional en l'àmbit domèstic.

Actualment la idea de Parsons de la família pot semblar antiquat. Les teories familiars funcionalistes han sofert dures crítiques per justificar la divisió del treball domèstic entre homes i dones i per considerar aquesta divisió com quelcom natural i exempt de problemes.

Després de la Segona Guerra Mundial es va produir el retorn de les dones a les seves tasques tradicionals domèstiques i la recuperació per part dels homes del lloc únic com a suport econòmic de la família. Tanmateix, es pot dir que les teories funcionalistes tenen flancs febles quan aquestes subratllen la importància que té la família en el desenvolupament de determinades funcions. Parsons i d'altres funcionalistes, per exemple, prescindeixen del paper d'altres institucions socials, com ara el govern, els mitjans de comunicació i les escoles, en la socialització dels nens. El funcionalisme tampoc dona massa importància als diversos tipus de famílies que no es corresponen amb el model nuclear. Les famílies que no s'ajustaven al model "ideal", és a dir, blanques, de zona residencial perifèrica i de classe mitjana foren considerades "desviades".

Segons el feminisme.

Per a molta gent, la família constitueix una font vital de consol i comoditat, amor i companyonia. Tanmateix, també pot ser un escenari d'explotació, soledat i profundes desigualtats. El feminisme ha tingut un gran impacte en la sociologia per haver posat en qüestió i en dubte la visió idíl·lica de la família, com a àmbit harmoniós i igualitari. Durant les dècades dels 70 i 80, les perspectives feministes dominaren la majoria dels debats i la investigació sobre la família. El feminisme va aconseguir dirigir l'atenció a l'interior de les famílies per tal d'analitzar les experiències de les dones en l'esfera domèstica. Moltes autores feministes han qüestionat la idea de que la família sigui una unitat que la presència de relacions de poder desiguals dins la família suposa que alguns dels seus membres tendeixen a beneficiar-se més que d'altres.

Les sociòlogues feministes han dut a terme estudis sobre com comparteixen homes i dones tasques domèstiques, com ara la cura dels fills i de la llar. Les conclusions mostren que les dones segueixen essent les principals responsables de les tasques domèstiques i que gaudeixen de menys temps lliura que els homes, malgrat que més que mai hi ha més dones treballant fora de casa amb feines remunerades.

També les feministes han cridat l'atenció sobre les relacions de poder desiguals que existeix. En el si de moltes famílies. Les sociòlogues feministes han tractat de comprendre com serveix la família d'escenari per a l'opressió de gènere i fins i tot per als maltractes físics. L'estudi de les activitats assistencials és una tercera àrea en la que les feministes han fet importants aportacions.

S'inclouen en les tasques assistencials una gran varietat de processos, que van des de l'atenció a un membre de la família que està malalt fins la cura d'un parent de la tercera edat durant un període llarg. A vegades, tenir cura d'algú només significa estar pendent del seu benestar psicològic: varies autores feministes s'han interessat pel "treball emocional" dins les relacions. Les dones no només solen fer-se càrrec de determinades tasques com ara netejar o tenir cura dels nens, sinó que també inverteixen una gran quantitat de treball emocional en el manteniment de les relacions personals.

Giddens i la transformació de la intimitat

Tot i que l'amor romàntic prometia una relació igualitària basada en l'atracció mútua, de fet ha tendit a facilitar la dominació de l'home per damunt la dona. Molts homes resolien les tensions

entre la respectabilitat de l'amor romàntic i les compulsions de l'amor passional separant la comoditat de l'esposa i la llar de la sexualitat de l'amant o la prostituta. La doble moral imperant obligava la dona a romandre verge fins que arribés l'home apropiat, per bé que aquesta norma no era aplicable als homes.

En temps més recents hem presenciat una altra transformació de la naturalesa de les relacions íntimes: la [sexualitat plàstica](#). Les persones de les societats modernes tenen moltes més opcions de les que han tingut mai per escollir quan, amb quina freqüència i amb qui tindran sexe. La sexualitat plàstica desconnecta el sexe de la reproducció. Això es deu en part a la millora en els mètodes de contracepció, que han alliberat gran part de les dones del temor als embarassos i parts repetitius que posaven en risc la seva vida. I a banda d'aquests progressos "tecnològics" també val a dir que s'ha produït un desenvolupament creixent en la recerca del sentit de la pròpia identitat per part de la dona, que abans no podia exercir tan activament com ara.

Amb l'aparició de la sexualitat plàstica es produeix un canvi en la naturalesa de l'amor. Els ideals de l'amor romàntic s'estan fragmentant i estan essent substituïts per l'[amor confluent](#): un amor que ja no és etern i únic com era el de l'amor romàntic. La seva aparició ens ajuda a comprendre l'augment de les separacions i divorcis. L'amor romàntic suposava que, un cop es casaven dues persones, havien d'aguantar-se, independentment de com fos la relació. Ara les persones poden triar. Mentre que abans era difícil o impossible aconseguir el divorci, ara les persones casades ja no estan obligades a romandre juntes si la relació no marxa bé.

En comptes de basar les relacions en la passió romàntica, les persones cada cop persegueixen més l'ideal de relació pura, que les parelles mantenen perquè decideixen fer-ho. La relació pura es manté perquè ambdues parts assumeixen que "mentre no es digui el contrari" cadascú rep suficients beneficis de la relació com perquè mereixi la pena continuar-la. Cadascú observa constantment els seus interessos per comprovar si la relació és suficientment satisfactòria per tal de continuar amb aquesta. Les relacions pures no estan limitades al matrimoni, ni tan sols a les relacions heterosexuales. En algunes de les seves expressions les relacions entre persones del mateix sexe s'apropen més a l'ideal de les relacions pures, pel seu caràcter obert i negociat, que les relacions heterosexuales.

Alguns crítics han afirmat que la inestabilitat de la relació pura, que en principi es una relació entre adults, contrasta amb la complexitat de les pràctiques familiars, que també inclouen els fills, i oblida les diferents experiències que solen tenir homes i dones quan acaba una relació. En centrar-se en les relacions entre adults, assenyalen els crítics, la idea de relació pura reflecteix la marginació dels nens i la infantesa.

El caos de l'amor

Els **Beck** (1995) afirmen que la nostra època és plena d'interessos enfrontats entre allò que és la família, el treball, l'amor i la llibertat per tal de lluitar pels objectius individuals. La col·lisió es percep de forma aguda dins les relacions personals, sobretot quan, en comptes d'una "biografia laboral", cal comptabilitzar-ne dues. Anteriorment, el més habitual era que les dones treballassin fora de casa a temps parcial o que "sacrifiquessin" molt de temps de les seves carreres per dedicar-se a la criança dels fills. Aquestes pautes són menys fixes que abans; tant els homes com les dones insisteixen ara en les seves necessitats professionals i personals. Aquests autors arriben a la conclusió de que en l'època actual entren en les relacions molts més elements que abans. No tan sols l'amor, sinó el sexe, els nens i el matrimoni són objecte de negociació. A més, aquestes relacions tenen molt a veure amb el treball, la política, l'economia, les professions i la desigualtat. Les parelles contemporànies s'enfronten a una àmplia varietat de problemes que van des d'allò més anodí fins allò més profund.

Això porta com a conseqüència que l'enfrontament entre dones i homes creixi. La "batalla dels sexes" és un dels temes centrals de la nostra època, com ho demostra el desenvolupament de la indústria de l'assessorament matrimonial, els tribunals familiars, els grups d'autoajuda marital

i les taxes de divorci. Però encara que el matrimoni i la família semblin ser molt més "febles" que mai, segueixen essent coses molt importants per a la gent. El divorci és cada cop més comú, però les taxes de matrimoni també són altes. Potser que l'índex de natalitat estigui minvant, però alhora també els tractaments de fertilitat també estiguin més sol·licitats. HI ha menys gent que opta per casar-se, però el desig de viure amb una altra persona en parella es manté realment ferm. ¿Com es pot explicar aquestes tendències tan contradictòries?

Segons els Beck, la resposta és senzilla: és l'amor. Només expressen la "fam d'amor" que tenen les persones. Aquests autors assenyalen que l'amor s'ha convertit en quelcom cada cop més important precisament perquè el nostre món és realment "agobiant", impersonal, abstracte i canvia molt ràpidament. L'amor és l'únic lloc en el que les persones poden trobar-se realment a si mateixes i connectar amb els altres. En un món tan incert i arriscat com el nostre, l'amor és real, tangible: és desesperat i tranquil·litzador al mateix temps.

L'amor líquid

Zygmunt Bauman (2003) sosté que en un món d'"individualització generalitzada", les relacions són una mena de "regal" ambivalent: són plenes de desigs contradictoris que pressionen en sentits diferents. D'una banda hi ha el desig de llibertat, de lligams flexibles dels quals podem escapar quan així ho decidim, i d'individualisme. Però, d'altra banda, hi ha també el desig de la major seguretat que proporciona l'estrènyer lligams que ens uneixen a la nostra parella. Estem en un constant balanceig entre els dos pols constituïts per la seguretat i la llibertat.

El resultat és una societat de "parelles semiseparades" que mantenen "relacions de butxaca", és a dir, que poden utilitzar-se quan es necessita, però deixar-ho al fons de al butxaca quan no ens cal.

La nostra forma de respondre a la "fragilitat dels vincles humans" és substituir la qualitat de les nostres relacions per la quantitat, perdent així importància la seva profunditat i guanyant importància el nombre d'aquestes relacions. Per aquesta raó, segons Bauman, sempre estem parlant per telèfons mòbils i enviant-nos textos uns als altres. L'important no és tant el missatge, sinó la circulació constant de missatges, sense els quals ens sentim exclosos.

Actualment les persones parlen més de contactes i xarxes i menys de relacions. Atès que mantenir una relació significa estar compromès mútuament, les xarxes suposen contactes momentanis. Dins una xarxa, els contactes es realitzen quan es necessiten i es trenquen a voluntat, són relacions virtuals, no reals. Les cites a través d'ordinador serien, segons Bauman, el símbol de les relacions líquides modernes

Exercicis

1) "Más de 125.000 divorcios al año" Article de La Vanguardia, divendres 16 novembre 2007. <http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2007/11/16/pagina-30/65006863/pdf.html>

- 1) En un màxim de 10 línies resumeix el text (3 punts)**
- 2) Explica la reacció dels bisbes catòlics. (2 punts)**
- 3) Quin corrent sociològic et permet entendre millor el fet descrit a l'article. Justifica la resposta. (5 punts)**

2) Jubilados para todo
<http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2008/01/12/pagina-29/66832535/pdf.html>

3) [Familias de hoy](#)

Unitat 9.

Sociologia del

treball

Introducció

La divisió del treball

Taylorisme i fordisme

Les limitacions del taylorisme i del fordisme

El postfordisme

Introducció. Treball. Treball remunerat. Treball no remunerat

El treball no sempre equival a feina remunerada. El treball no remunerat (tasques domèstiques, rentar el cotxe, voluntari en una ONG,...) té un lloc important en la vida de moltes persones. Moltes feines no s'ajusten a la de feina o ocupació remunerada. Les persones intercanvien béns amb amics o coneguts a canvi d'altres favors. I, també tenim l'economia submergida, que és un exemple d'un tipus de feina que no queda enregistrat en les estadístiques d'ocupació oficials: es pot pagar en metàl·lic a algú que ens arregla un electrodomèstic sense fer cap rebut.

El treball domèstic que, en general, han realitzat gairebé sempre les dones, tampoc acostuma a estar remunerat. Tot i així no deixa de ser un treball, sovint molt dur i esgotador, i poc agraït.

El treball, ja sigui remunerat o no, es pot definir com la realització de tasques que suposen una despesa d'esforç mental i/o físic que té com a objectiu la producció de béns i serveis per atendre les necessitats humanes. Una ocupació o feina és el treball que es realitza a canvi d'una paga regular o salari. A totes les cultures el treball és la base de l'economia. El sistema econòmic està compost per aquelles institucions que s'ocupen de la producció i distribució de béns i serveis.

La divisió del treball

Un dels trets més característics del sistema econòmic de les societats modernes és el desenvolupament d'una divisió del treball molt complexa. En aquest tipus d'organització del treball, aquest està dividit en un gran nombre d'ocupacions diferents en les que les persones s'especialitzen. En les societats tradicionals el treball no agrícola es basava en la realització d'oficis la tècnica dels quals es dominava mitjançant un llarg període d'aprenentatge, i el treballador realitzava totes les fases del procés de la producció des del inici fins a la fi. Amb l'aparició de la producció industrial moderna molts oficis tradicionals desaparegueren completament i varen ser substituïts per tècniques que formen part de processos de producció a major escala.

Però també cal dir que la manera de treballar no ha consistit només en l'organització i distribució de la feina, sinó que també ha canviat el lloc on es fa. Abans de la industrialització, gairebé tot es feia a casa i el realitzaven en comú els membres de la família. Però els avanços en la tecnologia industrial, com ara el funcionament de les màquines mitjançant l'electricitat i el carbó, varen contribuir a la separació entre treball i llar. Les fàbriques que eren propietat d'empresaris es convertiren en focus emissors de desenvolupament industrial: la maquinària i l'equip es concentraven dins d'aquestes fàbriques i la producció en massa de béns va començar a eclipsar la petita producció artesana domèstica.

En aquestes fàbriques el treball de l'empleat era supervisat per uns directius als que els preocupava implantar tècniques que augmentessin la producció de l'assalariat i també la disciplina.

La divisió del treball ha canviat molt si comparem les societats tradicionals amb les societats modernes. En les societats tradicionals, fins i tot en les més grans, no existien més de vint o trenta oficis principals, al costat d'altres poques ocupacions especialitzades, com ara les de mercader, soldat o sacerdot. En canvi, en un sistema industrial modern, existeixen milers d'ocupacions distintes. Hom calcula prop de 20.000.

En les comunitats tradicionals la major part de la població treballava en l'agricultura i era econòmicament autosuficient: produïa el seu propi menjar i roba i assolía per si mateixa altres necessitats. Per contra, una de les característiques principals de les societats modernes és

l'enorme expansió de la interdependència econòmica. Tots depenem de molts altres treballadors/es. Excepte en molts pocs casos, la gran majoria de les persones en les societats modernes no produeix el seus propis aliments ni els béns materials que consumeix, i tampoc construeix la llar en la que viu.

Els primers sociòlegs varen escriure molt sobre les possibles conseqüències de la divisió del treball, tant pel que afectava al propi treballador com al conjunt de la societat. Karl Marx fou un dels primers autors en reflexionar i fer una valoració del desenvolupament de la indústria moderna. Segons ell la indústria moderna reduiria el treball de moltes persones a tasques avorrides o sense interès. A això ho va anomenar alienació. Amb aquest terme es referia als sentiments d'indiferència o hostilitat no només vers el treball, sinó també vers el marc general de la producció industrial en el seu context capitalista. Per bé que Marx assenyalava que en les societats tradicionals el treball sovint era esgotador i que els pagesos havien d'esforçar-se de sol a sol, posseïen força control sobre el seu treball, doncs exigia gran coneixement i habilitat. Aquesta situació no es donava, segons Marx, en la producció industrial, atès que molts treballadors industrials tenien poc control sobre la seva feina, no contribuïen tampoc a la creació del producte general i no tenien cap influència sobre com o a qui es ven el producte. La tradició marxista afirmava que el treball és quelcom aliè, una tasca que ha de realitzar-se per guanyar-se el pa, però que resulta molt insatisfactòria.

Émile Durkheim, un altre dels fundadors de la sociologia, tenia una visió més optimista de la divisió del treball, per bé que també reconeixia els seus efectes potencialment malignes. Segons Durkheim, l'especialització enfortiria la solidaritat social dins les comunitats. Les persones, en comptes de viure com a subjectes aïllats i autosuficients, estarien relacionades mitjançant la dependència mútua. La solidaritat augmentaria mitjançant relacions de producció i consum multidireccionals. Segons Durkheim, aquesta manera de fer era molt funcional, per bé que també n'era conscient de que la solidaritat social es podia veure alterada si es produïen canvis massa ràpids.

Taylorisme i fordisme

Adam Smith, un dels fundadors de l'economia (finals segle XVIII), assenyalà els avantatges per a l'increment de la productivitat que s'obtenien amb la divisió del treball. "La riquesa de les nacions", obra publicada el 1776, s'inicia amb una descripció de la divisió del treball en una fàbrica d'agulles. Una persona que treballés sola podria fer potser unes 20 agulles al dia. Tanmateix, dividint la tasca en un cert nombre d'operacions simples, deu treballadors que duguessin a terme tasques especialitzades podrien produir, tot col·laborant uns amb els altres, 48.000 agulles al dia. En resum, la taxa de producció per treballador augmentava de 20 a 4.800 agulles, de manera que cadascun dels operaris especialitzats produiria 240 cops més que si treballés sol.

Cent anys més tard, aquestes idees assoliren la seva expressió més desenvolupada en l'obra de Frederick Winslow Taylor, un assessor de gestió nordamericà (1865-1915). Ell va encunyar l'expressió "organització científica del treball –OCT–", que consistia en un estudi detallat dels processos industrials amb la finalitat de dividir-los en operacions simples que es poguessin sincronitzar i organitzar-se amb precisió. El taylorisme, doncs, no només era un estudi acadèmic, sinó un sistema de producció dissenyat per maximitzar el rendiment industrial, que ha tingut un gran impacte no només en l'organització de la producció i de la tecnologia industrials, sinó també en l'organització del lloc de treball.

La finalitat principal de la OCT es fer productius els segments menys dotats o menys formats de la societat. Tot el treball dels enginyers i dels ergònoms apunta a fer a l'obrer sense qualificació el més productiu possible. No es tracta només de donar feina als obrers, sinó també de vetllar perquè siguin productius, tot organitzant la producció en funció d'ells. En el fordisme hi havia una certa moralitat o responsabilitat social que després (postfordisme) es perdrà.

Els estudis del temps i el moviment de Taylor varen arrabassar al treballador el control del

coneixement del procés de producció i el posaren en mans de la direcció, tot erosionant així les bases sobre les que els obrers manuals mantenien la seva autonomia respecte dels patrons. Per aquest motiu, el taylorisme s'ha associat en certa manera amb la desespecialització i la degradació del treball.

L'empresari Henry Ford (1863-1947) va apropiarse dels principis del taylorisme. Ford va dissenyar la seva primera fàbrica de cotxes el 1908, amb l'objectiu de fabricar un únic producte, el Ford model T. Això li va permetre emprar eines i maquinàries especialitzades, ideades per treballar de forma ràpida, precisa i simple. Una de les innovacions més importants de Ford fou la introducció de la cadena de muntatge, suposadament inspirada en els escorxadors de Chicago, on s'esquarterava els animals peça per peça al llarg d'una cadena mòbil. Cada treballador de la cadena de muntatge de Ford tenia una tasca específica segons anaven passant els cotxes. El 1929, quan es va acabar de fabricar el model T havien sortit de la fàbrica uns 15 milions de cotxes.

Ford es va adonar que la producció en massa necessitava mercats massius. De què servia produir en grans quantitats si no hi havia compradors? El 1914 va augmentar els salaris de la seva fàbrica de cotxes fins als 5 dòlars per una jornada de 8 hores, un salari força generós per a l'època, que permetia al treballador un estil de vida que incloïa la compra del seu propi cotxe.

El fordisme és el nom que s'empra per designar el sistema de producció en massa lligat al cultiu de mercats massius. En determinats contextos, el terme té un significat més específic, que fa referència a un període històric del desenvolupament del capitalisme posterior a la Segona Guerra Mundial, en el qual s'associava la producció en massa amb l'estabilitat en les relacions laborals i un alt grau d'organització i fortlesa sindicals. Sota el fordisme, les empreses signaren compromisos a llarg termini amb els treballadors i els salaris estaven estretament lligats al creixement de la productivitat: fidelitat a canvi de protecció social, bons salaris i seguretat en la feina.

Aquest sistema es va començar a esquarterar durant els anys 70 del segle XX donant pas a una major flexibilitat e inseguretat en les condicions laborals.

El capitalisme del segle XX es va construir al voltant d'una figura central: la de la gran firma industrial. La firma industrial instaura entre els seus membre allò que Durkheim anomenaria una solidaritat mecànica. Els enginyers reflexionen sobre la forma en què els obrers sense qualificació poden ser productius. Els mateixos dirigents són assalariats, i els seus objectius coincideixen amb els dels seus subordinats: protegir l'empresa dels riscos de la conjuntura. Es constitueixen grans conglomerats que redueixen els riscos industrials. Així, per tal de prevenir contra els eventuais canvis radicals de la conjuntura climàtica, una firma que fabrica trajes de banys, per exemple, tractarà d'adquirir una empresa de paraigües: sigui quin sigui l'estat del temps, els seus obrers tindran feina. Al igual que la societat feudal, la societat industrial del segle XX relaciona un mode de producció amb un mode de protecció: segella la unitat entre la qüestió econòmica i la qüestió social.

En canvi, el capitalisme del segle XXI organitza científicament la destrucció d'aquesta societat industrial. Els diferents nivells de la gran empresa industrial estan dissociats uns dels altres: es terciaritzen les tasques que no es consideren essencials, mentre els enginyers són agrupats en oficines d'estudis independents on ja no es troben amb els obrers. Els empleats encarregats de la neteja, el menjar i la seguretat són reclutats per empreses especialitzades.

La revolució financera de la dècada de 1980 transforma els principis d'organització de les empreses. Un accionista no té cap necessitat de que una mateixa empresa fabriqui tant trajes de bany com paraigües. Per tal de diversificar el seu risc, en té prou amb tenir accions d'ambdues empreses. En una inversió copernicana dels propis fonaments de l'assalariat, seran els treballadors qui pateixin els riscos, i els accionistes els que es protegiran d'ells (els riscos). Es tracta de la fi de la solidaritat que estava inscrita en el cor de la firma industrial.

Daniel Cohen: "Tres lliçons sobre la societat postindustrial"

Les limitacions del taylorisme i del fordisme

Han estat molt discutides les causes que han mogut a la desaparició del fordisme. De fet, el fordisme només va poder desenvolupar-se en indústries, com la de l'automòbil, que fabriquen productes estandaritzats per a grans mercats. Instal·lar cadenes de producció mecanitzades és molt car, i el sistema fordista, un cop que s'estableix, resulta força rígid. Per exemple, per modificar un producte es requereix generalment una reinversió considerable. La producció fordista és fàcil de reproduir si existeix una finançació suficient per tal de construir una factoria, però les empreses de països on la mà d'obra és cara tenen dificultats per competir amb les d'aquelles empreses en les que els salaris són més baixos. Aquest fou un dels factors que varen intervenir en l'aparició de la indústria automobilística japonesa. També va passar a Corea del Sud.

No obstant això, val a dir que les dificultats del fordisme i del taylorisme van més enllà de la necessitat d'equips costosos. El fordisme requereix d'un exèrcit de supervisors i controladors: els treballadors estan sotmesos a una estreta supervisió i no gaudeixen de molta autonomia. Per tal de mantenir la disciplina i les exigents normes de qualitat, es fa un seguiment continu dels empleats mitjançant sistemes de vigilància. El cas és que aquesta supervisió continua tendeix a produir l'efecte contrari del desitjat: el compromís i la moral dels treballadors sovint minven perquè gairebé no tenen res a dir sobre les seves feines i sobre com realitzar-la. En definitiva, segons alguns especialistes, el fordisme consisteix en l'aplicació de sistemes de baixa confiança en els operaris: en els centres de treball amb molts llocs de baixa confiança el grau d'insatisfacció i d'absentisme del treballador és alt, i són habituals els conflictes laborals. Pel contrari, un sistema d'alta confiança és aquell en el que el treballador pot controlar el ritme i, fins i tot, el contingut de les seves tasques, dins d'unes pautes generals.

El postfordisme

La globalització de la producció econòmica, juntament amb la difusió de la tecnologia de la informació està canviant la naturalesa de les feines que realitzen la major part de les persones. HI ha dos paraules claus que molts estudiosos del fenomen apliquen: flexibilitat i innovació. El postfordisme consisteix, de fet, en una nova era de la producció econòmica capitalista en la que la flexibilitat i la innovació es maximitzen amb l'objectiu de respondre a les demandes del mercat: diversificar els productes a la mesura del client.

La producció en grup: els treballadors competeixen entre ells

La producció en grup (és a dir, els grups de treball cooperatiu en lloc de la producció en línia) s'ha utilitzat a vegades, juntament amb l'automatització per reorganitzar el treball. La idea central és la d'incrementar la motivació del treballador mitjançant la col·laboració de grups de persones en els processos de producció, en comptes de fer que cada empleat passi el dia sencer fent una única tasca repetitiva, com ara posar cargols d'una maneta d'una porta del cotxe.

Els cercles de qualitat són un exemple de producció en grup en els que equips d'entre cinc i vint treballadors es troben periòdicament per estudiar i resoldre problemes de producció. Els treballadors que pertanyen a aquests cercles reben una instrucció especial que possibilita que aportin els seus coneixements tècnics a la discussió de les qüestions productives. Els cercles de qualitat varen començar a emprar-se als Estats Units i, després ho han adoptat algunes empreses japoneses. A Occident es van difondre als anys vuitanta. Representen una ruptura amb els principis del taylorisme, atès que reconeixen que els treballadors posseeixen unes habilitats que es poden aportar a la definició i al mètode emprat en les tasques que realitzen.

Els efectes positius de la producció en grup per als treballadors serien, entre d'altres, l'adquisició de noves tècniques, una major autonomia, menor necessitat de supervisió i un major orgull dels béns i serveis que produeixen. Tanmateix, els estudis també han identificat una sèrie de conseqüències negatives d'aquest sistema de producció: per bé que l'autoritat directa exercida per la direcció és menys aparent en un procés d'equip, existeixen altres formes de control, com ara la supervisió per part dels propis companys: els propis companys exerceixen sovint més pressió per tal d'assolir més i millor productivitat que no pas la dels propis directius.

També s'han detectat que les empreses utilitzen el concepte de producció en grup com una forma d'oposar-se als sindicats, tot esgrimint l'argument que si els treballadors i direcció estan en el mateix "equip" els conflictes desapareixerien. La qual cosa és una forma de dir que el "bon" treballador no protesta. En definitiva, es tracta d'una repressió més subtil.

La producció flexible i la customització

Un dels canvis més importants en els processos de producció mundials en els darrers anys ha estat la introducció del disseny informatitzat i la producció flexible. Tot i que el taylorisme i el fordisme resultaven útils en la producció a gran escala per productes idèntics per a un mercat massiu, eren completament incapaços de fabricar petites quantitats de productes que s'ajustessin als gustos de franges de clients.

El disseny per ordinador, juntament amb altres tipus de tecnologia informàtica, ha canviat radicalment aquesta situació. Es va començar a parlar de la "customització en massa": és adir, les noves tecnologies permeten la producció a gran escala d'articles dissenyats per a clients particulars. Una cadena de muntatge podia produir cinc mil camises al dia. Ara és possible customitzar cada una d'elles al gust del client i produir-les tan ràpidament com quan eren idèntiques, sense cap cost addicional.

Per bé que la producció flexible ha suposat beneficis per al consumidor i per a l'economia en general, el seu efecte sobre els treballadors no ha estat completament positiu. Encara que aquests prenguin noves tècniques i tinguin feines menys monòtones, la producció flexible pot crear una sèrie de pressions completament noves provocades per la necessitat de coordinar amb precisió el complex procés de producció i assolir els resultats ràpidament.

La producció global

Els canvis en la producció global no són només respecte a com es fabriquen els productes, sinó també on es duu a terme aquesta fabricació. Durant gran part del segle XX les organitzacions empresarials més importants eren les grans companyies manufactureres que controlaven tant la producció dels béns com la seva venda. Les empreses automobilístiques empraven milers d'obriers en les seves fàbriques, en les que es produïa des dels components individuals fins els vehicles finals, que es posaven a la venda en els concessionaris de la pròpia empresa. Els processos de producció funcionaven com un exèrcit i seguint una jerarquia que ho controlava tot, i per una única empresa.

Durant les darreres dècades del segle XX, s'ha anat obrint pas una altra forma de producció, controlada per les grans empreses minoristes. El model és el de Wal-Mart, empresa nordamericana, que compra productes als fabricants, que al seu torn se'ls encarreguen a d'altres companyies independents. I aquest és el model de les grans firmes tèxtils: no contracten cap treballador, sinó que es basen en milers d'empreses d'arreu del món per tal de fabricar els seus productes, que després venen en grans magatzems i tot tipus de botigues de moda. Els fabricants de roba no són propietaris de cap d'aquestes fàbriques, per la qual cosa no són responsables de les condicions sota les que es confeccionen les prendes.

Tot plegat empeny a una competència a mort global en la que els minoristes i fabricants estan disposats a desplaçar-se a qualsevol lloc del món amb l'objectiu de pagar els salaris més baixos possibles. És molt probable que gran part de la roba que comprem en l'actualitat hagi estat confeccionada en "maquilas" per joves treballadors –la majoria noies adolescents- que reben molt poc per fabricar articles de vestir o sabatilles esportives que després es venen per un preu multiplicat per molt.

Tendències actuals en l'ocupació

Ha canviat força dins els països industrialitzats d'ençà el segle XX. Als inicis del segle XX la política d'ocupació estava dominada per les feines de coll blau de les fàbriques (ocupació industrial), però amb el temps s'ha anat desplaçant cap el sector serveis (treballadors de coll blanc).

L'economia del coneixement

Molts observadors han assenyalat que en l'actualitat s'està produint una transició a un nou tipus de societat que ja no es basa principalment en la indústria. S'han començat a emprar diverses expressions per descriure aquest nou ordre: societat postindustrial, era de la informació o "nova economia". El més habitual és "l'economia del coneixement". En línies generals, aquesta economia està relacionada amb una pràctica econòmica en la que les idees, la informació i les formes de coneixement nodreixen la innovació i el creixement. Una economia del coneixement és aquella en la que la mà d'obra no només participa en la producció física o distribució de béns materials, sinó en el seu disseny, desenvolupament, tecnologia, comercialització, venda i posta en servei.

La "multiqualficació"

Les noves formes de treball "postfordista" permeten d'augmentar la gamma d'aptituds del treballador en fer que aquest realitzi diverses tasques en comptes de fer només una i sense interrupció (fordisme). Es considera que la producció en grup i el treball en equip impulsen el desenvolupament d'una mà d'obra "multiqualficada", capaç d'assumir un major ventall de responsabilitats. Al seu torn, això genera una major productivitat i millors béns i serveis; els empleats que poden fer múltiples aportacions al seu treball tindran més èxit a l'hora de solucionar problemes i proposar nous productes.

No obstant això, no tot és idíl•lic, ans al contrari. La tendència a la "multiqualficació" té conseqüències per al procés de contractació. Mentre que abans la selecció de personal es feia sobretot en funció de l'educació i les aptituds, ara hi ha molts empresaris que busquen individus adaptables que puguin adquirir noves tècniques en poc temps. Aquí és la voluntat de l'empresari la que compta i no pas l'habilitat del treballador. Es dona, doncs, una transferència de poder al patró en detriment de l'empleat.

Unitat 10.

Família i treball

Les dones i el treball. Presentació

Les dones i les desigualtats laborals

Richard Sennett: Els conflictes entre la família i el treball en el nou capitalisme.

Presentació

Exercicis

LES DONES I EL TREBALL

Fins fa no gaire, als països occidentals el treball remunerat era principalment un àmbit masculí. Però això ha canviat en les darreres dècades del segle XX, doncs cada cop hi ha més dones que entre en el mercat laboral.

Per a la gran majoria de la població en les societats preindustrials (i això val encara ara per al món subdesenvolupat) les activitats productives i les de la llar no estaven separades. La producció es realitzava dins de la llar o prop d'aquesta i tots els membres de la família participaven en el treball agrícola o artesanal. Les dones acostumaven a tenir una considerable influència dins la llar, atesa la seva importància per als processos econòmics, per bé que es veien excloses dels àmbits masculins com ara els de la política i la guerra. Les dones dels artesans portaven els comptes del negoci; de forma semblant passava en el món de la pagesia.

Aquesta situació va canviar radicalment amb la separació entre la llar i el lloc de treball que va comportar el desenvolupament de la indústria moderna. El principal factor fou, probablement, l'inici de la producció en fàbriques mecanitzades. El treball el realitzaven persones seleccionades per dur a terme una tasca concreta al ritme que marcava la màquina, de forma que els empresaris començaren a contractar individus en comptes de famílies.

Amb el pas del temps i el progrés de la industrialització va augmentar la divisió que s'havia establert entre la llar i el treball. Entre la població es va anar consolidant la idea de que hi havia dues esferes separades: la pública i la privada. Els homes, en tenir la feina fora de la llar, passaven més temps en l'àmbit públic i començaren a participar més en assumptes locals, en la política i en el mercat. Les dones, doncs, van començar a associar-se amb els valors "domèstics" i a ser responsables de tasques com ara la cura dels nens, el manteniment de la llar i la preparació dels àpats familiars. La idea de que "el lloc de les dones és la casa" va tenir conseqüències diferents en cada extracte social. La pitjor càrrega la suportaven les dones pobres, que havien de fer-se càrrec de les tasques domèstiques, tot treballant a l'hora en una feina industrial per tal de completar els ingressos del seu marit.

Fins ben entrat el segle XX, l'índex femení fora de l'àmbit domèstic fou força baix. Fins aleshores la força de treball femení es composava principalment de joves solteres el salari de les quals, ja fos que treballés a la fàbrica o a l'oficina, acostumava a ser enviat per l'empresari als seus pares. Quan es casaven deixaven la feina i se centraven en les "obligacions" familiars.

Des d'aleshores, la participació de la dona en la població activa remunerada ha estat augmentant contínuament. Un dels principals determinants fou la escassetat de mà d'obra durant la Primera Guerra Mundial. En aquells anys les dones van realitzar molts treballs que fins aleshores s'havien considerat competència exclusiva dels homes. En tornar del front, els homes van recuperar gairebé totes les ocupacions, però la pauta preestablerta ja s'havia trencat. Els anys següents a la Segona Guerra Mundial la divisió del treball en funció del gènere havia canviat dràsticament, fins arribar a la fi de segle amb un diferencial homes-dones molt baix. I sembla que aquesta disminució continuarà en el futur. Val a dir, però, que gran part de l'activitat econòmica de les dones s'ha produït en ocupacions a temps parcial.

Alguns experts opinen que aquesta disminució en els índex d'ocupació homes-dones, també s'explica perquè ha canviat el ventall i la naturalesa de les tasques que tradicionalment s'associaven a les dones en l'"esfera domèstica". Amb el descens de la natalitat i el retard de la gestió del primer fill, ara hi ha moltes dones que entren en el mercat laboral quan són joves i que hi tornen després d'haver tingut fills. El fet de que ara les famílies siguin més petites suposa que s'ha reduït la quantitat de temps que moltes dones passen tenint cura dels seus fills a la llar. La mecanització de moltes tasques domèstiques també ha ajudat a reduir el temps que cal dedicar al manteniment de la llar: rentavaixelles, aspiradores, rentadores... També cal assenyalar que la divisió del treball domèstic entre homes i dones va desaparèixer (tot i que

sigui lentament) de manera constant amb el pas del temps, tot i que les dones realitzen moltes més tasques domèstiques que els homes. Algunes investigacions indiquen que la divisió del treball dins les llars varia segons factors com la classe i la quantitat de temps que passa la dona en el seu treball remunerat. Les parelles de classe social més alta sovint tenen una divisió del treball més igualitària, al igual que les llars en els que la dona treballa a jornada completa.

També hi ha raons econòmiques que expliquen l'augment del nombre de dones que ha entrat en el mercat laboral. El model tradicional de família nuclear (composat per l'home, que proporcionava el suport econòmic a la família, la mestressa de casa i els fills dependents) ara només representa pràcticament un 25% de les famílies de les societats occidentals avançades. Les pressions econòmiques que pateixen les llars (atur masculí, per exemple) han impulsat a moltes dones a buscar treballs remunerats. Per a moltes llars és necessari tenir dos sous si es vol mantenir un determinat estil de vida.

Hi ha altres factors que han intervingut en aquest procés. Per exemple, el gran nombre de persones que viuen soles i la manca de fills, així com l'augment de les llars encapçalats per una mare sola, han tingut com a conseqüència que les dones que no pertanyen a famílies tradicionals hagin entrat també en el mercat laboral, ja sigui per elecció per necessitat. Val a dir també que moltes dones han triat entrar en el mercat laboral perquè desitgen realitzar-se personalment i respondre a l'impuls vers la igualtat plantejat pel moviment feminista durant els anys 60-70.

Les dones i les desigualtats laborals

Les dones segueixen patint diverses desigualtats en el mercat laboral, malgrat que legalment estigui escrit que són iguals als homes. Tradicionalment, les dones han ocupat ocupacions mal pagades i rutinàries. Moltes de les feines estan determinades pel gènere: és a dir, sovint es considera que són "tasques de dones". La immensa majoria de les tasques de secretaria i feines assistencials (com ara infermeria, treball social o tenir cura dels nens), són ocupades per dones i es consideren ocupacions "femenines". La segregació ocupacional en funció del gènere es la que té com a conseqüència la concentració d'homes i dones en diferents tipus de feina.

Així s'han observat que existeix una segregació ocupacional vertical i també una altra de tipus horitzontal. La segregació vertical fa referència a la tendència a concentrar les dones en llocs d'escassa autoritat i poc marge per progressar, mentre que els homes ocupen ocupacions amb més poder i influència. La segregació horitzontal està relacionada amb la tendència a que els homes i les dones ocupin diferents tipus de treball. Per exemple, les dones dominen àmpliament els llocs domèstics i els de caire administratiu rutinari, mentre que els homes es concentren en categories manuals semiqualficades i qualificades.

Tot i que un nombre creixent de dones treballa a temps complert fora de casa, una gran proporció se segueix concentrant en feines a temps parcial. Durant les darreres dècades, les oportunitats d'aquest tipus d'ocupació han augmentat considerablement, en part com a resultat de reformes laborals que fomenten les polítiques de flexibilització del treball en el sector serveis (terciari). Es considera que els treballs a temps parcial proporcionen més flexibilitat als empleats que els que són de dedicació exclusiva. Per aquesta raó sovint són preferits per les dones doncs intenten compaginar la vida laboral i les obligacions familiars. En molts casos s'assoleix aquesta pretensió i així moltes dones es posen a treballar, perquè d'altra manera es veurien obligades a restar a casa. Tanmateix, el treball a temps parcial té desavantatges, com ara el baix salari, la inseguretat laboral i les escasses oportunitats d'ascens.

Richard Sennett: Les conseqüències personals del treball en el nou capitalisme.

Les contradiccions entre el treball i la família en el capitalisme actual

El "capitalisme flexible" descriu un sistema en el qual als treballadors se'ls demana un comportament àgil; se'ls demana també -amb molt poca antelació-, que estiguin oberts al canvi, que assumeixen un risc rere altre, que depenguin cada cop menys dels reglaments i procediments formals. Posar l'accent en la flexibilitat canvia el significat mateix del treball.. El capitalisme flexible ha bloquejat el camí recte de la carrera professional, tot desviant els empleats, de sobte, d'un tipus de treball a un altre. A la llengua anglesa del segle XV, el mot JOB (treball, feina) designava un tros o fragment de quelcom que podia portar-se. Actualment, la flexibilitat li torna aquest sentit desconegut, doncs al llarg de la seva vida la gent fa fragments de treball.

És totalment natural que la flexibilitat creï ansietat: la gent no sap què li reportaran els riscos assumits ni quins camins ha de seguir

El terme flexibilitat s'usa per suavitzar l'opressió que exerceix el capitalisme. En insistir en les bondats del risc s'afirma que la flexibilitat dóna a la gent més llibertat per tal de "moldejar" la seva vida. De fet, més que abolir les regles del passat, el nou ordre implanta nous controls, però aquests tampoc són fàcils de comprendre. El nou capitalisme és, sovint, un règim de poder il·legible (més subtil)

A la deriva

Richard Sennet compara dues generacions:

- **Enrico** (pare: tota la seva vida ha estat netejant lavabos i terres d'un edifici d'oficines del centre de Boston. També ha estat el porter)
- i **Rico** (fill: universitari, enginyer i consultor)

El que més va sorprendre a Sennett d'Enrico i la seva generació fou com era de lineal el temps en la seva vida: any rere any en feines que rarament presentaven canvis en les rutines; en aquest temps lineal, el que s'aconseguia era per acumulació de temps. En la seva vida domèstica anava fent afegits i millores a la casa. El benestar era per acumulació d'esforços rutinaris. A més, l'època que vivia era predecible, doncs els sindicats protegien els seus llocs de treball. El temps és l'únic recurs del qual pot disposar gratuïtament els que viuen en l'esglaó més baix de la societat

Enrico va dissenyar per a ell mateix un relat perfectament clar en el que l'experiència s'acumulava des del punt de vista material i psíquic; la seva vida, per tant, tenia sentit en tant que era una narració lineal. El porter Enrico sentia que es convertia en l'autor de la seva vida i, tot i que ocupava un dels darrers esglaons de l'escala social, aquest relat li proporcionava una sensació de respecte per la seva pròpia persona. Es va guanyar el reconeixement de persona única entre aquells que el coneixen prou per comprendre la seva història; dels seus nous veïns, en canvi, es va guanyar un tipus de respecte més anònim tot fent allò que tothom feia: mantenir neta la casa i ben cuidat el jardí i viure sense incidents.

Tot i que sentia que havia assolit un cert honor social, no tolerava la idea de que el seu fill Rico repetís la seva història. El somni americà de mobilitat social ascendent era un poderós motor.

Rico i altres joves que varen ascendir en l'escala social a vegades sentien vergonya de la seva procedència. Rico havia assolit el desig del seu pare en l'ascensió en l'escala social, i en certa

manera se'n reia dels "esclaus del temps" i d'altres persones, presoneres de l'engranatge de la burocràcia. Rico és del parer que cal estar obert al canvi i assumir riscos. I Rico ha prosperat: mentre que els ingressos d'Enrico, el seu pare, se situaven a la cua de l'escalafó, Rico ha ascendit fins el 5% superior de la societat. I, tanmateix, Rico no és feliç.

Rico va començar com assessor tecnològic en una empresa de capital risc de la costa Oest, durant els primers i emocionants dies de la indústria informàtica a Silicon Valley; després va mudar-se a Chicago, on tampoc li va anar malament. No obstant això, la següent mudança va fer-la en favor de la carrera de la seva dona, Jeanette.

Mentre Jeanette era ascendida, Rico es va veure afectat per una reducció de plantilla, doncs la seva empresa fou absorbida per una altra més gran, amb els seus propis analistes. I per aquest motiu la parella es va traslladar per quarta vegada i va tornar a l'Oest; es va instal·lar en un barri residencial dels afores de Nova York. Jeanette dirigeix ara un important equip de comptables, i Rico ha muntat una petita consultoria.

Tot i ser una parella pròspera, la viva imatge d'una parella en la que tots dos es recolzen mútuament i s'amotllen un a l'altre, tant el marit com la dona sovint tenen la sensació d'estar a punt de perdre el control de les seves vides, tenen una por respecte de la seva vida laboral.

La manca de control de Jeanette és més subtil. El petit grup de comptables que ara dirigeix es divideix entre aquells que treballen a casa, els que solen treballar al despatx i un munt d'empleats administratius de baix nivell, a mil o dos mil quilòmetres de distància i connectats amb ella mitjançant l'ordinador. En la seva actual empresa, unes regles estrictes i la vigilància dels telèfons i el correu electrònic disciplinen la conducta dels que treballen des de casa seva; per organitzar el treball dels empleats connectats per ordinador, Jeanette no pot parlar amb ells cara a cara i ha de treballar amb ells tot ajustant-se a estrictes directrius escrites. En aquest treball aparentment flexible, no sent que la burocràcia sigui menor, ans al contrari; de fet, les seves pròpies decisions compten menys que abans, quan era ella qui supervisava els treballadors que estaven sempre junts a la mateixa oficina.

Aquesta parella, Rico i Jeanette, són l'encarnació del somni americà... Tanmateix, Rico tem que les mesures que necessita prendre i la manera com ha de viure per tal de sobreviure en la moderna economia hagin portat a la deriva la seva vida interior i emocional.

Rico i Jeanette s'havien fet amics de la majoria de la gent amb la que treballaven, però amb els canvis dels últims dotze anys les han perdut. Rico busca en les comunicacions electròniques el sentit de comunitat que Enrico, el seu pare, gaudia quan anava a les assemblees del sindicat de porters, però el fill Rico troba que les comunicacions *on line* són breus i precipitades.

Però l'aspecte fugaç de l'amistat i de la comunitat local no és l'únic i el principal motiu de les preocupacions íntimes de Rico. És la família el que li preocupa molt: "Arribem a casa a les set, preparem el sopar, tractem de que ens resti una hora per ajudar els nens amb els deure, i llavors ens dediquem a la nostra paperassa". Quan les coses es posen difícils a la seva consultoria durant mesos sencers, "gairebé no sé quins són els meus fills". Li preocupa també la sovintejada anarquia en la que s'enfonsa la seva família, i li preocupa no ocupar-se prou dels seus fills, les necessitats dels quals no es poden programar per tal que s'adaptin a les exigències del seu treball.

A Rico, de nen, l'irritava l'autoritat del seu pare.... Ara que ell és el pare, s'obsedeix per la por a perdre la disciplina ètica, en especial la por a què els seus fills es tornin unes "rates de centre comercial", i que estiguin totes les tardes fent tombs sense fer res pels aparcaments de les grans superfícies mentre que els pares estan ocupats als seus despatxos, inaccessibles als fills. Però la preocupació més fonda és no poder oferir la substància de la seva vida professional com exemple perquè els seus fills vegin com han de comportar-se èticament.

Els gurús de l'economia i els periodistes especialitzats insisteixen força en el mercat global i en

l'ús de les noves tecnologies, dos aspectes que ells consideren el segell distintiu del capitalisme del nostre temps. L'eslògan més cridaner d'aquest canvi seria l'afirmació o el lema: "no res a llarg termini". I aquest lema, "no res a llarg termini", està alterant el significat mateix del treball.

Les empreses han subcontractat petites empreses i individus empleats amb contractes a curt termini moltes de les tasques que abans es feien sempre a dins de la gran firma o indústria. El capitalisme s'ha tornat "impacient", té un desig imperatiu d'uns guanys ràpids.

L'"angoixa existencial" de Rico està molt influenciada per aquest lema del capitalisme actual: "no res a llarg termini". Perquè el "no res a llarg termini" impedeix que ell eduqui èticament als seus fills. Com pot educar als seus fills, moldejar el seu caràcter si el lema "no res a llarg termini" està renyit amb la confiança, la lleialtat i el compromís mutus. I tot plegat es fa de manera lenta, igual que la confiança, igual que l'amistat, etc... En definitiva, el capitalisme actual limita la possibilitat de que maduri la confiança de les relacions personals.

Exemple: en les empreses que comencen, a tothom se li demana hores extres i un esforç intensiu; quan les empreses surten a Borsa, els fundadors venen i se'n van amb força diners, tot deixant "tirats" als empleats de menor nivell. Aquesta forma d'actual debilita els vincles socials. Per contra, uns vincles sòlids depenen d'una associació llarga; en el pla més personal, depenen d'una disposició a establir compromisos amb els altres

I és que en el capitalisme actual, la distància, "el desapego", la cooperació superficial són una armadura millor que el comportament basat en els valors de la lleialtat i el servei. Traslladat al terreny de la família, el lema "no res a llarg termini", significa moure's contínuament, no comprometre's ni sacrificar-se. El que Rico sent és que els nens, els seus fills, no veuen que el compromís es practiqui en la vida diària, o en la generació dels seus pares. Si es practica a casa, el treball en equip és destructiu, i reflecteix una manca d'autoritat i d'orientació en l'educació dels fills.

Per aquesta parella moderna (Rico-Jeanette), el problema és precisament el contrari: com protegir les relacions familiars per tal que no caiguin en els comportaments a curt termini, la manera de pensar immediata i, bàsicament, la feblesa en el grau de lleialtat i compromís que caracteritzen el modern lloc de treball. En lloc dels valors canviants de la nova economia, la família hauria de valorar l'obligació, l'honradesa, el compromís i la finalitat.

Aquest conflicte entre família i treball planteja algunes qüestions... ¿Com es poden perseguir objectius a llarg termini en una societat a curt termini? ¿Com mantenir relacions socials duradores? ¿Com pot un ésser humà desenvolupar un relat de la seva identitat i història vital en una societat composta d'episodis i fragments? Les condicions de la nova economia s'alimenten d'una experiència que va a la deriva en el temps, d'un lloc a un altre, d'una feina a una altra..

El capitalisme del curt termini amenaça amb corrompre el seu caràcter, en especial aquells aspectes del caràcter que uneixen els éssers humans i que forneixen a cadascun d'ells una sensació d'un jo sostenible.

Les formes de comportament flexible del nou capitalisme no li han servit a Rico en el seu paper de pare o de membre d'una comunitat; Rico vol mantenir les relacions socials i oferir una orientació duradora. Però això va en contra del que demana la manera de fer del nou capitalisme. I Rico es troba atrapat en una trampa

Exercicis.

1) Assenyalala les idees principals de cadascun dels articles següents:

**Las empresas cada vez más ofrecen años sabáticos y reducciones de jornada
Compartir el trabajo. LA VANGUARDIA, 18 gener 2006**

<http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2006/09/17/pagina-56/45223526/pdf.html?search=%22N%C3%BAria%20Chinchilla%22>

Comer sin los macarrones de mamá. La tendencia de comer en la escuela genera debate sobre la educación nutricional de los niños. LA VANGUARDIA, 17 setembre 2006

<http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2006/09/17/pagina-33/51428578/pdf.html?search=%22N%C3%BAria%20Chinchilla%22>

Un 17% de las empresas aplica ya la conciliación laboral y familiar. LA VANGUARDIA, 1 octubre 2003

<http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2006/09/17/pagina-31/34043292/pdf.html?search=%22N%C3%BAria%20Chinchilla%22>

"A mujer comodín, hombre comodón". LA VANGUARDIA, 1 setembre 2007. LA CONTRA.

<http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2006/09/17/pagina-64/61445853/pdf.html?search=%22N%C3%BAria%20Chinchilla%22>

Trabajo y familia ¿son reconciliables? la vanguardia, 4 SETEMBRE 2005

<http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2006/09/17/pagina-26/41314970/pdf.html?search=%22N%C3%BAria%20Chinchilla%22>

Unitat 11.

La població

Demografia. Conceptes elementals

- El maltusianisme
- La transició demogràfica
- Perspectives i tendències per al futur

- Entrevista amb Anna Cabré. 2001
- Qüestionari sobre l'entrevista amb la demògrafa Anna Cabré.

- **IMPACTO DE LOS CAMBIOS DEMOGRÁFICOS EN LAS RELACIONES DE GÉNERO**
(Anna Cabré, 2004)
- Qüestionari

- **"VIVIREMOS MÁS AÑOS COMO VIEJOS QUE COMO JÓVENES"**. (Entrevista a M. ÁNGELES DURAN)
- Qüestionari de l'entrevista a M. Ángeles Duran

La demografia, és a dir, l'estudi de la població, és de gran utilitat per a la sociologia. Amb la professora Anna Cabré, ho comprovem d'immediat

Demografia

A l'estudi de la població se l'anomena demografia. El terme es va encunyar a mitjans del segle XIX, en una època en la que les nacions començaven a elaborar estadístiques oficials sobre el caràcter i distribució de les seves poblacions.

La demografia es considera una branca de la sociologia, perquè els factors que influeixen en el nombre de naixements i defuncions en un grup o societat determinats, així com les migracions de la població, acostumen a ser de tipus social i cultural.

Conceptes elementals

- **La taxa bruta de natalitat:** és el nombre de naixements vius anuals per cada 1000 habitants. Es diu "bruta" perquè té un caràcter general, és a dir, no es menciona quina proporció de la població és masculina o femenina, o quina és la distribució d'edat. Quan es recullen estadístiques que relacionen les taxes de naixement o de mortalitat amb aquestes categories, es parla de taxes "específiques" en comptes de brutes. Per exemple, una taxa de naixements específica pot concretar el nombre de naixements per cada 1000 dones de diferents grups d'edat. Tanmateix, les taxes brutes de natalitat són útils per tal de fer comparacions generals entre diferents grups, societats o regions. Les taxes de natalitat són una expressió de la fertilitat de les dones.

- **Fertilitat:** és el nombre potencial de fills que les dones poden tenir des del punt de vista biològic. Hi ha diferències en la fecunditat en funció de l'edat a la que una dona assoleix la pubertat i la menopausa; ambdues varien entre els distints països i entre distintes dones. Per bé que hi hagi famílies en les que cada dona doni a llum a vint nens o més, en la pràctica les taxes de fertilitat són sempre molt menors que les de fecunditat, perquè la reproducció es veu limitada per factors socials i culturals.

- **Taxa bruta de mortalitat:** és el nombre de morts per cada 1000 habitants. Se l'anomena simplement taxa de mortalitat.

- **Taxa de mortalitat infantil:** és el nombre de nadons per cada 1000 naixements que moren anualment abans de complir l'any. Un dels factors fonamentals en els que es basa l'explosió poblacional ha estat la reducció en les taxes de mortalitat infantil.

- **L'esperança de vida:** és el nombre d'anys que el promig de persones pot esperar viure. Quan existeix una gran mortalitat infantil, com succeeix a molts països subdesenvolupats, l'esperança de vida mitjana (que és un promig estadístic) minva. Les malalties, la nutrició i la influència dels desastres naturals són altres factors que afecten l'esperança de vida. No es pot confondre amb la durada de la vida, que és el nombre màxim d'anys que podria viure un individu.

- **Índex de creixement o de disminució de la població:** es mesura tot restant al nombre de naixements o el de defuncions (per cada 1000 habitants) durant un període determinat (normalment un any). Alguns països europeus tenen taxes de creixement negatives. Pràcticament tots els països industrialitzats presenten índex de creixement demogràfic inferiors al 0'5 %. Aquest indicador era més alt durant els segles XVIII i XIX tant a Europa com als Estats Units d'Amèrica, però des d'aleshores s'ha estabilitzat. En canvi, a molts països subdesenvolupats aquest índex se situa entre el 2% i el 3 %.

El maltusianisme

El maltusianisme és la idea, proposada per primer cop per Thomas Malthus fa dos segles, que propugnava que el creixement demogràfic tendeix a ser major que els recursos de que es disposa per a mantenir-lo. La solució que ell proposava era la de limitar la freqüència de les relacions sexuals, perquè sinó l'excés d'augment de la població era garantia d'un futur de misèria i de fam.

Fins al 1850 la població mundial no va assolir els 1000 milions. I fins al 1930 no es va duplicar (2000 milions). I al 1975 es va tornar a duplicar: a 4000 habitants.

Des de la perspectiva actual i des del món desenvolupat, els índex de natalitat de les societats premodernes eren molt alts. Tanmateix, el creixement de la població fou baix fins el segle XVIII perquè en línies generals es donava un equilibri entre naixements i morts. La tendència numèrica general era a l'alça, i a vegades hi havia períodes de gran creixement demogràfic, però aquests anaven seguits d'increments en l'índex de defuncions. En l'Europa medieval, per exemple, quan les collites eren dolentes els matrimonis sovint es posposaven i es reduïa el nombre de concepcions, a l'hora que augmentava el de morts.

Thomas Malthus, en la seva obra publicada el 1798 "Assaig sobre el principi de la població" va criticar les il·lusions que alguns s'havien fet en temps de la industrialització, segons les quals la nova època industrial havia posat fi a l'època d'escassetat dels aliments. Malthus va iniciar un debat sobre la relació entre població i recursos alimentaris que encara es manté. En el moment en que va publicar el seu llibre, la població europea estava creixent molt ràpidament. Malthus assenyalà que, mentre que la població creix de forma exponencial, la provisió d'aliments depèn dels recursos fixes que només poden expandir-se mitjançant la disposició de noves terres de conreu. Per tant, l'augment de la població tendeix a superar els mitjans d'aliment disponibles. El resultat inevitable és la fam, que, amb la influència dels factors com la guerra i les plagues, limita de forma natural el creixement demogràfic. Malthus va pronosticar que els éssers humans sempre viurien en circumstàncies de misèria i inanició, a menys que practiquessin el que ell anomenava "contenció moral". El seu remei per a l'excés de la població era que la gent limités de forma estricta la freqüència de les seves relacions sexuals (ja que ell considerava un "vici" l'ús de mètodes de contracepció).

Durant un temps es feu cas omís del maltusianisme, atès que el desenvolupament de la població als països occidentals seguia una pauta molt diferent de la que l'autor va preveure, ja que els índex de creixement demogràfic en aquestes àrees minvaren durant els segles XIX i XX. De fet, durant la dècada dels anys 30 hi havia gran preocupació per la disminució de la població a molts països industrialitzats. Tanmateix, durant el segle XX s'ha donat un creixement molt gran i ha tornat a donar un cert crèdit a les idees de Malthus, per bé que pocs la recolzen en la seva versió original: l'expansió demogràfica als països subdesenvolupats sembla estar ultrapassant els recursos que aquests poden general per alimentar els seus ciutadans.

La transició demogràfica

Així s'anomena als canvis que s'han vingut produint des del segle XVIII als països industrialitzats en relació amb la proporció de naixements i defuncions (Warren S. Thompson, 1929).

Thompson va descriure aquest procés en tres estadis en el que un tipus d'equilibri poblacional seria substituït finalment per un altre, a mesura que una determinada societat assolís un nivell avançat de desenvolupament econòmic.

En el primer estadi apareixen els trets que caracteritzen les societats més tradicionals, en les que tant la taxa de naixements com la de defuncions són elevades i l'índex de mortalitat infantil és especialment alt. La població creix poc, si és que creix, i l'elevat nombre de naixements es

compensa més o menys amb el de morts.

El segon estadi, que va començar a Europa i als Estats Units d'Amèrica –i no a tots els indrets d'aquests països- en la primera part del segle XIX, té lloc quan baixen les taxes de mortalitat mentre que la fertilitat es manté alta. Per tant, aquesta és una fase que es defineix per un gran increment de la quantitat de població.

El tercer estadi, que segueix a l'anterior, contempla el desenvolupament del desenvolupament industrial i cauen les taxes de natalitat fins un nivell en el que la població es manté novament estable. Malgrat la discrepàncies entre alguns demògrafs, s'accepta en general que aquesta seqüència descriu amb exactitud una gran transformació demogràfica de les societats contemporànies.

Aquesta teoria de la transició demogràfica s'oposa directament a les idees de Malthus. Mentre que aquest pensava que l'augment de la prosperitat produiria automàticament un augment de la quantitat de població, la tesi de la transició demogràfica subratlla que el desenvolupament econòmic produït per la industrialització en realitat produeix un nou equilibri pel que fa a l'estabilitat de la població.

També es pot explicar d'aquesta manera: la transició demogràfica consisteix en el procés que fa passar d'un règim d'alta fecunditat a un altre de baixa fecunditat. L'alta fecunditat es pot calcular en més de 6 fills per dona; la baixa fecunditat, en menys de 2,1 fills per dona; és a dir, el llindar que garanteix l'estabilitat demogràfica.

Tanmateix, aquesta transició avança a un ritme extremadament ràpid, i el fenomen travessa les fronteres de les civilitzacions. Així prenem com a exemple Egipte: el 1950 es comptaven 7 fills per dona; en l'actualitat es calculen entre 3 i 4 fills per dona. A aquest ritme, no hi ha dubte de que la transició demogràfica tindrà lloc el 2025. Si prenem un altre exemple d'un altre país musulmà, el més poblat de l'Islam, Indonèsia, tenim: el 1950, la mitjana era de 5,5 fills per dona; actualment, en canvi, és de 2,6 fills per dona. Això significa que la fi de la transició demogràfica és molt a prop. A la Índia, l'evolució és de la mateixa naturalesa: va passar de 6 a 3,3 fills en el curs del mateix període.

Segons les previsions de les Nacions Unides per al planeta en el seu conjunt, la transició demogràfica culminarà al voltant del 2050, data a partir de la qual la població terrestre iniciarà una declinació, probablement inexorable. Segons els estudis, es "perd" un fill per dona cada 10 anys.

Tanmateix, Àfrica és la major excepció a aquesta regla que sembla general. En aquest continent, el més pobre del món, la fecunditat femenina roman en un nivell molt elevat: 6 fills per dona. No obstant això, també a l'Àfrica les promeses de la transició estan en marxa, perquè fa 10 anys es calculaven 7 fills i el procés realment sembla avançar.

Segons els economistes, la transició demogràfica es produeix quan el cost d'educar els fills augmenta. Això es tradueix quan les dones tenen alguna cosa millor: quan se'ls ofereix un treball i un salari, la demanda social de nens disminueix. És a dir, es tenen menys fills, però s'ocupen millor d'ells: els pares tracten de preparar-los un millor destí mitjançant l'escolarització.

La paradoxa de la transició demogràfica actual radica en el fet de que es produeix precisament quan les condicions materials gairebé no han millorat. Això s'observa tant en el camp com en les ciutats, ja sigui que les dones treballin o no, i fins i tot abans de que hagi començat el procés d'escolarització. L'explicació donada per les Nacions Unides és que les dones d'arreu del món veuen en la televisió un model de vida que les fascina: el de les dones occidentals. A través de les imatges a les que accedeixen, entren en un món molt allunyat materialment d'aquell on viuen, però el suficientment proper com perquè desvetlli l'aspiració de semblar-s'hi. Un exemple: la televisió brasilera resultà molt més forta que l'Església Catòlica, tot i que

aquesta va aconseguir bloquejar el planning familiar.

Perspectives i tendències per al futur

La fertilitat continuarà essent alta en les societats en els països subdesenvolupats perquè s'han mantingut les postures tradicionals pel que fa a la grandària de les famílies: tenir un gran nombre de fills sovint s'entén com a desitjable, atès que proporciona una font de mà d'obra per a les explotacions agrícoles familiars. Algunes religions s'oposen al control de natalitat o afirmen que és desitjable tenir molts fills.

Tanmateix, s'han produït un descens en els nivells de fertilitat d'alguns països gegants, com el cas de la Xina, on el govern instaurà un dels programes de control de la població més amplis promoguts mai per qualsevol govern amb l'objectiu d'estabilitzar les xifres demogràfiques: va donar incentius (com un millor habitatge i educació i sanitat gratuïtes) per fomentar les famílies amb un sol fill o filla, mentre que les famílies amb més fills s'enfrontaven a dificultats especials (reducció dels salaris per aquelles que tenen un tercer fill). En alguns casos, la política del govern xinès ha tingut conseqüències secundàries molt negatives.

Hom preveu que les transformacions demogràfiques que tindran lloc en els propers cent anys seran majors que qualsevol altra que hagi succeït en tota la història de la humanitat. Les Nacions Unides han descrit varis escenaris de fertilitat. L'"extrem" situa la població del món en més de 25.000 milions de persones al voltant del 2150. En l'escenari "mitjà", que és el que la ONU considera més probable, es pressuposa que els nivells de fertilitat s'estabilitzaran en torn a dos fills per dona, la qual cosa produiria una població mundial de 11.800 milions de persones en 2150.

Aquest augment demogràfic general amaga **dues tendències diferents**. En primer lloc, la majoria dels països subdesenvolupats passarà pel procés de transició demogràfica. Això produirà un considerable **augment de la població**, atès que cauran els índex de mortalitat. Probablement Índia i Xina assoliran els 1500 milions d'habitants cadascuna. Algunes zones d'Àsia, Àfrica i Amèrica Llatina també experimentaran creixements similars abans de que la població s'estabilitzi finalment.

La **segona tendència afecta als països desenvolupats** que ja han passat la seva transició demogràfica. En aquestes societats es donarà un creixement demogràfic molt lleuger, si és que es produeix. L'altre factor important és el procés d'envelliment de la població, així com el descens del nombre de joves en termes absoluts. Per tant, les persones de més edat augmentarà de manera acusada. Això tindrà múltiples conseqüències econòmiques i socials per als països desenvolupats: a mesura que augmenti la ràtio de dependència, augmentarà la pressió sobre els serveis sanitaris i socials. Tanmateix, a mesura que augmenti el nombre de persones grans, també tindran més pes polític i pot ser que pressionin per tal que es destinin més diners en programes i serveis dedicats a les persones d'edat avançada.

Conseqüències dels canvis demogràfics. Alguns observadors pensen que les condicions propiciaran temps d'agitació social en els països subdesenvolupats que estiguin passant per la seva transició demogràfica. També s'apunta a que la transformació de l'economia i del mercat laboral pot provocar una gran migració interna del medi rural a les ciutats a la recerca de feina. I la ràpida expansió de les ciutats generaria danys mediambientals severos, nous riscos per a la salut pública, sobrecàrrega en les infraestructures, augment de la criminalitat i assentaments il·legals empobrits.

Els avenços tecnològics agrícoles i industrials no es poden preveure, no hi ha certeses al respecte. No obstant això, ja en els nivells demogràfics actuals pot donar-se el cas que els recursos del món ja es trobin per sota dels necessaris per crear en els països pobres condicions de vida comparables a les dels països industrialitzats.

Qüestionari

sobre l'entrevista amb la demògrafa Anna Cabré.

- 1. En quin sentit estan canviant les previsions de població per l'Àfrica del Nord a l'horitzó del 2025?**
- 2. Quins efectes positius ha tingut una baixa natalitat durant un temps per a l'educació del país?**
- 3. Què opina l'Anna Cabré sobre el foment de la natalitat?**
- 4. Segons l'autora, quina és l'evolució del concepte de "vell" i de "jove"? Conceptes del segle XIX i realitats del segle XXI.**
- 5. Quines són les hipòtesis de treball del Centre d'Estudis Demogràfics per al 2050?**
- 6. Què és el sistema complex de reproducció o sistema urbà de reproducció?**

IMPACTO DE LOS CAMBIOS DEMOGRÁFICOS EN LAS RELACIONES DE GÉNERO

Anna Cabre i Plà

Ponència dins el marc de les "1as Jornadas municipales de igualdad" realitzades per l'ajuntament de Galdakao, 28-29 d'Octubre de 2004
Centre d'Estudis Demogràfics 2006

<http://www.ced.uab.es/publicacions/PapersPDF/Text282.pdf>

Resum. - Els canvis en l'estructura de la població poden repercutir en les relacions de gènere. Aquests canvis s'expliquen per la modificació en les pautes de la mortalitat, la fecunditat i les migracions de les poblacions.

L'augment dels nivells de supervivència no afecten de la mateixa manera a ambdós sexes, per exemple, les dones enviduen més que els homes. Respecte a la fecunditat, la majoria de les dones acabaran casant-se i tenint fills, però en menor mesura i més tard. Un descens continuat de la fecunditat comporta una disminució dels efectius generacionals. A més, el descens de la mortalitat intrauterina implica un increment del percentatge de naixements. En conseqüència, el segle XXI serà un segle de dèficit de dones als mercats matrimonials a nivell mundial. Aquestes dones tindran moltes oportunitats, laborals, educatives i nupcials ¿sabran què elegir? Altres dones amb menys oportunitats i socialment molt diferents conviuran amb elles, com les immigrants. Aquesta serà la gran temàtica.

Qüestionari

1. Quines són les 3 variables en l'estudi de la demografia?
2. Quines d'aquestes són voluntàries i/o involuntàries?
3. Què s'entén per "emigració d'alt nivell"
4. Quina esperança de vida hi havia a Espanya a inicis del segle XX ? I actualment?
5. Com explicaries l'afirmació de l'autora, segons la qual els homes "masclistes" tendeixen a tenir famílies amb més fills?
6. Quin comportament demogràfic "estrany" succeeix durant els anys 70? Quin contras hi ha amb el que passa actualment?
7. En quins dos aspectes s'ha donat un canvi espectacular pel que fa al creixement de la població, segons l'autora?
- 8 Com influeix aquest canvi espectacular en les dones, segons l'autora?
9. Com influirà aquest canvi d'estructura de la població en la condició de les dones, segons Anna Cabre?
10. Què succeirà, a parer de l'autora, quan aquestes generacions que han nascut en els anys 80 i ara tenen 25 anys més o menys, un període en que hi ha poca joventut però l'aparell escolar o universitari és el mateix?

"VIVIREMOS MÁS AÑOS COMO VIEJOS QUE COMO JÓVENES".

(Entrevista a M. ÁNGELES DURAN, El País, 25 setembre 2005)

http://www.elpais.com/articulo/reportajes/Viviremos/anos/viejos/jovenes/elpdo/mrpi/20050925elpdmgrep_3/Tes

(Envelliment, dones, tecnologia, drets de sortida)

Qüestionari de l'entrevista a M. Ángeles Duran

- 1. Segons la professora Maria Ángeles Durán, quin és el canvi més important que s'ha produït a Espanya els darrers anys?**
- 2. Quin és el motiu segons la professora de la vinguda d'immigrants?**
- 3. Quina reflexió fa a l'entorn del nivell de delinqüència i immigració?**
- 4. Quan parla de les comparacions entre els nivells de violència de diferents països quina idea et sembla més important?**
- 5. Quin tipus de societat preveu que viureu –vosaltres sobretot- ?**
- 6. Què vol dir drets d'entrada?**
- 7. I els drets de sortida?**
- 8. Quina crítica fa a una determinada concepció de societat moderna?**
- 9. I sobre l'ensenyament quin canvi diu que s'ha produït i que molts no volen veure?**
- 10. Quines perspectives preveu per la biotecnologia?**
- 11. Quina raó dona per explicar l'alt nombre d'adopcions?**
- 12. Quin paper dona a l'església en els canvis que s'acosten?**
- 13. Es "passa" de l'església ?**
- 14. Com exemplifica el control de l'església a la societat espanyola actual?**
- 15. Saps què és el Concordat? Què et sembla l'exemple que posa sobre l'accés al sacerdoci de les dones i que en canvi l'Església rebi subvencions de l'estat?**
- 16. Resumeix breument com veu "la situació de l'home Espanya" després dels canvis que es van produint?**

Unitat 12.

Immigració i

integració

Introducció

Danilo Martucelli: Modelos y filosofías de integración social en Europa.

- **1. El modelo americano**
- **2. El modelo republicano francés.**
- **3. El modelo británico.**
- **4. El modelo alemán.**
- **5. El modelo de los pilares: Países Bajos o de Bélgica**
- **Conclusiones.**

Qüestionari

Introducció

L'emigració no és un fenomen nou, però sí que s'ha accelerat dins del procés d'integració global. Es calcula que prop de 200 milions de persones viuen actualment en països diferents aquell on varen néixer: és l'equivalent al 3% de la població mundial, segons dades del 2002.

Els estudiosos han identificat quatre models d'emigració.

- 1) **El model clàssic**, que s'aplica a països com Canadà, Estats Units i Austràlia. Aquests països s'han anomenat "nacions d'immigrants".
- 2) **El model colonial d'immigració**, que representen països com França i Gran Bretanya, que tendeix a afavorir els immigrants de les antigues colònies més que no pas als d'altres països.
- 3) **El model del treballador invitat** que es dona a països com Alemanya, Suïssa i Bèlgica. Segons aquest model, els immigrants són admesos en el país de forma temporal, sovint per tal de respondre a les demandes del mercat de treball, però no accedeixen a drets de ciutadania fins i tot després d'un llarg període d'estada.
- 4) **Els models il·legals d'immigració**, que cada cop es fan més habituals, degut a l'enduriment de les lleis que regulen l'emigració a molts països industrialitzats. Sovint, els immigrants que aconsegueixen entrar en un país, ja sigui de forma clandestina, ja sigui emprant un estatus de "no immigrant", aconsegueixen viure il·legalment al marge de la societat oficial

Globalització i migracions

Les migracions que ens semblen espectaculars avui en dia estan, sens dubte, relacionades amb la globalització. Però el fenomen de la globalització tal i com l'entendem no és la primera vegada que es produeix. Ja es va produir una globalització, la primera, en el segle XIX. Tant la primera globalització, la del segle XIX, com l'actual, tenen en comú les migracions internacionals. Actualment es viu en un món on la mobilitat de les persones sembla excepcional. Tanmateix, el 1913, el 10% de la població mundial estava constituït per immigrants, és a dir, en el sentit estadístic simple de persones que resideixen en un país que no és aquell on varen néixer. En canvi, en aquesta segona globalització que ara vivim el nombre de població immigrada és del 3%. És evident que aquesta xifra resulta imponent en nombres absoluts, però en relació amb la població terrestre és tres vegades inferior a la globalització del segle passat.

Modelos y filosofías de integración social en Europa.

**(Conferència de Danilo Martucelli, Can Palauet - Mataró, 10 de novembre de 2005)
Investigador del Centre de Recerques sociològiques de França**

Todos los países terminan, de manera más o menos clara o consensuada, por escoger un modelo de integración con una filosofía particular. Pero cualquiera que sea la manera como los problemas sociales se manejan, cualquiera que sea el modelo de integración, los problemas sociales son por lo general increíblemente similares en todos lados. Hay que comprender siempre juntas las dos afirmaciones. Las gestiones son diversas y los problemas terminan siendo similares. Por supuesto, que unos pueden decir que económicamente las tasas de desempleo son muy diferentes en Estados Unidos de lo que son en España o en los países escandinavos, sí, pero los fenómenos de precarización detrás del empleo tienden a ser semejantes. Por supuesto, los sistemas de salud son muy diferentes en los diferentes países, pero la parte del producto interior bruto que se gasta en los programas de salud, tiende a ser

más alto en los Estados Unidos que en Europa, pero, a mediano plazo las tendencias tienden a ser similares. Y los problemas de integración o de gestión de la pobreza urbana, cualquiera que sean las filosofías que se ponen en práctica, tienden a producir fenómenos extremadamente similares en casi todas las situaciones.

Nunca lo olviden: las filosofías son diferentes, las orientaciones divergen, sin embargo, los problemas tienden a ser similares, porque son estructurales en muchos aspectos.

Segundo punto fundamental a propósito de los modelos de integración. Hablar de un modelo de integración, no es en realidad sino otra manera de designar el problema de la identidad nacional. En la relación que un país establece con los inmigrantes, está siempre jugándose, una y otra vez y siempre de nuevo, su propia identidad nacional. Esto quiere decir que el tema migratorio jamás puede ser separado de una historia nacional de largo aliento. Si ustedes olvidan eso, uno termina por no comprender una serie de fenómenos sociales: el hecho por ejemplo de saber por qué en tal o tal tipo de país, es tal tipo de problema que se convierte en un problema fundamental de debate y no en otros lados. Es en función de la identidad nacional que ciertos temas pueden ser más o menos sensibles.

Y en fin, tercer punto, lo que les dije hace un momento, lo que se juega a nivel nacional o a nivel de Estado, nunca es lo mismo que lo que se juega a nivel local. Un país puede tener tendencias nacionales inquietantes y tener acciones locales extremadamente exitosas. Y en sentido inverso, experiencias locales exitosas, pueden ser en todo momento desequilibradas por el contexto nacional. Pero, nunca lo olviden, en la dinámica entre lo global y lo local siempre hay márgenes de acción. Pero desgraciadamente, si los problemas se agudizan, si la tensión identitaria nacional se incrementa, esa experiencia piloto local exitosa puede ser, de alguna manera, anulada en sus efectos positivos. Todo esto trae como consecuencia, por supuesto, una enorme frustración entre los trabajadores sociales, los profesores o los responsables políticos locales que, después de años de esfuerzo, tienen el sentimiento que todo lo que se hizo durante años ha sido borrado en una sola noche de revueltas. Lo cual es injusto y es falso, pero ¿cómo no comprender el sentimiento de frustración de tantos actores locales, desestabilizados por esos movimientos estructurales o por incidentes explosivos? Algo tanto más importante en sus efectos a largo plazo, que muchas de las más exitosas experiencias locales en el fondo se apoyan casi exclusivamente sobre energías personales.

Vengo al tema principal. Yo quisiera presentarles rápidamente las grandes líneas de las filosofías nacionales de integración, diferenciando los modelos americano, inglés, francés, alemán o belga/Países Bajos. Porque me parece que es importante que comprendan cómo los países escogen a través de una historia institucional y de una identidad nacional, un modelo de integración de sus inmigrantes.

1. El modelo americano.

Comienzo con el modelo que es el más alejado, el de los Estados Unidos pero que tal vez tiene más éxito en los medios de comunicación de masas, y que ejerce una fuerte seducción. En los Estados Unidos ha habido durante mucho tiempo un modelo que se llamaba el "melting pot" y que en realidad, hoy en día, cada vez más se reconoce que es el de una "salad bowl" (una ensaladera). Quiere decir un país en el cual la gente tiene diferentes rasgos que conviven sin disolverse entre sí: donde tomate, lechuga, cebollas, papas y otras cosas se mezclan pero cada uno conserva la naturaleza de su producto. Es decir, que bajo la impronta de este modelo, uno se integra en Estados Unidos, no transformándose en otra cosa, sino que cada uno debe integrarse en la ensaladera americana conservando sus raíces. Uno se integra entonces como afro americano, "hispano", ítaloamericano, etcétera, etcétera. Es decir, cada uno se integra en la nación americana guardando sus raíces y es un tema importante porque quiere decir que en la ensaladera, cada uno forma parte del todo, y es en virtud de lo que es individualmente. Son los individuos, y sus pertenencias culturales, que participan en el imaginario de la nación americana.

Este modelo tiene sus aspectos positivos y aspectos negativos. El aspecto más positivo es que los Estados Unidos (pero esto está ligado a su historia política y a su hegemonía económica, militar y cultural) es hoy en día lo que unos llaman un "país-mundo", es decir, un país asociado, en su imaginario, con una increíble diversidad étnica, y ello con una velocidad impresionante. En Estados Unidos prácticamente el 30 por ciento de americanos, hoy en día, no son, entre comillas, blancos. Hay ya 13% de hispanos, un 12% de minorías negras, entre un 4 o 5% de asiáticos, un porcentaje menor de poblaciones indígenas, a lo cual tal vez habría que añadir otros grupos nacionales – por ejemplo, los italianos – que no son asimilados a los WASP (White anglo-saxon protestant). Estados Unidos es pues en los hechos y en su imaginario un mosaico de colores.

Y bien, este neo-universalismo americano, este sentimiento de "país-mundo", da un sentimiento de apertura de expectativas muy grandes. No es nuevo, por supuesto, pero esto entronca con la tradición americana. Los Estados Unidos, todo el mundo lo sabe, es un país de inmigración, tradicionalmente de inmigración, que inventó el mito de la nación americana a través del tema de la inmigración, como pueden haberlo hecho Australia o como puede ser el Canadá. Quiere decir que la nación americana es inseparable del hecho inmigratorio y que esta realidad está aceptada identitariamente en tanto que tal. Y que por lo tanto, un inmigrante que llega a los Estados Unidos, si se naturaliza, cuando juramente, es alguien que termina formando íntegramente parte de la comunidad americana. Por supuesto, esto no evita la xenofobia y las discriminaciones. Pero tiene un peso político muy fuerte.

La manera más simple de hacerles comprender esto no es otra que la imagen misma de la estatua de la libertad, que fue el obsequio de la Tercera República francesa a los americanos en el centenario de su independencia para que nunca olviden que hay que mirar a la libertad que viene de Europa y que, con el tiempo, se transformó, ustedes lo saben perfectamente bien, en la experiencia de la libertad que los inmigrantes europeos refugiados encontraban cuando pisaban la costa americana.

Bien, los Estados Unidos es eso, la capacidad de invertir e inventar mitos políticos y de construir una nacionalidad gracias al dinamismo de la sociedad, e imponer la imagen de un país capaz de acoger a todos los grupos sociales. Por supuesto que los sociólogos se divierten, desde hace más de cuarenta años, en mostrar, por ejemplo, que, en contra de lo que supone el "sueño" americano, la tasa de movilidad social real en los Estados Unidos, es tan alta o es tan baja – léanlo como quieran – como la que existe en las sociedades europeas. Es decir, contrariamente a lo que creen 8 americanos sobre 10 (si me apoyo en una reciente encuesta de opinión), si ustedes nacen pobres en los Estados Unidos, tienen tantas oportunidades como en España, Francia o Alemania... de quedarse pobres. Pero, frente al pesimismo que aqueja en este punto a tantos españoles, franceses o alemanes, muchos americanos piensan, y ello en contra de los hechos, que van – o pueden – volverse ricos. Y eso da, es innecesario decirlo, una dinámica social muy particular.

Ahora bien, la emigración en los Estados Unidos se dio a través de dos, tres grandes olas de inmigración y por un cambio fundamental en las políticas sociales. La primera ola migratoria, la de finales del siglo XIX- comienzos del siglo XX, fue el de una población esencialmente europea, de mano de obra que se insertó por el trabajo, esencialmente en el sector industrial, y que fue asimilada con enormes dificultades – contrariamente a lo que se cree. Los italianos, los polacos, los alemanes, etc. tuvieron enormes problemas de integración en Estados Unidos, hasta el punto que en los años, 1920, -30 esto fue un tema importante del debate público. Un síntoma: en esos años había trabajadores sociales que iban a las casas de los inmigrantes a enseñarles a comer americano, para que incluso el paladar termine adaptándose a los gustos nacionales americanos... O sea que, contrariamente al mito, hubo un fuerte proceso de asimilación, de americanización casi forzada, de muchos inmigrantes.

La segunda ola de inmigración es diferente, se produce en los años 60, es una inmigración en la cual se ponen en cuestión las cuotas étnicas raciales que existían hasta ese momento y se pone en práctica la política del reagrupamiento familiar. Fue una manera, para los Estados

Unidos, de al mismo tiempo salir de una política que ya no podía ser aceptada en el marco democrático (la de escoger los inmigrantes por el color de la piel), y que al mismo tiempo trató de hacer una trampa, entre comillas, porque se pensó que el reagrupamiento familiar iba a hacer que solo venga a los Estados Unidos grupos étnicos esencialmente europeos que ya estaban instalados en el país. Lo que sucedió es que el reagrupamiento familiar fue utilizado masivamente por los hispanos (los mejicanos comienzan a cruzar de manera importante la frontera desde los años 70) y sobre todo por los asiáticos. Y estos dos grandes grupos, han sido en consecuencia los que más se han incrementado numéricamente hablando en los últimos 30 años.

Llega la tercera ola, la de los 90, cuando Clinton cambia la filosofía de la inmigración en los Estados Unidos para organizarla esencialmente en función de las necesidades del mercado de trabajo, que es la política migratoria que Inglaterra y cada vez más países europeos tratan de poner en práctica. Es decir, se selecciona a los inmigrantes en función de las demandas de la economía americana. La proposición parece sensata. Pero en una economía moderna sometida al cambio permanente, tecnológico tanto a la de la demanda, es un problema espinoso determinar a ciencia cierta la demanda laboral futura de la economía, sin contar con problemas de índole técnica (cómo esta "demanda" remonta al ministerio, cómo se fijan las cuotas, su número y sus perfiles, etc.).

Bien, esta última ola de inmigración, en su flujo legal e ilegal, ha sido particularmente importante en los Estados Unidos. Entre el año 90 y el año 2005 los Estados Unidos han sido, más que nunca, una tierra de inmigración. En Europa hay menos conciencia de esta realidad porque lo esencial de la inmigración europea hacia los Estados Unidos se dio hace mucho tiempo, pero para muchos individuos en el mundo, más que nunca, los Estados Unidos ha sido la "América".

Estas tres olas de inmigración deben ponerse en relación con el modelo social. Y aquí también es necesario advertir que la filosofía de la integración en Estados Unidos cambió radicalmente en los últimos 30, 40 años – por dos grandes razones. La primera es el movimiento de las minorías negras, que se sublevó contra la segregación y la discriminación de la cual era objeto, y que llevó al movimiento de derechos civiles y más tarde a las políticas, no de cuotas, pero a lo que los americanos llaman la "affirmative action". El punto es importante. En términos estrictos, nunca ha habido cuotas, mejor dicho, hubo una política de cuotas que se instauró en algunas universidades de élite en Estados Unidos y que solo duró algunos semestres. En ningún otro lado hubo políticas de cuotas porque, inmediatamente, fueron declaradas anticonstitucionales. Es decir, el hecho de que se reserve un número de plazas fijas antes que el concurso tenga lugar, a gente de tal o tal tipo de color de piel, solamente existió durante algunos semestres, lo repito, en algunas universidades de élite americanas. Lo que existió fue la voluntad -en Inglaterra es similar- de adaptar las instituciones americanas, para darles una presencia más importante a los grupos minoritarios. No se trata pues de una cuota fijada por la ley, pero es gracias a la voluntad de ampliar los criterios de selección que se obtiene el incremento de la presencia de miembros de grupos minoritarios. Se trata de abrir el abanico de los criterios de selección para que la sociedad sea más justa. Eso fue un resultado importante de la lucha de los años 60-70 que ha dado como resultado, en el caso americano, la aparición de una muy importante clase media negra y clase media hispana, y desgraciadamente, una crisis profunda en los hiper-guetos americanos o una fragilización de las clases medias bajas americanas.

Ahora bien, esta política de cuotas ha sido sistemáticamente puesta en cuestión por los gobiernos republicanos. ¿Y cuál es la decisión de los Estados Unidos? Hoy en día es, básicamente, una voluntad, después del atentado del 11 de septiembre, de regresar a una política de americanización. Todo esto crea un corto-circuito extraño. Hasta antes de las revueltas recientes, el modelo francés fue de alguna manera seductor en los Estados Unidos, porque algunos vieron en él un modelo que asimilaba a los inmigrantes, no permitía la construcción de comunitarismos y por lo tanto era un modelo que se suponía podía evitar los riesgos de desliz integristas.

La realidad es que el gobierno republicano, como el gobierno de Blair como lo diré en a

continuación, de alguna manera pone en práctica medidas políticas que tienden a aumentar el sentimiento de unión nacional a través de una política de americanización. Es decir, los programas que financian las lenguas nativas de los inmigrantes o que tratan de mantener redes comunitarias, tienden hoy en día a ser parcialmente "desaceleradas" en Estados Unidos, en beneficio de programas que tratan de activar el inglés y el sentimiento de pertenencia a la nación americana.

Aun así, cómo olvidar que los Estados Unidos es un país de inmigración, donde la nación es inseparable de la inmigración y donde el problema fundamental es menos la presencia en sí misma de los extranjeros que la manera como se maneja la gestión social y los grupos más subalternos de la sociedad. Es un modelo donde el dinamismo de la sociedad esconde una serie de conflictos – y de precarizaciones – que aparecen detrás de las cifras.

2. El modelo republicano francés.

Comienzo esta rápida presentación de modelos sociales en Europa a través del modelo francés. Es un modelo, ustedes lo conocen bien, que supone una fuerte asimilación. Un extranjero cuando llegaba en Francia, (pero el proceso era el mismo para un francés autóctono del campo), tenía que desprenderse de todos sus elementos culturales idiosincrásicos "primitivos" afin de ingresar en la universalidad francesa. Es una concepción inseparable de la historia francesa: de un país con tradición colonial fuerte, extremadamente orgulloso de su cultura y que durante mucho tiempo pensó que la mejor – sino la única – manera de penetrar en lo universal y por lo tanto en la historia, era siendo un ciudadano francés. Para muchos franceses, lo universal habló la lengua francesa durante décadas.

Esta filosofía de asimilación fuerte, permitió un modelo de integración muy activo cuando los mecanismos institucionales lo permitieron, cuando la escuela, el trabajo y la segregación urbana eran de tamaño tal que permitieron la paulatina integración efectiva de los inmigrantes españoles, italianos, polacos. En el fondo, pues, fue más un modelo de sociedad que una filosofía social, lo que permitió el éxito del modelo francés.

Hoy en día, la filosofía no ha cambiado sustancialmente (se sigue promocionando la separación entre el Estado y la religión, la laicidad, o la necesidad de asimilar a los extranjeros), pero lo que ha cambiado es la manera como las instituciones trabajan hoy en Francia. Es decir, lo que dificulta la integración de los inmigrantes (y de las capas populares "autóctonas") es hoy por hoy la segregación urbana que no existió en los 60, la aparición de extremas desigualdades en la sociedad, y el hecho que un conjunto de instituciones, básicamente la escuela o la familia conozcan transformaciones profundas, cuyos programas institucionales se han debilitado y donde la escuela se convierte ya no sólo en un factor únicamente de integración sino en un mecanismo central de la selección social.

Esta transformación de los mecanismos sociales en Francia explica porqué la filosofía francesa de asimilación, que sigue siendo en principio el modelo de integración nacional, se encuentra hoy en día debilitado. De ahí el debate que se suscita, que no siempre tiene la serenidad necesaria; hay cada vez más actores que se dicen favorables a un "aggiornamento" del modelo de integración francés. Entre otros, el actual ministro del interior ha propuesto, por ejemplo, el voto de los extranjeros en las elecciones locales (un tema tradicionalmente movilizad por los partidos de izquierda). Ha propuesto que el estado francés financie la creación de mezquitas, en fin, ha hecho una serie de propuestas que se alejan más o menos del modelo tradicional de asimilación francés.

Pero el debate, por supuesto, y como siempre, excede al solo colectivo inmigrante. La nación francesa hoy en día se encuentra en cuestión, se interroga sobre el sentimiento de ser o no ser francés. Y detrás de las discusiones sobre la asimilación o no de los extranjeros, se halla la realidad de un país que duda sobre su identidad nacional. Y que duda por razones internas, de inmigración, de pérdida – real o no – de competitividad de la economía francesa, pero que duda también desde el punto de vista exterior, por la pérdida del francés frente al inglés o la pérdida de la capacidad de influencia política francesa en los contextos mundiales. Entonces, ustedes comprenden bien, que este cuestionamiento identitario nacional, y que este interrogante sobre

el peso de Francia a nivel mundial, excede en mucho al tema de los inmigrantes.

Y como hablamos de Francia, y la escuela fue la cuna de la nación, todo esto tiende a ser focalizado en el ámbito escolar y en lo que ha sido uno de los últimos mitos de la República francesa: es decir, la capacidad de la escuela de lograr hacer ingresar en la modernidad a las chicas magrebies, permitiéndoles que se desliguen del "oscurantismo primitivo religioso" de sus padres. Cuando algunas de esas chicas, repito una pequeña minoría, se pone el velo, hay una triple crisis: la de los profesores que "fracasan", la de la escuela francesa en su capacidad de liberar a las mujeres y por supuesto la de la nación francesa que no sabe que lugar debe darles a esas francesas que llevan un velo. Es solo en este trasfondo nacional como puede y debe comprenderse la importancia del debate sobre el velo en el caso francés.

3. El modelo británico.

La experiencia británica es, de alguna manera, a la vez similar y diferente al modelo americano. Lo más importante es que el Reino Unido, Gran Bretaña o incluso Inglaterra tienen la conciencia de su antiguo imperio y que han tenido una política colonial muy distinta al caso francés. A la diferencia de Francia, en el mundo británico había diferentes maneras de ser británico, en una especie de círculos concéntricos y hasta hace muy poco tiempo habían distintos niveles de "anglicidad". Y esa gestión imperial, hizo que los ingleses trataron menos la gestión de los inmigrantes por un problema de asimilación cultural y mucho más por un tratamiento civil y político de los problemas sociales.

Es pues una filosofía de tratamiento civil de los fenómenos sociales asociados a la inmigración lo que caracteriza a los ingleses, es decir, cómo hacer para que grupos étnicos de culturas diferentes cohabiten en un espacio común gracias a una política de derechos. Y fue la gran sabiduría administrativa del imperio británico la de lograr con muy escasos funcionarios manejar un increíble imperio.

En todo caso, Inglaterra escogió rápidamente la vía de un control de la inmigración. Fue el compromiso entre conservadores y laboristas en los años 70: el control migratorio iría a la par con políticas activas de integración que pasaron, muy concretamente, por un sistema de derechos, muy importante, que van a permitir luchar activamente contra las discriminaciones. Y los ingleses apostaron, por un lado, por una cultura activamente multiculturalista, donde todo el mundo tiene derecho a expresar su diversidad.

Londres es hoy una ciudad increíblemente multicultural, probablemente la ciudad europea más multicultural. (No se si lo vieron ustedes, pero de los "clip" para la presentación de los juegos olímpicos de 2012, entre Londres, New York, Madrid, Paris y Moscú, el "clip" de la campaña de Londres, es anecdótico pero tiene su importancia, fue increíblemente multicultural. Era un joven de color que se lanzaba a una piscina y que jugó sobretodo con la imagen de gran apertura cultural de Inglaterra hacia el mundo exterior). Se trata en verdad de una imagen colectiva que los ingleses hoy tienen y promueven de su país.

El modelo inglés tiene dos grandes características. Por un lado, un proyecto multicultural fuerte, y por el otro, como un mecanismo necesario afín de permitir la convivencia de esta diversidad cultural. Se puso en práctica un sistema muy importante de lucha contra las discriminaciones. Se hacen, así por ejemplo, "testings" de discriminación en las escuelas, los alojamientos o el empleo. Hay, así, funcionarios públicos – o asociaciones – que hacen pruebas para saber si en tal empresa se discrimina o no, si en tal escuela se discrimina o no, que si en tal barrio tal tipo de propietarios alquilan una vivienda a grupos minoritarios o no y, en función de los resultados, se castiga activamente toda práctica de discriminación. El modelo inglés apostó, pues, por una integración por la legislación y a través la lucha contra la discriminación.

Este modelo inglés, con sus éxitos y sus fracasos, vive una crisis profunda, incluso más profunda que la que se dio tras el 11 de septiembre, cuando se dieron los atentados del 7 de julio de 2005 y los que hubo unos días después. Es decir, una parte de la opinión pública inglesa se plantea cada vez más el problema fundamental: si no han ido demasiado lejos en el

modelo multicultural, y si no es necesario regresar a medidas que permitan "rebritanizar" a los extranjeros o a las minorías. Y Blair, que ya había comenzado una política de este tipo en el año 2002, en la secuela de los atentados de Nueva York, ha activado cada vez más este tipo de medidas tratando, por ejemplo, de hacer que los inmigrantes que quieren nacionalizarse ingleses o que van a residir en Inglaterra, tengan que conocer un conjunto de reglas, pasen una serie de exámenes, a fin de asegurarse de la vitalidad de su sentimiento de britanidad.

En términos simples, quiere decir que de alguna manera, los ingleses se aproximan a un modelo asimilacionista francés, en el momento mismo, en que en Francia el modelo republicano clásico conoce aperturas en favor de políticas de discriminación positiva. Les digo esto para insistir en la mezcla práctica de modelos más allá del antagonismo de las filosofías nacionales.

4. El modelo alemán.

Cuarto ejemplo, el modelo alemán. Alemania es hoy en días, entre los seis países grandes de la UE, el país que tiene el número más importante de inmigrantes con un porcentaje que llega a más del 9%. La inmigración en Alemania se inscribe en el seno del "milagro" alemán de la posguerra, pero también en la oposición entre las dos Alemanias durante la Guerra fría (una manera de mostrar la bonanza de la Alemania occidental contra la Alemania del este). En todo caso, lo que primó durante décadas fue la fuerte inserción socioeconómica de los inmigrantes y la escasa o débil integración cultural. De ahí incluso la denominación de los inmigrantes como "trabajadores extranjeros", o mejor; "trabajadores invitados". Es decir, los trabajadores llegaban contratados por empresas alemanas, que requerían importantes contingentes de mano de obra, ganaban buenos salarios, tenían condiciones de vida perfectamente decentes pero vivían en sociedades paralelas – que no fueron percibidos como guetos porque por definición se suponía que se trataba de trabajadores invitados que tenían vocación a regresar a sus países de origen.

La historia de la inmigración comenzó paulatinamente a cambiar de rostro al perpetuarse. Se dieron algunos matrimonios mixtos, no muchos pero algunos, otros empezaron a hacer proyectos para quedarse indefinidamente en el país, hicieron venir a sus mujeres e hijos a través de reagrupamientos familiares, comenzaron a nacer hijos, en suelo alemán, de estos primeros trabajadores inmigrantes.

Y progresivamente, antes que se dé la unificación alemana del año 89-90, el problema comienza a plantearse: ¿qué se hace con esos jóvenes que nacieron en el suelo alemán y que no tienen, porque el derecho de suelo no estaba reconocido en Alemania, la nacionalidad alemana?

El problema será acuciante con la reunificación. La nación alemana, ese país particularmente inquieto sobre su identidad nacional, se encuentra nuevamente sacudida por los pánicos de la historia. ¿Cómo crear un nuevo sentimiento nacional alemán, una nueva germanidad, en dos países que habían vivido en dos bloques políticos que se opusieron durante casi 50 años? La "solución", como algunos de ustedes lo saben, la encontró, al menos intelectualmente, Habermas, cuando insistió en que el nuevo sentimiento nacional alemán debía forjarse alrededor de lo que él llamo el "patriotismo constitucional": ser alemán exige el respeto de la constitución alemana. Dada la historia nacional alemana del siglo XX, era una solución por lo menos respetable. Pero en el seno de esta caracterización, se reactiva el problema de nacionalidad de los grupos extranjeros que residían, de los jóvenes que ya habían nacido en Alemania. Es así como ha habido un importante debate en Alemania para saber si se puede aceptar el derecho de suelo (y no solo el derecho de sangre) como elemento que dé acceso a la nacionalidad.

La legislación que adoptó el gobierno, el ex-gobierno socialdemócrata y verde en Alemania, señala que entre 18 y 23 años, los jóvenes nacidos en Alemania de padres extranjeros, pueden guardar las dos nacionalidades, la alemana y la de la del país de origen de los padres, esencialmente turcos. Pero que a los 23 años tienen necesariamente que escoger una de las dos nacionalidades. Medida bi-céfala que borró, digamos con una mano, lo que otorgó con la

otra. Si la posesión de la nacionalidad es un factor fundamental en un proceso de integración de inmigrantes o de minorías, el hecho que se obtenga en un proceso de desgarramiento interior o familiar reduce o complica su efecto.

Esto es, si en Alemania existen para los inmigrantes problemas de índole económica, el principal eje de la discusión porta sobre la identidad alemana, como se la redefine hoy en día frente al fenómeno migratorio. Esto no quiere decir por supuesto que en Alemania, como en tantos otros países europeos, no haya dificultades en las políticas sociales (sobre todo en el sistema de salud y de educación que atraviesan fases difíciles), a lo cual se añade, a causa, entre otras cosas, de presupuestos públicos más reducidos, la aparición de divisiones sociales importantes entre los mismos alemanes, y sobre todo en los nuevos "lander" del Este. Alemanes que consideran así, por ejemplo, que la ayuda hacía los extranjeros en situación regular en Alemania es indebida y que habría que reorientar el gasto social hacía ellos.

Entonces, a un problema de definición de la nacionalidad, se comienza lentamente a añadir un problema fundamental de índole social y económica. Y uno puede temer que la asociación de las dos cosas, dé en Alemania, una situación tan tensa como la que ha habido en Francia. Por el momento, el sistema político alemán se ha mostrado mucho más sólido que el sistema de partidos en Francia para evitar la aparición de movimientos extremistas a la izquierda, pero sobretodo a la extrema derecha.

5. El modelo de los pilares: Países Bajos o de Bélgica

El último modelo del cual quisiera decirles algo, es un modelo particular, que creo yo que está muy alejado de la realidad española o catalana, que es el modelo de los Países bajos o de Bélgica, que se llama el modelo de los pilares. ¿Por qué el modelo de los pilares? Porque esos dos países tienen un modelo en el cual, aunque les puede parecer un poco extraño desde el exterior, toda la sociedad está dividida en grupos. En el caso de Bélgica, es entre católicos, socialistas o liberales y en el caso de los Países Bajos es, esencialmente, entre protestantes y católicos. Quiere decir que, desde el aparato de representación pública, pasando por los hospitales, por las escuelas, por los lugares de trabajo, ustedes están en un pilar católico, socialista o liberal. Y que las tres sociedades son grupos casi estancos y que todo se negocia en función de los puestos a acordar a uno u otro pilar. O sea, que si el puesto o la plaza en concurso, está pre-asignada para un católico, un liberal o un socialista, es un equilibrio de fuerzas que hay que respetar – un elemento fundamental del compromiso político de los Países Bajos o Bélgica.

Ustedes comprenden bien que en ese modelo, los inmigrantes no tienen un lugar sino subalterno, a menos que se conviertan en un miembro de uno de esos pilares, o, mucho menos probable, en un nuevo pilar. Y bien, voy a resumir a muy grandes rasgos la historia de la inmigración en estos dos países: en el caso belga, por ejemplo, durante mucho tiempo los inmigrantes se integraron esencialmente por la red católica o socialista.

Cuando el mecanismo de integración por el trabajo o por los sindicatos se debilitó, necesariamente, los grupos extranjeros o de origen extranjero residentes en Bélgica empezaron a tener el sentimiento que el juego de los pilares los dejaba fuera. El modelo que define el pacto político entre los grupos sociales dentro de Bélgica empezó a resquebrajarse. Al debilitarse la unidad social, la identidad nacional se encontró afectada. Muchos individuos ya no encontraban más, en medio de ese juego de los pilares, la manera de poder hacerse un lugar dentro de la sociedad belga.

A lo cual se añade el hecho que Bélgica es un país dividido en dos grandes bloques culturales: entre la parte valona y una parte flamenca, que son como dos sociedades que viven, desde hace unas décadas evoluciones sociológicas radicalmente diferentes, casi en todos los ámbitos. Lo cual hace que hoy en día, Bélgica es como dos países, con un modelo de los pilares que disfunciona en ambos lados. Al punto que según algunos solo quedan dos elementos de unidad al país: el rey y Bruselas. Y si no hubiera el problema de Bruselas, que es una ciudad francófona en tierra flamenca, el país se habría probablemente dividido hace años, según

ciertos análisis. En todo caso, sin hacer predicciones sobre el futuro, hoy en día estadísticamente hablando, son ya dos países radicalmente distintos, que hablan dos lenguas, que se separan cada vez más y que tienen cada vez menos elementos en común. Es en este contexto que se ubica el tema actual de la inmigración.

Y bien, los Países Bajos, con especificidades propias comparten algunos aspectos de este modelo con dos grandes pilares protestantes y católicos. ¿Por qué estos dos grandes grupos? Porque la guerra de la religión funda los Países Bajos, en los siglos XV-XVI, ninguno logró imponerse militarmente contra el otro, y como nadie logra ganar, se tiene que encontrar un pacto político, como pacto de no agresión, que permita a unos y otros compartir el poder.

Ese modelo funcionó durante mucho tiempo y ustedes comprenderán fácilmente que, en un modelo de este tipo, la regla fundamental es la tolerancia. Yo tengo que tolerar al otro porque si yo no lo tolero, yo pongo en cuestión el pacto fundamental en el cual está basado el compromiso político que asegura nuestra convivencia colectiva. Eso les dio a los Países Bajos sus mejores momentos de gloria, entre otros, cuando se dio la persecución de las minorías judías en Europa.

Pero hoy en día, la minoría musulmana cuestiona de alguna manera el pacto político entre los protestantes y los católicos y exigen una parte más importante dentro del juego político. Imposible entonces obviar este marco general para comprender las tensiones actuales. Piensen, por ejemplo, en la importancia de la discusión alrededor del tema de la tolerancia tras el asesinato del cineasta Van Gogh y la reacción a la que dio lugar – una parte de la población holandesa autóctona agredió a ciertos miembros de las comunidades musulmanas. Es decir, el acto aislado, de un crimen por un fanático de un artista holandés (algo evidentemente injustificado pero para eso está la justicia y hay un proceso legal en curso), desencadenó una revuelta hostil, casi un “pogrom” en plena Europa.

En todo caso, el tema de la tolerancia, por razones que tienen a la historia nacional, es en los Países Bajos el tema que captura lo esencial del debate.

* * *

Resumo y termino: el tema de la inmigración se declina de manera distinta según la tradición nacional, y hay siempre que tener en cuenta la tradición de un país para comprender la naturaleza de los debates. Y en función de los países, lo que hace problema es diferente.

En el caso francés, la nación se crea en la escuela, será el velo islámico que concentra lo esencial del debate.

En el caso holandés, son los pilares, donde lo esencial de la nación pasa por la negociación política, el tema de la tolerancia será pues fundamental.

En el caso británico, donde se ha escogido un tratamiento cínico de los problemas sociales, los problemas de discriminación estarán en el centro del debate.

Y en el caso de los Estados Unidos, un país que se define cada vez mas por su capacidad de ser un país-mundo, es la apertura del horizonte americano que se convertirá en el problema fundamental de la discusión.

Pero mas allá de esta recapitulación, retomo las tres cosas que he tratado de decirles hoy en día. Uno: todas las situaciones locales tienen márgenes de acción y muchas de ellas son importantes respecto al tema nacional. Dos: la presencia de los inmigrantes, y los debates que genera, debe interpretarse sobre el telón de fondo del tema nacional. Y tres: y es una conclusión más negativa, las filosofías sociales que se inscriben en una larga historia nacional y que son distintas en todos lados, terminan por enfrentar problemas que son, en el fondo, extrañamente similares.

En España, en Cataluña, terminarán encontrando (si no lo tienen aun) su propio modelo de

integración. Pero la similitud de los problemas y de los desafíos debe permitir inspirarse de acciones extranjeras. Y si no todo puede hacerse a nivel local, y cualquiera que sean los límites de la acción local, yo creo que en función de la manera como las cosas se gestionan localmente, existen capacidades de absorción de crisis más o menos importantes. Y por qué no pensar, para regresar a la primera parte de esta charla, que otra gestión de crisis habría podido evitar en Francia algunos millares de automóviles destruidos.

Questionari:

- 1) **Quin seria el model d'assimilació dels EUA?**
- 2) **Explica breument el model d'integració dels Països Baixos i Bèlgica**
- 3) **En què consisteix el model republicà francès?**
- 4) **Quin problema es plantegen actualment els britànics, sobretot després dels atemptats del 5 de juny de 2005?**
- 5) **Quin problema planteja la pregunta següent ¿qué se hace con esos jóvenes que nacieron en el suelo alemán y que no tienen, porque el derecho de suelo no estaba reconocido en Alemania, la nacionalidad alemana?**
- 6) **Indica quines són les principals afirmacions dels autors?**

TRIBUNA: DAVID REHER Y BLANCA SÁNCHEZ ALONSO . El País, 18 febrer 2009

La excepcionalidad española

La masiva llegada de inmigrantes a nuestro país a partir de 2000 no obedece sólo a un momento de intenso crecimiento económico. La clave se encuentra en las leyes que facilitan su acceso a la sanidad y la educación :

(http://www.elpais.com/articulo/opinion/excepcionalidad/espanola/elpepiopi/20090218elpepiopi_13/Tes)

7) Reflexiona i valora: L'immigració beneficia als rics o no? Per què, doncs, els partits conservadors s'apunten a discursos xenòfobs a vegades?

-Indica les idees principals dels articles següents:

a) George J. Borjas, catedr. en Harvard; experto en inmigración. La Vanguardia. LA CONTRA 4 jun2008

"La inmigración da dinero a los ricos y quita a los pobres":

<http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2008/06/04/pagina-68/71334878/pdf.html>

b) Cortar el paso a la xenofobia Anacleto

DEBATE El reto de la inmigración / MIGUEL PAJARES MIÉRCOLES, 20 JUNIO 2007. La Vanguardia:

<http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2007/06/20/pagina-29/59609135/pdf.html>

c) La economía valora el efecto de la llegada de cuatro millones de personas en la última década

El shock de la inmigración

La Vanguardia, 27 setembre 2006

<http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2006/09/27/pagina-63/51688846/pdf.html>

d) El profesor Miguel Pajares afirma que la llegada de inmigrantes ha servido para dinamizar la economía española:

http://www.ccoo.es/webcastillayleon/menu.do?Areas:Migraciones:Movimientos_sociales:Noticias:18622

e) Si en España no hubiera inmigrantes. ¿Cómo nos las arreglaríamos? Miguel Pajares, 25 setembre 2005

[http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2002/12/19/pagina-28/41698340/pdf.html?search="Miguel%20Pajares"](http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2002/12/19/pagina-28/41698340/pdf.html?search=)

f) Ética y economía del cayuco. César Molinas. La Vanguardia, 1 octubre 2006
<http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2006/10/01/pagina-8/51740915/pdf.html?search=molinas,%20césar.%20la%20economía%20del%20cayuco>

8) Comentaris:

1) Entre els dos articles hi veus semblances i/o diferències?

2) Quines? (Detalla'ls al màxim)

3) Respon:

3.1. Què va passar a la tardor del 2005 que s'anomena "oleada de asaltos de immigrants a las vallas de Ceuta y Melilla"?

3.2. Compara el PIB espanyol del 2005 amb el de l'Àfrica subsahariana, i amb el de tot el continent africà.

3.3. Què diu l'autor respecte a si en lloc de néixer al Maresme haguessis nascut a Guinea Equatorial?

3.4. És veritat que a més pobresa més emigració? Per què?

3.5. Qui són els més interessats a fomentar l'emigració? Per què?

3.6. És necessària la immigració als països europeus? Per què?

3.7. Quina ha estat fins ara la política d'immigració espanyola?

3.1. Què va passar a la tardor del 2005 que s'anomena "oleada de asaltos de immigrants a las vallas de Ceuta y Melilla"? Intent massiu de passar a les dues ciutats del nord d'Àfrica, ... morts, ferits, i retornats en condicions deplorables...

3.2. Compara el PIB espanyol del 2005 amb el de l'Àfrica subsahariana, i amb el de tot el continent africà.

El PIB d'Espanya (44 M d'habitants) el doble que el de l'Àfrica subsahariana (741 M). O un 36% superior que la de tota l'Àfrica (860 M)

3.3. Què diu l'autor respecte a si en lloc de néixer al Maresme haguessis nascut a Guinea Equatorial?

Primer que caldria felicitar-te pel fet que estiguessis viu (mortalitats infantils del 12%). Després donar-te la mala notícia que la teva esperança de vida seria de 42 anys, la meitat que al Maresme. Pura misèria.

3.4. És veritat que a més pobresa més emigració? Per què?

No. Per emigrar calen uns recursos mínims, econòmics (cal pagar el viatge) i "culturals" o d'informació (cal conèixer mínimament les possibilitats d'un món exterior més pròsper.

3.5. Qui són els més interessats a fomentar l'emigració? Per què?

Els països d'origen. Per les remeses de divises. Els governs així poden fer front al dèficit comercial, sense recórrer als mercats internacionals de capitals, als que tenen poc accés.

3.6. És necessària la immigració als països europeus? Per què?

Qui te cura dels nostres menuts i dels grans, qui fa les feines de neteja de moltes cases, qui fa carreteres i les cases, qui recull les collites, i les escombraries. Qui pagarà les nostres pensions. El 58% d'altres a la Seguretat Social l'any 2005 a la Comunitat de Madrid són immigrants (amb una taxa d'activitat del 90%)

El govern de la Comunitat de Madrid estima que necessitarà 800.000 immigrants al llarg dels propers 10 anys...

És probable que Espanya en el seu conjunt en necessiti 4Milions la propera dècada.

3.7. Quina ha estat fins ara la política d'immigració espanyola?

No n'hi ha hagut cap. S'ha mirat cap un altre costat. És cert que ha això ha permès un creixement i expansió econòmica com no s'havia vist. Però el cicle econòmic pot acabar-se i .... poden produir-se conflictes socials molt greus....

9. Indica les idees principals dels següents articles:

EL RETO DE LA INMIGRACIÓN

Del 'baby boom' al 'immigration boom'

Catalunya vive en el periodo 2001-2006 el mayor aumento demográfico de su historia:

[http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2009/03/28/pagina-](http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2009/03/28/pagina-31/58103473/pdf.html?search=)

[31/58103473/pdf.html?search="baby%20boom"](http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2009/03/28/pagina-31/58103473/pdf.html?search=)

La Vanguardia 29 abril 2007

<http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2007/04/29/pagina-32/58103449/pdf.html>

Por qué llegan tantos rumanos

[http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2001/01/23/pagina-](http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2001/01/23/pagina-13/48994110/pdf.html?search=Miguel%20pajares)

[13/48994110/pdf.html?search=Miguel%20pajares](http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2001/01/23/pagina-13/48994110/pdf.html?search=Miguel%20pajares)

Unitat 13.

Pobresa i

exclusió social

La pobresa

Pobresa absoluta i pobresa relativa
Mesures oficials de la pobresa
L'índex de privació de Townsend
Les causes de la pobresa
La cultura de la dependència
Les explicacions estructurals
Pobresa i mobilitat social

L'exclusió social

L'exclusió del mercat de treball
Exclusió dels serveis
L'habitatge i els barris
Les àrees rurals
La indigència
Delinqüència i exclusió social.

La pobresa

Malgrat que parlem sovint de pobresa en una o altra conversa, el cert és que entre els estudiosos socials no hi un acord unànim sobre el seu significat. Els sociòlegs i investigadors s'han mostrat partidaris d'abordar l'assumpte mitjançant dos enfocaments diferents: el de la pobresa absoluta i el de la pobresa relativa.

Pobresa absoluta i pobresa relativa

El concepte de pobresa ABSOLUTA es basa en la idea de subsistència, que fa referència a les condicions bàsiques amb les que cal comptar per tal d'arribar a una existència sana des del punt de vista físic. Així es diu que qui té manca d'aquests requisits fonamentals per a l'existència humana viuen en la pobresa. El concepte de pobresa absoluta es considera d'aplicació per a tot el planeta sigui quin sigui el país on es trobi. Es creu que els criteris de subsistència per a l'ésser humà són més o menys els mateixos per a tothom independentment on visqui.

Tanmateix no tothom accepta que sigui possible identificar el nivell de pobresa. Hi ha especialistes que discrepen i assenyalen que seria més apropiat emprar el concepte de pobresa relativa, que relaciona aquesta situació amb el nivell de vida general predominant en una determinada societat. Els partidaris d'aquest concepte afirmen que la pobresa es defineix culturalment i que no pot avaluar-se segons un NIVELL DE PRIVACIÓ universal perquè, segons el seu parer, les necessitats humanes no són idèntiques a tot arreu. És més, consideren que ni tan sols són les mateixes dins d'una mateixa societat. O sigui que tampoc són comparables les necessitats en societats distintes. Perquè coses que en una societat es consideren essencials poden semblar luxes en d'altra.

A la majoria dels països industrialitzats l'aigua corrent, les cisternes del lavabo i el consum regular de fruita i verdura es consideren necessitats bàsiques per poder tenir una vida sana; es podria dir, doncs, que qui viu sense aquestes condicions està en la pobresa. No obstant això, a moltes societats subdesenvolupades el gruix de la població no té accés a aquests elements i, per tant, no tindria sentit mesurar la pobresa tenint en compte la seva presència o absència dels mateixos.

Així, doncs, la formulació dels conceptes de pobresa absoluta i relativa planteja problemes. Una de les tècniques habituals per avaluar la pobresa absoluta consisteix en determinar la línia de pobresa, que es basa en el preu dels productes bàsics que necessita l'ésser humà per tal de sobreviure en una determinada societat. Es calcula que els individus o llars que estan per sota d'aquest nivell viuen en la pobresa. No obstant això, emprar un únic criteri per avaluar la pobresa pot resultar problemàtic, perquè aquest tipus de definicions no incorpora les variacions que es produeixen pel que fa a les necessitats humanes dins una mateixa societat o en comparar societats diferents. Per exemple, és molt més car viure en unes determinades àrees d'un país que en d'altres: el cost de les necessitats bàsiques variarà d'una regió a una altra. També pot dependre dels oficis que exerceixi una persona: no és el mateix un treball físic que requereix més necessitats alimentícies que d'altres feines no físiques. Per tant, emprar un únic criteri per mesurar la pobresa sovint suposa que se situï alguns individus per damunt de la línia de pobresa quan, de fet, la seva renda ni tan sols cobreix les necessitats de subsistència més bàsiques.

I també el concepte de pobresa relativa també es complica. Perquè, a mesura que les societats es desenvolupen, també ha de canviar la forma d'entendre la pobresa relativa. Quan les societats es fan més riques, els nivells de pobresa relativa s'ajusta a l'alça. Per exemple, en un determinat moment, els cotxes, els frigorífics, la calefacció central i els telèfons es consideraven articles de luxe. En canvi, a la majoria de les societats industrialitzades actuals es consideren elements necessaris per dur una vida plena i activa.

Mesures oficials de la pobresa

Hi ha països on existeix una avaluació oficial de la pobresa, una "línia de la pobresa" oficial, com als Estats Units d'Amèrica. Però a d'altres països desenvolupats els governs no tenen un criteri definit.

A partir dels anys seixanta del segle XX, alguns investigadors han considerat que qui tingui una renda igual o inferior a la requerida per tal de poder rebre prestacions complementàries "viu en la pobresa". Aquestes prestacions són una ajuda en diners del govern a qui no arriben al nivell que el Parlament considera necessari per a la subsistència.

A la major part dels països europeus la pobresa es mesura actualment tot utilitzant la desigualtat d'ingressos i es defineix pel nombre de llars que viuen per sota del 60% (o, anteriorment, del 50%) de la renda mitjana. Segons aquest indicador, el nombre de persones que viuen en la pobresa es va incrementar espectacularment en la dècada dels vuitanta.

L'índex de privació de Townsend

Alguns investigadors creuen que els indicadors oficials abans esmentats no mostren l'autèntic rostre de la pobresa. I han proposat definir la pobresa com a PRIVACIÓ. (Peter Townsend).

Townsend (Poverty in the United Kingdom, 1979), en comptes d'emprar estadístiques de renda, s'ha centrat en com interpreta la gent la pobresa. Townsend va examinar les respostes de més de dos mil qüestionari emplenat per llars de tot el Regne Unit a finals de la dècada dels anys seixanta del segle XX. Els entrevistats proporcionaren informació detallada sobre la seva forma de vida, tot incloent els costums alimentaris, el temps de lleure i la participació en activitats cíviques. A partir d'aquesta informació, Townsend va seleccionar dotze variables que considerava rellevants per a tota la població i no tan sols per a determinats grups, i així va calcular quina proporció de població es veia privada d'aquelles condicions.

Aquest autor va basar-se en un ÍNDEX DE PRIVACIÓ: com més elevat era l'índex, més privacions suportava la unitat familiar. Després comparava la posició de les llars –l'índex de privació– amb la seva renda total, tot tenint en compte el nombre de persones de cada unitat familiar, si els adults treballaven, l'edat dels fills i si hi havia algun discapacitat en la llar.

Les conclusions de Townsend assenyalaven que les taxes oficials es quedaven curtes (el 50%) si s'entenia com a mínim requerit el fet de participar de forma plena i satisfactòria en la societat. Els treballs de Townsend mostren que, a mesura que els ingressos es redueixen, sembla que les famílies deixen de participar en activitats familiars habituals: passen a estar "exclosos socialment".

Les valoracions de Townsend han tingut una gran influència, però també ha rebut fortes crítiques. Alguns estudiosos consideren que alguns dels ítems seleccionats per Townsend són arbitraris, perquè varis ítems podrien estar més relacionat amb decisions socials o culturals que no pas amb la pobresa. Per exemple, no és obvi que algú pateixi pobresa perquè decideixi no menjar carn o desdèjunis complets, o no socialitzar regularment o no anar de vacances.

Algunes de les conclusions de Gordon són força interessants. Tot i que es van fer al Regne Unit es poden extrapolar a altres països occidentals.

1. Les dones tenen més probabilitat de ser pobres que els homes, per bé que la seva pobresa sovint s'ha vist emmascarada pels estudis centrats en "llars amb caps de família masculins". Les causes que expliquen la pobresa femenina són complexes. Un dels elements importants és la divisió laboral basada en el gènere, tant dins com fora de la llar. La càrrega del treball domèstic, així com la responsabilitat de tenir cura dels fills i dels familiars, encara recau de forma desproporcionada sobre les dones, el que afecta de manera important a les seves ambicions i a la seva capacitat per treballar fora

de casa. Això significa que és més probable que treballin a temps parcial i guanyin menys. Val a dir també que encara es dona de manera molt freqüent "treballs per a homes" i "treballs per a dones", essent aquests darrers pitjor pagats.

2. Els membres de grups ètnics minoritaris també tenen una representació desproporcionada entre els pobres. És degut a taxes més elevades d'atur i també mal remunerat dels immigrants.
3. Jubilats i pensionistes. L'envelliment de la població està exercint cada cop més pressió sobre les pensions estatals. A mesura que augmenta l'esperança de vida, també el nombre de persones majors de 65 anys ha augmentat considerablement. Així doncs, els pensionistes tenen molta més probabilitat d'experimentar la pobresa persistent que la població treballadora. La xifra de pensionistes amb ingressos baixos també augmenta amb l'edat. També hi ha estudis que confirmen que les dones ancianes i pertanyents a minories ètniques (immigrades) són més propenses a experimentar la pobresa que altres pensionistes.

Les causes de la pobresa

Les explicacions que s'han donat es poden agrupar en dues grans tendències: teories que consideren els pobres responsables de la seva pròpia pobresa i teories segons les quals la pobresa la produeixen i reproduïxen les forces socials estructurals. En definitiva, teories que "donen la culpa a la víctima" i teories que "donen la culpa al sistema", respectivament.

1. Les actituds que fan responsables als pobres de la seva pròpia situació de desavantatge tenen una llarga història. Els primers esforços per enfrontar-se a les conseqüències de la pobresa, com ara les cases per a pobres del segle XIX, partien de la convicció de que la pobresa sorgia d'una deficiència o d'una patologia de l'individu. Es considerava que els pobres eren aquells que -per manca d'habilitats, insuficiències morals o físiques, absència de motivació o inferioritat de capacitats- eren incapaçs de tenir èxit en la societat. Es pensava que la posició social era un reflex del talent i l'esforç d'una persona; els que mereïen triomfar ho aconseguïen, mentre que els menys capacitats estaven condemnats al fracàs. L'existència de "guanyadors" i "perdedors" era vista com un fet vital inevitable.

Les explicacions que relacionaven la pobresa amb un fracàs individual varen perdre popularitat a mitjans del segle XX, però des dels anys setanta i els anys vuitanta aquestes perspectives han gaudit d'un renaixement, atès que l'èmfasi polític en els valors empresarials i en l'ambició individual han recompensat els que "tenen èxit" dins la societat, i els que no ho han aconseguit els ha fet responsables de les circumstàncies en les que es troben.

La cultura de la dependència (Murray, 1984)

Aquest autor nord-americà és un exemple d'aquest renaixement de fer responsables als pobres de la seva pròpia situació. Segons Murray, existeix una subclasse d'individus que han d'assumir la responsabilitat personal per la seva pobresa. La cultura de la dependència fa referència als pobres que confien en l'assistència social proporcionada per l'Estat en comptes d'entrar en el mercat laboral. Assenyala Murray que l'augment de l'assistència social ha creat una subcultura que socava l'ambició personal i la capacitat d'ajudar-se a un mateix. En comptes de centrar-se en el futur i lluitar per assolir una vida millor, qui depèn de l'assistència social es conforma tot acceptant almoines. Segons Murray, l'assistència social ha erosionat els incentius que tenen les persones per treballar. Murray contrasta aquesta mena d'individus, que han d'assumir la seva pròpia responsabilitat de ser pobres, amb aquells que són pobres "sense tenir cap culpa", com ara les vídues, els orfes o les persones discapacitades, per exemple.

Aquesta mentalitat també s'ha estès en àmplies capes de la classe mitjana, doncs pensen que els pobres són responsables de la seva pròpia pobresa i es malfien d'aquells que viuen "de franc" de les "almoines governamentals". Molts creuen que les persones que perceben assistència social podrien trobar una feina si s'ho proposessin. Tanmateix, aquesta visió no es

correspon amb les realitats de la pobresa.. Malgrat la idea tan estesa de que hi ha molt d'engany en l'assistència social, només s'ha detectat un percentatge ínfim de les sol·licituds de prestacions contenen justificacions fraudulentas.

Les explicacions estructurals

L'altra explicació que pretén explicar la pobresa subratlla el conjunt de processos socials que generen unes condicions de pobresa que als individus els costa de superar. Segons aquesta perspectiva, hi ha forces estructurals que actuen dins la societat i que determinen la distribució dels recursos. Són factors com ara la classe social, el gènere, l'ètnia, la posició ocupacional, les conquestes en l'àmbit educatiu, etc...

Els autors que són partidaris d'aquesta visió de la pobresa consideren que la manca d'ambició que sovint s'atribueix a la gent pobre, o com deia Murray, "la cultura de la dependència", de fet és una conseqüència de la seva limitada situació, i no pas la causa del seu estat. Segons aquesta perspectiva sociològica, la reducció de la pobresa no depèn d'un canvi en les perspectives individuals, sinó que precisa de mesures polítiques orientades a una distribució més igualitària de la renda i els recursos en tota la societat. Els ajuts per a escoles bressol, una percepció mínima per hora de treball i el garantir a les famílies que tindran uns determinats nivells de renda són exemples de mesures la intenció de les quals ha estat corregir les persistents desigualtats socials.

William J Wilson: "*The world of the New Urban Poor*", 1996, ha posat l'accent en el que ell anomena "la reestructuració econòmica". Segons aquest autor la pobresa urbana persistent té el seu origen principalment en la transformació estructural de l'economia de les ciutats. La decadència de la indústria manufacturera, la "suburbanització" de la feina i l'augment d'un sector serveis infrarremunerat han reduït espectacularment la quantitat de llocs de treball disponibles per als qui tot just abandonen l'escola necessiten guanyar un salari suficient per tal de mantenir una família. L'elevat índex de desocupació resultant dels canvis econòmics ha produït una reducció de la reserva d'homes "en disposició de casar-se" (és a dir, capaços de mantenir econòmicament una família). És per això que el matrimoni ha perdut l'atractiu a ulls de moltes dones pobres. També el nombre de fills nascuts fora del matrimoni ha augmentat i proliferen les famílies encapçalades per una dona. Noves generacions de nens estan naixent en la pobresa, la qual cosa perpetua el cercle viciós.

Aquest tipus de gent es van concentrant en determinats barris, creant així una certa "geografia de la pobresa"; és així que aquestes barris tenen manca de les estructures locals per a l'educació i formació que acostumaven a proporcionar informació i oportunitats de feina. Aquests són, en part, segons Wilson, les causes del sorgiment del que ell anomena la infraclasse urbana: ghettos afroamericans, etc.

Pobresa i mobilitat social

Tradicionalment no s'ha prestat massa atenció al "cicle vital" de la pobresa: és a dir, a la trajectòria de les persones que surten de la pobresa (i, sovint, tornen a entrar) al llarg del temps.

Sovint sembla que la pobresa és una situació permanent. Tanmateix, ser pobre no té per què suposar necessàriament estar atrapat en la pobresa. Gran part de les persones que pateixen la pobresa han gaudit d'una situació vital millor o se'n pot esperar que prosperin i surtin d'ella en alguna època futura. És a aquesta situació que se l'anomena "mobilitat".

Segons investigacions realitzades a la Gran Bretanya, mostren que tan sols poc més de la meitat del 1/5 (el 20% de les rendes més baixes) surten d'aquest estat d'un any per l'altre. Hi ha discussions sobre els factors que afavoreixen la sortida de la pobresa: si es tracta de factors individuals o socials. Hi ha investigacions que indiquen que els moviments d'entrada i sortida de la pobresa són més fluïts del que sovint es pensa. La qual cosa pot semblar que la pobresa no és tan sols el resultat d'unes forces socials que actuen sobre una població passiva. Fins i tot els individus que es troben en greus situacions de desavantatge poden aprofitar una oportunitat per millorar la seva posició; en definitiva, que no es pot subestimar el poder de l'acció humana per produir canvis. La política social pot tenir un important paper a l'hora d'aprofitar el potencial d'acció dels individus i comunitats desafavorits.

L'exclusió social

Aquesta expressió va ser introduïda pels sociòlegs per referir-se a les noves causes de desigualtat. L'exclusió social fa referència a la manera com els individus poden veure's apartats d'una completa participació en el conjunt de la societat. La situació típica de gent que viu en un edifici d'habitatges socials degradats, amb escoles de gent marginada i poques oportunitats laborals en la zona. A aquesta gent se les pot estar realment negant les oportunitats de millora personal de les que disposa la majoria dels altres ciutadans de la ciutat.

Però l'exclusió social no es produeix només perquè les persones són certament excloses; també pot passar que algunes persones s'autoexclouin de certs aspectes de la societat majoritària. Els individus poden decidir abandonar la seva formació educativa, rebutjar una possible ocupació o abstenir-se de votar en les eleccions polítiques.

L'exclusió social és un concepte més general que el de la pobresa, per bé que inclogui aquesta. El concepte se centra en una àmplia gamma de factors que impedeixen a individus i grups tenir oportunitats amb les que compta la majoria de la població. Hi ha alguns estudiosos que han assenyalat quatre dimensions de l'exclusió social:

- la pobresa o exclusió d'una renda o uns recursos adequats
- l'exclusió del mercat de treball
- l'exclusió dels serveis
- l'exclusió de les relacions socials

L'exclusió del mercat de treball

El treball és important per a les persones, no només perquè proporciona una renda, sinó també perquè la participació en el mercat laboral ofereix un espai important per a la interacció social. Per tant, l'exclusió del mercat de treball pot provocar altres formes d'exclusió social: pobresa, exclusió de serveis i exclusió de les relacions socials. Per això, des de les instàncies polítiques es considera que incrementar el nombre de persones que realitzen un treball remunerat és una bona manera de reduir l'exclusió social.

Però cal advertir que hi ha persones que no fan cap feina remunerada i no són exclosos socialment. Per exemple és el cas dels jubilats, més del 20% de la població adulta, actualment. O també cal considerar altres grups inactius que no treballen i s'ocupen de tasques domèstiques o de la llar; també als que no poden treballar per causa de discapacitats, o als propis estudiants, que tampoc són exclosos socialment. En el que hi ha unanimitat és que la manca de treball augmenta significativament el risc d'exclusió social.

Exclusió dels serveis

Un aspecte important de l'exclusió social és la manca d'accés a serveis bàsics, ja sigui en l'àmbit de la llar (subministrament d'aigua i electricitat) o en l'exterior (accés al transport, comerços o serveis financers). L'exclusió de serveis pot implicar exclusió individual (quan un determinat individu no pot utilitzar un servei perquè no el pot pagar) o col·lectiva (quan un servei no està disponible per a tota una comunitat)

L'habitatge i els barris

Hi ha zones on viuen persones de manera còmoda, en habitatges prou grans; d'altres zones on viu gent on hi ha manca de calefacció o degradades. Depenent dels sous que tingui una família facilita el marxar cap a una altra zona millor si es poden pagar una hipoteca. Per contra, si en una família tots els seus membres adults són a l'atur o en feines mal pagades s'hauran de conformar amb opcions menys desitjables en el sector de l'habitatge llogar o social..

En els barris o comunitats que tenen manca de moltes coses pot resultar difícil que les persones superin l'exclusió i donin passes endavant a l'hora de participar més plenament en la societat. Potser en aquestes zones les xarxes socials siguin més febles, i això redueix la informació sobre com trobar feina, o bé les activitats polítiques i els actes comunitaris. Les altes taxes d'atur i les rendes baixes sotmeten la vida familiar a grans pressions; la delinqüència de tota mena, inclosa la juvenil, socava la vida general del barri. Les àrees amb habitatges que tenen poca demanda sovint pateixen una constant renovació del veïnat, atès que molts residents intenten mudar-se a habitatges i zones més atractives, mentre que segueixen arribant els desfavorits que acaben d'entrar en el mercat immobiliari.

Les àrees rurals

Per bé que es presta molta atenció a l'exclusió social en els àmbits urbans, també poden patir-la els que viuen en zones rurals. Alguns treballadors socials creuen que els desafiaments que presenta l'exclusió en les zones rurals són tan o més grans que els de les zones urbanes. En els pobles petits i àrees poc poblades no hi ha tant d'accés als béns, serveis i prestacions com en altres zones de més concentració humana. A la majoria de les societats industrials, la proximitat a serveis bàsics, com ara metges, oficines postals, escoles, esglésies, biblioteques i serveis del govern es considera també necessari per dur una vida activa, plena i saludable. Però, sovint, els residents de les zones rurals compten amb un accés limitat a aquests serveis i depenen de les prestacions que hi ha dins del seu àmbit local.

L'accés al transport és un dels principals factors que afecten l'exclusió social. Si una llar té cotxe o pot accedir a un és fàcil que segueixi integrat en la societat. Per exemple, és més factible que els membres d'una família pensin en acceptar feines en altres ciutats, que es desplacin periòdicament a llocs on hi ha més varietat de botigues, que visitin amics o familiars d'altres àrees i que puguin recollir els joves que vinguin d'una festa. Tanmateix, qui no compti amb mitjans de transport propis depenen de la xarxa pública i en les àrees rurals aquests serveis tenen un abast limitat. Per exemple, pot passar que alguns pobles només tinguin servei d'autobusos pocs cops al dia, amb horaris reduïts als caps de setmana i vacances, i cap durant la nit.

La indigència

La indigència és una de les formes d'exclusió més extrema. La majoria dels indigents (també anomenats "sense sostre") troben alguna forma d'allotjament temporal, per bé que hi ha molta gent que dorm al carrer. Algunes persones sense llar opten deliberadament per aquesta darrera opció, lliures de condicionants. Però la gran majoria no té aquesta intenció en absolut; s'han vist empeses a la indigència per factors que escapen al seu control. Un cop que s'han vist sense una residència permanent, sovint la seva vida es deteriora en una espiral de patiments i privacions.

Hi ha sociòlegs que apunten que la causa d'aquest fenomen a partir de la dècada de la anys seixanta del segle XX cal veure-la en les noves polítiques de tractament de la salut mental. Fins aleshores, les persones amb malalties mentals havien estat internades en hospital psiquiàtrics. Però alguns factors van incidir en l'"externalització" o "desinstitucionalització de les malalties mentals" d'aquestes persones fora de les residències psiquiàtriques: el primer, l'afany per estalviar diners per part de l'administració, ja que el cost de tenir cura en hospitals psiquiàtrics era alt. L'altre factor va ser l'auge de l'antipsiquiatria, atès que es va considerar per part de molts psiquiatres que una hospitalització llarga sovint feia més mal que bé. Finalment, el resultat no han confirmat les esperances de qui consideraven la "desinstitucionalització" com quelcom positiu. Alguns centres psiquiàtrics donaren el alta a persones que no tenien on anar i que potser no havien viscut mai en el món exterior durant anys.

Segons les enquestes consideren que al voltant d'una quarta part de qui dormen als carrers han passat un cert temps en institucions de salut mental o tenen diagnosticada una malaltia mental. Tanmateix, la majoria dels indigents no han tingut malalties mentals anteriorment ni són alcohòlics o consumidors habituals de drogues il·legals. Són persones que es troben al carrer perquè han sofert algun desastre personal i, sovint, varis a la vegada. Per exemple, una dona, en divorciar-se, pot perdre no tan sols la casa sinó també la seva feina. Un jove que tingui problemes a casa dels pares pot anar-se a una gran ciutat sense tenir mitjans de subsistència. Alguns estudis indiquen que els més exposats a la indigència són les persones que procedeixen de la classe obrera baixa, que no tenen una qualificació laboral específica i tenen molt pocs ingressos. En aquest sentit, l'atur de llarga durada és un indicador important. També poden ser crucials les ruptures familiars i de relacions.

Delinqüència i exclusió social.

Alguns sociòlegs, sobretot nordamericans, han investigat les connexions entre exclusió social i delinqüència, sobretot entre els joves. Assenyalen que cada cop es més freqüent que els joves creixin sols, sense l'orientació i el suport que necessiten dels adults, a l'hora que s'enfronten al seductor atractiu del mercat i dels béns de consum. També el jovent s'ha d'enfrontar a una disminució de les oportunitats laborals amb les que guanyar-se la vida. Això pot produir una profunda sensació de privació relativa i una disposició a orientar-se vers formes il·legítimes de mantenir la forma de vida que es desitja.

Unitat 14.

Sociologia de l'educació

Les teories de l'escolarització i la desigualtat

- Ivan Illich: el currículum ocult
- Bernstein: els codis lingüístics
- Pierre Bourdieu: l'educació i la reproducció cultural
- Paul Willis i la reproducció cultural

El gènere i l'èxit escolar

La classe i l'ètnia.

L'escola:

1. Educació Formal i informal
2. El paper de l'Educació en la societat: funcionalistes i marxistes.
3. Explicacions sobre les diferències en l'èxit escolar
4. El sistema educatiu a Espanya.
5. L'ensenyament a Europa.
6. Una ullada crítica: la situació a Espanya
7. La situació a Catalunya.
8. La universitat. El procés de Bolonya

Annex:

Powerpoint: El fracàs escolar
Barreres a la classe treballadora
Els inicis de les universitats
Escarització nouvinguts

La importància de l'educació

Per què l'educació és un tema important en sociologia? Segons Durkheim (enfocament funcionalista) l'educació juga un paper important en la socialització del nen. El més important, a parer del sociòleg francès, era que a través de l'educació, i sobretot amb l'aprenentatge de la història, els nens adquirien una comprensió dels valors comuns de la societat, que serveixen per unir una multitud d'individus separats. Aquests valors comuns inclouen les creences religioses i morals i un sentit d'autodisciplina. Per aquest autor, l'educació permet als nens d'interioritzar les normes socials que contribueixen al funcionament de la societat.

Durkheim (1925) sosté que en les societats industrials l'educació compleix una altra funció dins la socialització infantil: ensenya les habilitats necessàries per cobrir llocs especialitzats. En les societats tradicionals, les habilitats ocupacionals es podien aprendre dins la família. Quan la societat es va fer més complexa i va sorgir la divisió del treball per a la producció de béns, es va desenvolupar un sistema educatiu que pogués transmetre les habilitats necessàries per cobrir els diferents rols ocupacionals especialitzats.

Talcott Parsons (1956, funcionalista nordamericà) introdueix un altre enfocament. Mentre que a Durkheim li preocupava que la societat francesa del segle XIX fos cada cop més individualista i defensava que l'educació creava solidaritat social, a mitjans segle XX, Parsons creia que la funció de l'educació era inculcar el valor des assoliments individuals en el nen. Aquest valor era fonamental per al funcionament de les societats industrialitzades, però això no es podia aprendre dins la família. Les famílies tracten els nens d'una manera particular. Dins la família, el status del nen es atribueix, i ve fixat en gran mesura des del naixement. Per contra, en l'escola el status del nen és en bona mesura aconseguit, ja que els nens s'avaluen tot seguint valors universals, com ara els exàmens. Segons Parsons, la funció de l'educació és capacitar els nens per passar dels valors particulars de la família als valors universals que es necessiten en la societat adulta moderna. Per a Parsons, les escoles, al igual que la societat en general, actuen principalment com una meritocràcia: els nens aconsegueixen el seu status segons mèrits, i no pas en funció del seu gènere, raça o classe.

Aquesta posició de Parsons ha estat molt criticada, sobretot per la sociologia del conflicte. Aquests han subratllat la manera com les desigualtats atribuïdes es reproduïxen en el sistema educatiu.

Fins fa un segle i mig, i fins i tot més recentment, els fills dels rics rebien la seva educació de mans de tutors privats. La major part de la població no va tenir cap tipus d'escolarització fins les primeres dècades del segle XIX, quan es van començar a elaborar els primers sistemes d'escola primària als països europeus i als Estats Units d'Amèrica. El procés d'industrialització i l'expansió de les ciutats varen influir de manera considerable en augmentar la demanda d'un ensenyament especialitzat. Actualment, les persones treballen en moltes ocupacions diferents i els coneixements relacionats amb el treball ja no es poden transmetre de manera directa de pares a fills. L'adquisició de coneixement cada cop es basa més en ensenyaments abstractes (matèries com les matemàtiques, la ciència, la història o la literatura) en comptes de basar-se en la transmissió de capacitats pràctiques concretes. En una societat moderna les persones han de disposar de tècniques bàsiques com ara la lectura, l'escriptura i el càlcul, i d'un coneixement general del seu entorn físic, social i econòmic, però també és important que sàpiguen com aprendre a dominar formes d'informació noves que, a vegades, són molt tècniques.

Les teories de l'escolarització i la desigualtat

L'educació i la desigualtat estan relacionades. Molts autors hi coincideixen en aquesta relació, tot i que segons diversos enfocaments. Hi coincideixen en analitzar el que ells anomenen la "reproducció social" en l'educació. Així Ivan Illich subratlla els efectes dels processos informals a

través del que ell anomena el currículum ocult (el pla d'estudis ocult), Basil Bernstein s'interessa en el significat del llenguatge; Pierre Bourdieu examina la relació entre la cultura escolar i la cultura de la família (la llar); Paul Willis observa l'efecte dels valors culturals en la configuració de les actituds de l'alumne vers l'educació i el treball.

Ivan Illich: el currículum ocult

Ivan Illich (1926-2002) ha estat un autor molt polèmic; gran part de la seva obra ha estat dedicada a criticar el desenvolupament econòmic modern, que descriu com un procés mitjançant el qual persones que abans eren autosuficients han estat desposseïdes de les seves capacitats i ara se les obliga a dependre dels doctors per a la salut, dels professors per a la seva escolarització, de la televisió per a la seva diversió i dels patrons per a la seva subsistència.

Illich (1973) sosté que la mateixa idea d'escolarització obligatòria, ara tan acceptada arreu del món, s'hauria de posar en dubte. Illich subratlla la connexió entre desenvolupament de l'educació i els requisits econòmics de disciplina i jerarquia. Illich afirma que les escoles s'han desenvolupat per fer-se càrrec de quatre tasques bàsiques: ser llocs de custòdia, distribuir les persones en funcions ocupacionals, ensenyar els valors dominants i facilitar l'adquisició de capacitats i coneixements socialment aprovats. En relació amb la primera tasca, el col·legi s'ha convertit en una organització de custòdia atès que assistir-hi és obligatori i es manté als nens "fora del carrer" des de la primera infantesa fins la seva incorporació al treball.

A l'escola s'aprenen moltes coses que no tenen res a veure amb el contingut formal de les lliçons. Les escoles, per la naturalesa de la disciplina i l'estricta reglamentació que impliquen, tendeixen a inculcar allò que Illich va anomenar consum passiu, que és una acceptació acrítica de l'ordre social existent. Aquestes lliçons no s'ensenyen de forma conscient; hi són implícites en els procediments i en l'organització de l'escola. El pla d'estudis ocult ensenya als nens que el seu paper en la vida és "saber quin és el seu lloc i mantenir-se quietos en aquest lloc"

Illich defensa la desescolarització de la societat. Assenyala que l'escolarització obligatòria és un invent relativament recent i que no existeix cap raó per la qual s'hagi d'acceptar com a quelcom inevitable. Si les escoles no afavoreixen la igualtat o el desenvolupament de les capacitats creatives individuals, ¿per què no podem acabar amb elles, tal com existeixen ara? Illich no vol dir amb això que s'hagi d'abolir totes les formes d'organització educativa. L'educació, continu dient, hauria de proporcionar a qualsevol que volgués aprendre l'accés als recursos disponibles, però en qualsevol moment de les seves vides, no tan sols durant la infantesa o en els anys de l'adolescència. Aquest sistema faria possible que el coneixement es difongués i compartís àmpliament, sense que quedés confinat als especialistes. Aquells qui volguessin aprendre no s'haurien de sotmetre a una programa d'estudis reglamentat i haurien d'elegir personalment els seus estudis.

En lloc de les escoles Illich suggereix diversos tipus de marc educatiu. Els recursos materials per a l'aprenentatge formal s'haurien de guardar en biblioteques, institucions de préstec, laboratoris i bancs per a l'emmagatzemament de la informació, accessibles a qualsevol estudiant. S'haurien d'establir "xarxes de comunicació" que subministressin dades sobre els coneixements que posseís cada individu i sobre si algú d'ells estigués disposat a ensenyar a d'altres o a participar en activitats d'aprenentatge mutu. Els estudiants rebrien vals que els permetessin d'utilitzar els serveis educatius com i quan volguessin.

Les idees d'Illich (algunes d'elles característiques dels anys seixanta) s'han posat novament en boga durant els anys noranta amb l'aparició de les noves tecnologies de la comunicació. Alguns, fins i tot, creuen que les anomenades "autopistes de la informació" revolucionarà l'educació i reduirà les desigualtats.

Bernstein: els codis lingüístics

També Basil Bernstein (1924-2000) estava interessat en la manera com l'educació reproduïa les

desigualtats de la societat. Tot emprant la teoria del conflicte va examinar les desigualtats en l'educació a través d'una anàlisi de les habilitats lingüístiques. Bernstein (1975) va assenyalar que els nens de diversa procedència desenvolupen codis o formes de discurs diferents durant els seus primers anys de vida i aquests codis afecten la seva experiència escolar posterior. Bernstein va estudiar les diferències sistemàtiques en la forma d'utilització del llenguatge, especialment comparant nens pobres i rics.

Segons Bernstein, la parla dels nens de classe treballadora representa un codi restringit: una forma d'utilitzar el llenguatge que conté molts supòsits no explícits que els parlants esperen que els altres coneguin. Un codi restringit és una forma de discurs molt vinculada al seu entorn cultural. Moltes persones de classe treballadora viuen en una cultura molt familiar o de veïnatge, en la que els valors i les normes es donen per suposades i no s'expressen mitjançant el llenguatge. Els pares tendeixen a socialitzar els seus nens de manera directa, tot emprant reprimendes o recompenses segons el seu comportament. El llenguatge de codi restringit és més adequat per a la comunicació que tracta sobre experiències pràctiques que no pas per discutir idees, processos o relacions més abstractes. Aquest tipus de parla és, per tant, característic de nens que creixen en famílies de classe baixa i dels grups de companys amb els quals juguen o passen el temps. El discurs està orientat a les normes del grup, sense que ningú pugui fàcilment explicar per què segueixen les pautes de conducta que segueixen.

Per contra, segons Bernstein, el desenvolupament lingüístic dels nens de classe mitjana comporta l'adquisició d'un codi elaborat: una forma de parlar en la que els significats de les paraules poden individualitzar-se per tal d'adequar-se a les demandes de situacions particulars. Les formes en les que els nens de classe mitjana aprenen a usar el llenguatge estan menys lligades a contextos particulars, de manera que poden generalitzar i expressar idees abstractes amb major facilitat. Així, les mares de classe mitjana, quan renyen els seus fills, sovint els hi expliquen les raons i principis que els mouen a actuar així davant els nens. Mentre que una mare de classe treballadora podria convèncer un nen que cal que es mengi el plat a taula "perquè si no t'ho menges ara el tindràs per a la nit", una mare de classe mitjana és més probable que li expliqui que és dolent que no mengi atès que és dolent per a la salut deixar de menjar perquè conté determinades vitamines, etc.

Bernstein planteja que els nens que han adquirit codis de parla elaborats són més capaços d'abordar les exigències de l'educació acadèmica formal que els que s'han vist limitats a codis restringits. Això no implica que els nens de classe baixa tinguin un tipus de parla "inferior" o que els seus codis lingüístics siguin "deficients". Significa que la manera com usen el llenguatge xoca amb la cultura acadèmica de l'escola. Aquells qui dominen codis elaborats s'adapten amb molta major facilitat a l'entorn escolar.

N'hi ha dades que confirmen la teoria de Bernstein, per bé que la seva validesa encara es discuteix. Les idees de Bernstein ens ajuden a entendre per què aquells qui procedeixen d'entorns socioeconòmics baix acostumen a tenir un rendiment escolar deficient. Les característiques següents s'han associat amb el llenguatge de codi restringit i totes elles inhibeixen les oportunitats educatives dels nens:

1. El nen probablement rep respostes limitades a les preguntes que planteja a casa i, per tant, és probable que estigui menys informat i que tingui menys curiositat sobre el món en general que els que dominen codis elaborats.
2. Al nen li resultarà difícil respondre al llenguatge no emocional i abstracte que s'utilitza en l'ensenyament, així com al recurs a principis generals referits a la disciplina escolar.
3. És probable que gran part d'allò que diu el professor sigui incompreensible, degut a la diferència respecte de l'ús del llenguatge al que està acostumat el nen. Aquest pot intentar superar la dificultat tot traduint el llenguatge del professor al que li resulta familiar, però, d'aquesta manera, potser no aconsegueixi captar els mateixos principis que el professor intenta comunicar.

4. Per bé que el nen experimentarà poques dificultats amb l'aprenentatge rutinari o d'"ensinistrament", sí podran ser importants les que tingui en captar distincions conceptuals que impliquin generalització i abstracció.

Pierre Bourdieu: l'educació i la reproducció cultural

Pierre Bourdieu utilitza el concepte de reproducció cultural (1986-1988), i fa referència a com les escoles, juntament amb altres institucions socials, contribueixen a perpetuar les desigualtats socials i econòmiques de generació en generació. Fa referència als mitjans mitjançant els quals les escoles influeixen en l'aprenentatge dels valors, actituds i hàbits, de forma similar a allò que Illich anomenava "el pla d'estudis ocult". Les escoles reforcen les variacions dels valors i perspectives culturals assimilats durant els primers anys de vida; quan els nens deixen l'escola, aquesta assimilació té com a efecte limitar les oportunitats d'uns i facilitar-ne les d'altres.

Ja Bernstein ho havia tractat. Els nens de classe baixa, en particular aquells que pertanyen a grups minoritaris, desenvolupen formes de parlar i actuar que xoquen amb les que dominen en l'escola. L'escola imposa regles de disciplina als alumnes i l'autoritat dels professors s'orienta a l'aprenentatge acadèmic. En incorporar-se a l'escola, els nens de classe treballadora experimenten un xoc cultural molt més gran que la dels nens provinents de llars o famílies més privilegiades. Els nens de classe treballadora es troben, realment, en un ambient cultural estrany. No solsament és menys probable que se sentin motivats vers un rendiment acadèmic alt; les seves maneres de parlar i actuar habituals no estan en sintonia amb la dels seus professors, fins i tot si les dues parts fan tot el possible per comunicar-se.

Els nens passen moltes hores a l'escola. I, com diu Illich, allí aprenen molt més que el contingut de les lliçons que els hi ensenyen. De fet experimenten aviat com serà el món laboral tot aprenent allò que s'espera d'ells pel que fa a puntualitat i que s'apliquin amb diligència a les tasques que els qui tenen autoritat els hi marquen.

Paul Willis i la reproducció cultural

Willis (1977) mostra com les "ensenyaments del carrer" que aprenen els que pertanyen a barris pobres poden tenir de cara a l'èxit acadèmic (poc o cap). Tot i això aquests ensenyaments impliquen un conjunt de coneixement tan subtil i complex, que requereix tanta habilitat com qualsevol de les tècniques intel·lectuals ensenyades en l'escola. (Estudi sobre "els col·legues" de Birmingham: consideraven l'escola com un entorn estrany que, tanmateix, podien manipular per als seus propis fins; obtenien plaer del constant conflicte que mantenien amb els professors; els agradava descobrir els punts febles de les pretensions d'autoritat dels professors; desitjaven anar a treballar tot i sabent que no obtindrien satisfacció del seu entorn laboral. Tan sols en etapes posteriors de la seva vida es veien atrapats per haver perdut el temps a l'escola. El més curiós és que en arribar a pares, si intentaven transmetre als seus propis fills que no cometessin els mateixos errors que ells havien comès, tampoc tenien massa èxit).

El gènere i l'èxit escolar

Durant molt anys, les noies obtenien, generalment, uns resultats mitjans superiors als dels nois, fins que arribaven a la meitat de l'ensenyament secundari. Després s'endarrerien i els nois començaven a assolir millors notes en els exàmens.

Per contra, en els darrers anys el debat sobre el gènere en les escoles ha sofert una transformació espectacular. Ara els "nois amb males notes" són el principal tema de conversa tant dels educadors com dels encarregats d'elaborar polítiques. Des dels inicis dels anys noranta, les noies començaren a superar permanentment les notes dels companys en totes les assignatures i nivells. Aquesta situació es dona tant a la gran Bretanya com als Estats Units, i a molts països desenvolupats... Tot plegat provoca que els nois esdevinguin homes amb pitjors notes i menys possibilitats de trobar bones feines i de fundar famílies estables. Mentrestant, una gran proporció de les feines que crea el sector serveis, que creix ràpidament, són ocupades per dones. Això ha provocat el que alguns han anomenat "crisi de la masculinitat".

Es considera que un dels factors que poden explicar aquest canvi espectacular de tendència és l'autoestima i també les idees del moviment feminista. Moltes noies que ara són a la secundària han crescut envoltades d'exemples de dones treballadores. El contacte amb aquests models positius augmenta en les nenes i noies la consciència de que poden accedir a oportunitats professionals i posa en dubte l'estereotip tradicional de la dona com a mestressa de casa. També val a dir que gran part del professorat s'ha fet més conscient de la discriminació que ha hagut en el sistema educatiu, que anava en contra de les noies.

Algunes de les teories que pretenen explicar el desfasament de gènere en les escoles se centren en les diferents formes d'aprendre que tenen els nois i noies. Sovint es considera que les noies són més organitzades, que estan més motivades i que maduren abans que els nois. Una mostra d'això és que les noies sovint es relacionen entre elles mitjançant la parla i les capacitats verbals. Els nois, en canvi, se socialitzen d'una manera molt més activa (mitjançant l'esport, els jocs d'ordinador i jugant al pati), i el seu comportament sovint és més indisciplinat a classe, perquè també són presa fàcil del discurs masclista d'anar de "durs" davant l'autoritat del professor.

La classe i l'ètnia.

Segons altres estudiosos, més que el gènere, els factors que més desigualtat produeixen en l'àmbit educatiu són els relacionats amb la classe social i l'origen ètnic. Per exemple, si es comparen els resultats d'estudiants de diverses classes socials, queda clar que el 70% dels fills de la classe professional més alta assoleix notes satisfactòries en més de cinc assignatures en els exàmens oficials, enfront el 14% dels procedents de famílies de classe obrera. Aquests estudiosos apunten a que els resultats pitjors dels alumnes de classe obrera no obeeixen tant a ser noi o noia (el gènere), sinó més aviat a les desavantatges de la seva classe social.

Unitat 15.

Sociologia

política

El poder
Legitimitat
Estat
Nació
Sociologia electoral
Exercicis
Activitats

Quines formes d'organització política existeixen?
De quina manera ha aparegut l'Estat?
Quina diferència hi ha entre Estat i Nació?
Què és la globalització en el món actual?

Poder

La Sociologia Política estudia els processos socials que tenen lloc en la distribució del poder.

Hi ha qui defineix la política, com "l'acció encaminada a la conquesta, conservació i exercici del poder".

Crec que és una definició molt restrictiva, si per poder entenem "govern" al nivell que sigui. Entenc per política també tota l'actuació al voltant de "la cosa pública", és a dir, els mecanismes de participació i configuració d'opinió al voltant de la gestió pública.

En gairebé totes les relacions socials hi ha elements de política. En una empresa, en un sindicat, existeix una estructura de poder: hi ha algú que dirigeix i que marca les directrius que han de seguir els seus subordinats. En la família, en l'escola, en un club esportiu i, en general en cada nucli social existeix un ordre per l'exercici i l'acceptació del poder.

Quan parlem de política com a lluita pel poder en la societat, ens referim al poder com a capacitat d'establir un ordre en el comportament de les persones, influir-hi o condicionar-lo. Però la política també implica l'acció d'incrementar el poder de la col·lectivitat; és a dir, l'acció tendent a augmentar la capacitat col·lectiva de fer coses per tal de satisfer les necessitats i atènyer cert grau de benestar; per exemple, augmentar la construcció d'habitatges, les prestacions sanitàries... Així, el govern de la societat no consisteix únicament en la garantia de l'ordre públic i el control social, sinó que a més comporta un conjunt d'accions per a millorar les condicions de vida de la col·lectivitat.

En l'àmbit del que és públic, el poder s'exerceix a través d'un govern. El govern és un concepte que pot emprar-se en dos sentits: com a ordre polític o com el grup humà que governa. Un govern requereix l'existència d'un territori sobre el qual exerceix un control imperatiu.

Legitimitat. Avui dia, en el món democràtic occidental es tendeix a considerar que un govern que s'assenta en el consens i l'acceptació de la majoria dels ciutadans és legítim; mentre que un govern que s'imposa per mètodes repressius en contra de la voluntat de la majoria, és il·legítim.

En tot tipus de govern hi ha un cert grau de consens i cert grau de coerció. La policia és un cos coercitiu, encara que resulti necessari per garantir l'ordre públic, evitar els fets delictius i protegir els drets dels ciutadans.

Però quan el poder polític s'assenta en la policia i l'exèrcit (en la força) i manca el consens dels ciutadans, aquest poder està mancat de legitimitat. El poder que es basa exclusivament en la coerció tendeix a ser inestable perquè depèn de la por en lloc de la lleialtat i tard o d'hora s'enfronta a la possibilitat d'una rebel·lió per derrocar-lo.

Els sociòlegs se solen referir al poder legítim com a **autoritat**, que és una qüestió de dret i que en termes ideals, no necessita anar recolzada per la coerció o la força.

Per això Hubermas, amb un punt de vista més exigent, anomena legítim només el govern que rep un suport positiu. Altres consideren que un règim polític només és legítim si les persones governades tenen el poder de fer els canvis que desitgen.

Estat. És una estructura d'organització de la vida col·lectiva. (M. Cinta Espuny). Com a pacte social, (Veure article de Josep Fontana)

No s'ha de confondre el concepte d'Estat amb el de govern. L'Estat abasta totes les institucions i organitzacions especialitzades en les que es concentra el poder en un territori determinat. Entre aquestes s'inclou el govern, l'administració pública, els parlaments, els tribunals, la policia i l'exèrcit.

Nació. Concepte en l'àmbit dels sentiments. Un vincle cultural entre un ampli grup de persones que comparteixen un sentiment d'identitat en comú. (M.Cinta Espuny, 2005).

Problema amb el concepte d'Estat-Nació, estat nacional... és la forma que adopten els estats moderns. L'exemple, França resultant de la Revolució Francesa de 1789. En configurar-se com Estat-nació és neguen les tradicions culturals "nacionals"(?) anteriors. El nacionalisme estatal per configurar-se ha de negar els nacionalismes preexistents.

Hi ha estats plurinacionals com Suïssa, i també nacions que es troben desmembrades entre diversos estats sense tenir-ne un de propi, com el Kurdistan.

El nacionalisme és la reivindicació del dret a l'autonomia política per part d'una col·lectivitat humana, pel fet de compartir una identitat cultural.

A Europa les fronteres estatals s'han anat configurant a través d'un llarg procés històric que ha conduït a certes nacions a unificar-se en estats. A altres llocs del món, van ser les potències occidentals qui van imposar les fronteres estatals i això ha fet que posteriorment es produeixin greus conflictes de nacionalisme. A l'Àfrica i l'Orient Mitjà les potències colonials europees traçaren fronteres sense tenir en compte la diversitat tribal ni les identitats locals. Això ha originat nombrosos conflictes i guerres genocides.

A Europa s'han produït moviments de signe contrari. Per una banda moviments secessionistes a l'antiga Iugoslàvia i La URSS donant lloc a nous estats independents Croàcia, Eslovènia, Bòsnia, Ucraïna, Lituània, Estònia, Letònia... Per altra banda un conjunt de estats europeus han obert un procés d'unificació que ha constituït la Unió Europea.

Altres fenòmens són els moviments nacionalistes que exigeixen autonomia política o fins i tot la independència: escocès, cors, bretó, basc, català...

L'estat unitari. Model França

L'estat compost. Estats Units, República Federal Alemanya, Espanya

Sociologia electoral. Presentació

El model democràtic. Sistemes electorals

La llei d'Hont

Exercicis:

1. Explica breument què ens intenta dir l'historiador Josep Fontana en aquest fragment.

Nada puede ser más nefasto que confundir la idea del "Estado", una comunidad de ciudadanos libres, iguales en derechos y en deberes, ligados al gobierno por un pacto social que se renueva en cada votación general, con la de la "nación", un concepto de identidad cultural que ninguna ley -ni constitución, ni estatuto- puede imponer o prohibir, porque pertenece al dominio de la conciencia.

Esa dañina mentira que es el "Estado-nación", una invención jacobina que sirvió en el siglo XIX para completar el proceso de homogeneización de algunos Estados que llevaban ya siglos por este camino, ha originado en la Europa del siglo XX millones de muertos y procesos monstruosos de limpieza étnica, que han implicado el desplazamiento de grandes masas de población.

Hay en el mundo actual unos 200 Estados y más de 2.000 etnias y nacionalidades. Empeñarse en esta malsana identificación entre el Estado y la nación podría conducir o a 2.000 guerras de independencia, con muchos millones de muertos, o a 2.000 actos de asimilación forzada y de genocidio cultural, no menos condenables. La única salida racional de una situación semejante es la del Estado plurinacional que garantice la convivencia en paz y tolerancia de etnias y naciones.

En la Palestina sometida al Imperio Otomano, que era una estructura política plurinacional, musulmanes, judíos y cristianos vivían en paz, al igual que lo hacían, en otros lugares del imperio, los griegos o los armenios. Una paz que acabó cuando el Imperio Otomano se convirtió en la nación turca y emprendió sus propias operaciones de limpieza étnica.

FONT: JOSEP FONTANA . EL PAÍS - Opinión - 15-02-2006

2. Indica les idees més importants de l'article següent

JOQUIN ESTEFANIA: El País, 30-03-2006. Joaquín Estefanía describe los nuevos poderes del mundo global. El mercado y la 'verdad mediática' centran 'La mano invisible' . El País, 30 març 2006

http://www.elpais.com/articulo/cultura/Joaquin/Estefania/describe/nuevos/poderes/mundo/glob al/elpepucul/20060330elpepicul_3/Tes

Activitats

Veure la pel·lícula "Gandhi" i analitzar-la a través del següent qüestionari:

- **Quin tipus d'autoritat representava Gandhi?**
- **Contra què va lluitar?**
- **Quins mètodes va utilitzar en la seva lluita?**
- **A partir del que has vist, creus que la societat es pot organitzar a ella mateixa? De quines possibles maneres?**
- **Quines formes de conflicte social apareixen al film?**

Unitat 16.

Sociologia de la religió

- 1. Què és la religió?**
  - 2. L'evolució de la religió.**
  - 3. El paper de la religió en la societat**
  - 4. Com classificar les religions?**
  - 5. Secularització**
- Exercicis**

1. Què és la religió?

Tot i la dificultat de trobar una definició que sigui aplicable a totes les religions, se sol considerar com a religió, la creença en allò sobrenatural, que es pot definir com alguna cosa més enllà del que podem experimentar o fins i tot comprendre.

Les diferents religions inclouen un sistema de creences, que poden estar incloses en un llibre sagrat, com la Bíblia o l'Alcorà, que pretenen respondre a les grans qüestions de la vida i donar un sentit a l'existència. Els creients, a més de conèixer la doctrina, han de realitzar certes pràctiques o rituals per demostrar la seva fe i per experimentar algun tipus de comunicació amb la divinitat. Les religions proveeixen els seus fidels d'un codi de conducta que aquests deuen seguir; d'aquesta manera, se senten units formant part d'una comunitat.

2. L'evolució de la religió.

Les primitives formes de religió, anomenades **animisme** o **naturisme** intentaven explicar fenòmens naturals com el vent, el sol, la mort o els somnis, a través de la creença en l'existència d'esperits. El naturisme explicava el poder del vent a través de l'esperit del vent i del sol a través de l'esperit del sol. S'organitzaven cerimònies per a aplacar els esperits i aconseguir que fossin benignes. L'animisme continua essent la creença predominant en diverses cultures africanes i segons aquesta doctrina tot el que existeix en la naturalesa, sigui persona, animal o cosa està animat o vivificat per un esperit o ànima, per la qual cosa aquestes creences són molt respectuoses amb la naturalesa. No es tracta d'una religió estructurada, sinó d'una sèrie de creences comunes a diversos pobles.

Els esperits propis de l'animisme i el naturisme antics es van anar transformant en déus, amb un poder sobrenatural sobre una classe de fenòmens, i van donar lloc al **politeisme**. Hi havia un déu del cel, un déu del mar, o de la fecunditat, o de l'agricultura, etc. En la majoria de religions politeistes, els déus van anar adquirint forma humana i essent representats en obres d'art, com les que podem admirar de l'antic Egipte, Grècia o Roma.

L'aparició del **monoteisme** o creença en un sol déu totpoderós i infinit sorgeix del judaisme, i s'ha estès de tal manera que les religions amb major implantació actualment són monoteistes: el **judaisme**, el **cristianisme** i l'**islam**. L'**hinduisme** pot semblar politeista per a un profà, encara que ells adoren diverses manifestacions d'una divinitat: l'absolut o Brahma.

Un cas especial el constitueix el **budisme**, que més aviat representa una manera de viure, una saviesa, que una religió en sentit estricte, ja que no conté una idea de divinitat ni una paraula de déu revelada als homes. El Buda no es considerava déu ni profeta, sinó un home que ensenya la manera de fer el bé i evitar el sofriment. No obstant això, amb el temps s'ha anat transformant en una religió, amb la seva organització de monjos, rituals, cerimònies, pregàries i han arribat a considerar el Buda gairebé com una divinitat.

3. El paper de la religió en la societat.

Les diferències entre els sociòlegs que expliquen el paper de les religions en la societat són tan profundes que és impossible establir un acord entre ells. Examinarem les tres teories sociològiques més importants referent a aquest tema: el funcionalisme, el marxisme i el punt de vista weberian (de Max Weber).

El punt de vista funcionalista

Els funcionalistes com Durkheim o Talcott Parsons consideren que la religió compleix una funció beneficiosa per a l'individu i la societat perquè aporta un sentit a la vida i als diferents esdeveniments que en formen part. La religió permet a l'individu assumir situacions, particularment aquelles que són doloroses, com la malaltia o la mort, per la qual cosa redueix el sofriment i l'ansietat i fomenta l'estabilitat social. Durkheim sostenia que la religió uneix la gent sota unes normes morals, i això contribueix a disminuir el conflicte o les divisions. Els funcionalistes també destaquen el paper d'agent de socialització que té la religió, ja que aporta unes normes i valors que els individus interioritzen, com per exemple que robar és dolent. Aquests valors i normes fomenten l'existència de solidaritat social.

El punt de vista marxista

Karl Marx opinava que no va ser déu qui va crear els éssers humans sinó al revés: les persones van crear o van inventar déu. Marx destaca el paper de control social que ocupa la religió: les classes dominants d'una societat utilitzen la religió com un mitjà de controlar i sotmetre la resta de la població, persuadint les classes dominades que acceptin la seva posició a la vida en lloc d'intentar canviar-ho. La religió actua com l'"opi del poble" perquè, com una droga, adorm els oprimits perquè no es rebel·lin contra els opressors. La religió justifica les desigualtats socials com establertes per déu, fent que els pobres acceptin resignadament la seva situació amb la promesa d'una vida millor després de la mort. Fins i tot moltes religions consideren la pobresa com una virtut. D'aquesta manera, s'evita que els pobres pensin a canviar la societat i les classes dominants es mantenen en la seva posició privilegiada.

El punt de vista weberianà

Max Weber va estudiar particularment el protestantisme com a element de suport del capitalisme. En el seu llibre *L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme*, Weber es va centrar en una branca del protestantisme, el calvinisme i el seu paper en la industrialització, a través de l'ètica del treball dur, l'estalvi i els assoliments personals. Aquests valors van afavorir que els calvinistes comprassin màquines en el segle XVIII per a les seves fàbriques i d'aquesta manera anar-les ampliant.

En oposició als funcionalistes i marxistes, Weber creu que més que una font d'estabilitat o de control social, la religió en algunes ocasions pot constituir més aviat una font de conflicte o de canvi social. Pensem en els conflictes religiosos entre catòlics i protestants a Irlanda del Nord, entre musulmans i hinduïstes a l'Índia, que va dur a la creació de l'Estat de Paquistán. O també en les guerres i enfrontaments entre àrabs i jueus.

No obstant això, les creences religioses també poden produir importants canvis socials en sentit de progrés, com per exemple la lluita encapçalada per Martin Luther King que va influir decisivament en el reconeixement dels drets civils dels negres a Amèrica entre els anys 50 i 60. Una mateixa religió pot jugar de vegades un paper que impedeixi el canvi social i altres vegades que el fomenti. Pensem en l'actitud conservadora del catolicisme de cara a l'avortament o els mètodes anticonceptius. Però, per altra banda, també el catolicisme ha produït l'anomenada "teologia de l'alliberament", que ha tingut un paper destacat en la lluita contra les dictadures en alguns països d'Amèrica Llatina, o en importants moviments socials, els sense terra del Brasil recolzats pel bisbe Pere Casaldàliga (partidari de les tesis de la teologia de l'alliberament).

En resum, els sociòlegs weberians veuen la religió més com a motor de canvi social que com a mantenidora de l'ordre i l'estabilitat social.

Les feministes

Les feministes, per la seva banda, argumenten que la religió tendeix a perpetuar les desigualtats de la dona en la societat en el seu conjunt, ja que en la majoria de les religions del món, les dones no gaudeixen dels mateixos drets que els homes. Per exemple, el sacerdoci femení només s'accepta recentment en algunes esglésies protestants, com l'Església d'Escòcia,

la Baptista, la Metodista i l'Anglicana (Església Unida Reformada). En la religió dels sikhs (Índia) els homes i dones ocupen les mateixes funcions. Entre els jueus només hi pot haver dones rabins en les sinagogues progressistes, però no entre els jueus ortodoxos. En la resta d'esglésies, no s'admet el sacerdoci femení.

4. Com classificar (categoritzar) les religions.

Els sociòlegs classifiquen les religions atenent a diversos criteris com la manera que estan organitzades, el nombre de seguidors, la seva actitud respecte a altres religions i a l'Estat i la classe de persones que pertanyen a elles. Segons aquests criteris, es distingeixen tres categories: esglésies, sectes i denominacions.

Les esglésies

Es tracta de grans organitzacions religioses amb una estructura jeràrquica en la qual els seus oficials o sacerdots són professionals estratificats segons la seva importància. Per exemple, l'església catòlica, amb el papa al capdavant, seguit per cardenals, arquebisbes, bisbes i sacerdots. Les esglésies es consideren a elles mateixes com l'únic camí cap a la salvació, motiu pel qual solen oposar-se a les idees d'altres religions. També acostumen a tenir una relació estreta amb el poder estatal; per exemple a Anglaterra, membres de l'església anglicana tenen escons a la Cambra dels Lords. En altres països, el mateix estat és confessional, pensem en el cas de l'islam a l'Iran o a Paquistán, o el judaisme a Israel. Els membres de les esglésies tendeixen a provenir de les classes altes o mitjanes altes. Són exemples d'esglésies l'Islam, el Judaisme, l'Hinduisme i les diferents branques del Cristianisme.

Les sectes

Es tracta de petits grups religiosos sense una estructura organitzativa complexa, que solen ser guiats per un líder carismàtic. algunes d'elles són àmplies. Les sectes tendeixen a ser crítiques amb altres religions i es veuen a elles mateixes com la veritat absoluta. Alguns d'aquests grups s'enfronten a l'Estat i pretenen canvis radicals en la societat. Moltes vegades sorgeixen com a protesta o oposició a una església de la qual se separen, com les diverses sectes cristianes o els Hare Krishna, els quals van sorgir de l'hinduisme. Algunes sectes, amb el temps es transformen en esglésies, mentre les altres desapareixen en morir el seu líder.

Els membres de les sectes provenen principalment de les classes baixes en alguns grups i en altres de les classes mitjanes. Tenen regles estrictes sobre qui pot formar part del grup. Encara que en la majoria d'elles els seus membres poden seguir duent la seva vida normal, i fins i tot poden ser recolzats en les seves carreres professionals, en algunes altres es mantenen allunyats de la resta de la societat, fins al punt de separar als seus fidels de les seves famílies i poden arribar a ser tan radicals que s'han donat casos de suïcidi col·lectiu, com els ocorreguts a Suïssa i Canadà el 1994 i 1995 per part de l'Ordre del Temple Solar, o d'enfrontament mortal amb les forces de l'ordre, com va passar amb els davidians a Texas el 1998. De totes formes, convé diferenciar les sectes fanàtiques d'aquelles que no ho són.

Les denominacions

Són un intermedi entre les esglésies i les sectes. Conten amb una organització jeràrquica, encara que promouen la participació democràtica dels seus membres. Són grups oberts en el sentit que qualsevol pot entrar a formar-ne part, i també perquè solen ser tolerants i cooperar amb altres religions. Per exemple, els metodistes o els baptistes són conscients que només constitueixen branques de l'església cristiana. Les denominacions no s'identifiquen amb l'Estat, sinó que veuen la religió i l'Estat com separats, el que els fa ser més crítiques que les esglésies en qüestions polítiques, encara que es tracta de grups socialment integrats. Els seus fidels són de procedència variada, principalment de classe baixa i mitjana.

5. Secularització

La secularització es refereix al fet de la pèrdua d'importància de la religió en la societat. O el que és el mateix, que la societat s'està transformant en seglar, en el sentit que les accions humanes i els costums ja no estan guiades per la religió. Encara que es dona per descomptat que la societat occidental és menys religiosa avui que en el segle XIX, resulta difícil determinar els paràmetres que ens indiquin en quin sentit o en quins països es produeix la secularització. De fet, en altres llocs del món, com l'Iran, Paquistán, Afganistan ... l'Islam és una religió amb una implantació major que en altres èpoques, la qual cosa suposa un fenomen invers a l'observat al món occidental.

Els sociòlegs no es posen d'acord sobre si la religió està en declivi actualment. Hi ha sociòlegs que mesuren el procés de secularització amb paràmetres com: nombre de membres, assistència actes religiosos, noces religioses i nombre de clergues. No obstant això, hi ha altres que són crítics amb l'ús d'aquestes estadístiques, perquè no sempre es duu un registre exhaustiu per part de les respectives religions i, a més, afirmen que hi ha molta gent que té creences religioses encara que no segueixi les pràctiques i rituals oficials. Per altra banda, hi ha hagut un increment de moviments religiosos, com els mormons o els adventistes o els Testimonis de Jehovà i també de grups fonamentalistes cristians (cristians renascuts).

En un altre ordre de coses, s'ha argumentat que el canvi que s'ha produït és pel fet que en el passat una sola religió monopolitzava les creences de les societats de nombrosos països, mentre que avui dia la tendència es manifesta en la pluralitat, com ho demostra el fet de l'increment de denominacions i moviments religiosos. I finalment, una altra explicació apunta que el que està en declivi és la religió institucionalitzada, mentre que des d'un punt de vista individual, de creences personals, no es dona la secularització, sinó que la religió continua viva com a necessitat humana.

A Espanya i Catalunya, la població majoritàriament es declara catòlica. Els estudis realitzats pel Centre d'Investigacions sobre la Realitat Social (CIRES) i FOESSA sostenen que la població que manifesta que la seva religió és la catòlica l'any 1993 era el 91,3% dels enquestats, els qui tenen una altra religió el 1,32% i el 7,34% no té cap religió (FOESSA 1994). El 2002, el 80% de la població es defineix catòlic, el 1% d'una altra religió i el 12% no creient (CIS: Datos de opinión, maig 2002).

Exercicis

1. Què és la religió? (Definició)
2. Les primitives formes de religió. (Descriu-les breument)
3. Què és la "secularització"?
4. Quin és el punt de vista de Max Weber sobre la religió?
5. Què és la "secularització"?
6. Quin és el punt de vista marxista sobre la religió?
7. Les religions monoteïstes

8. COMENTARI D'UN ARTICLE. El catolicismo pierde terreno .JUAN JESÚS AZNÁREZ.
EL PAÍS - Sociedad - 15-05-2006 :

a) Entre els joves de 15 a 24 anys el 49% diu que és catòlic, i el 1994 s'hi considerava un 77%. Com et sembla que es pot explicar el canvi?

b) De les opinions dels representants de l'església catòlica sobre el procés de descristianització, què en dedueixes?

9. Assenyala les idees principals de l'article següent:

TEMAS DE DEBATE: ¿Por qué interesa la religión? Marià Corbí. La Vanguardia, 16 abril 2006

<http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2002/03/17/pagina-24/47758194/pdf.html?search=%22mar%C3%ADa%20corb%C3%AD%22>

<http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2006/04/16/pagina-10/47759200/pdf.html>

10. Assenyala les idees principals de l'article següent:

El ensayista libanés Georges Corm analiza en un libro la extensión del dominio religioso

De la nación a la religión. La Vanguardia, 16 abril 2006

<http://hemeroteca.lavanguardia.es/preview/2006/04/16/pagina-25/47759157/pdf.html>